

banka

meslek
ve fikir
dergisi

Sevgili Okuyucularımız	3	Banka Dergisi
Milletlerarası Likidite Meseleleri	4	Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
Bankaların Finansal Yapıları Kaynak ve İmkânlarının Tedariki (Yabancı Kaynaklar)	7	Hikmet Keyman
Amerika'dan Mektuplar	18	Dr. Mustafa A. Aysan
Amerika Birleşik Devletleri «Federal Rezerve» Sistemi	28	Dr. Turgut Var
Anonim Şirketlerde Pay Sahibinin Sermaye Olarak Taahhüt Ettiği Para Borcundan Temerrüdü	33	Dündar Özbil
Bankalardaki Mevduatın Vadelere Göre Dağılışı	40	Ishak Turnaoğlu
Sigortacılığımızın Tarife Sorunları	44	Hayri Başer
Haberler: Bankacılık Seminerinden İzlenimler	51	Hikmet Keyman
Piyasa Durumu	59	Yıldırım Kılış

haziran - 1967

cilt : 4 sayı : 6

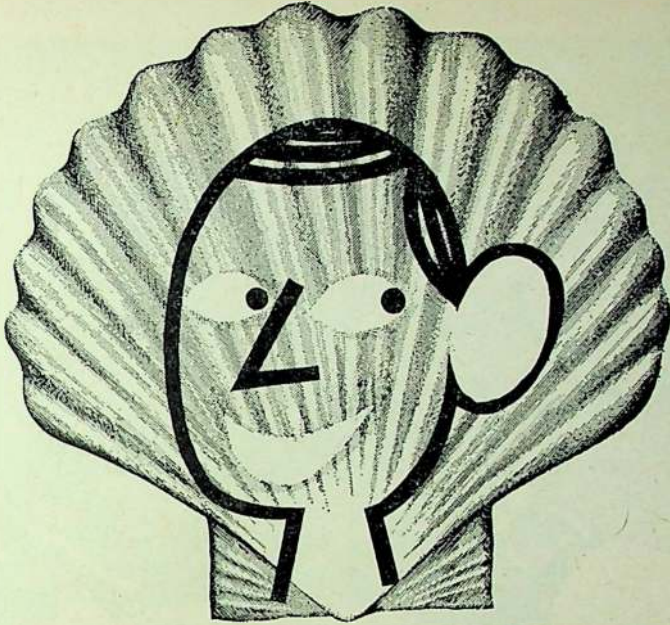
GELECEĞİ
İÇİN

**SİZE
GÜVENİYOR**

SİZ DE
AKBANK'a
GÜVENİN

**1967
YILINDA**

5 MİLYON
AKBANK

DUYDUNUZ MU?

- * SHELL'in yerli ham petrol istihsalı Türkiye'nin toplam istihsalinin % 35'ini teşkil etmektedir.
- * SHELL'in 1967 başına kadar yerli ham petrol istihsalı (Takribi olarak) 9.000.000 varil
- * Bu istihsalin döviz olarak maliyeti 9.000.000 dolar
- * Aynı kalite ve miktarda ham petrol ithal edilse idi döviz olarak maliyetinin tutarı 17.000.000. dolar.
- * Buna göre SHELL'in bugüne kadar yerli ham petrol istihsalinden sağlanan döviz tasarrufu 8.000.000 dolar.

SHELL'in mevcut petrol sahalarından ileride yapılacak petrol istihsalı de memleket için devamlı ve büyük bir döviz tasarrufu kaynağı olacaktır.

Türk yollarındaki
motosikletlerin yüzde yetmiş

JAWA

markasını taşır.

MODELLER

JAWA 250

JAWA 290

DS IDEAL JAWA

CZ 125

STADION - Yanm beygir pedallı

HAVADA JET KARADA JAWA

BOL YERDEK PARÇA İTİMALİ SERVİS

ÇELİK MONTAJ

TİCARET VE SANAYİ A. Ş.

TÜRKİYE VE ORTAŞARKIN EN MODERN MOTOSİKLET FABRİKASI

ELAZIĞ - İZMİR - SİĞIRCI

ÇELİK MOTOR

Ticaret Ltd. Şti.

Şişli - Şişli

Gar. No: 217

Tel: 27 34 02 - 22 02 23

Telex: Şoda

İstanbul

HÜRRİYET REKLAM AJANSI 10

SEVGİLİ OKUYUCULARIMIZ

«Bankacılığımızın Mes'eleleri» bu yıl da gittikçe artan bir ölçüde çeşitli kurumlar tarafından tertiplenen konferanslarda, seminerlerde tartışma ve tetkik konusu yapılmaktadır. Çoğu kimse, özellikle ilim adamları, tüccarlar, sanayiciler ve birkısım bankacılar Bankacılığımızda düzeltilmesi gereken birşeyler olduğu inancındadır. Fakat, henüz, bu görüş, Banka Kredileri Tanzim Komitesine, Maliye Bakanlığına ve Millet Meclisine gereği gibi intikal edememiş ve değerlendirilememiştir. Bu konudaki yayınların, konferans ve seminerlerin yakında «Yetkili Makamları» etkiliyeceği ümidindeyiz. Bu ümitde olmak istiyoruz. Çünkü iktisadi gelişmemizde, bir düzene konulduktan sonra, Bankacılığımızın etkili bir araç olacağı kesin inancındayız. Bu ifadenin tersi de doğrudur. Yani, bu günkü hali ile bankacılığımız Yurt ekonomisi hizmetinde olmaktan çok, engelleyici bir durum göstermektedir.

22-26/Mayıs/1967 tarihleri arasında Mehmet Odabaş Prodüktivite Kurumu tarafından Yalova'da, Termal Otelde tertiplenen «Bankacılık Semineri» geçen yıl, Nisan - Mayıs aylarında Türk Sevk ve İdare Derneği, T. Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., Robert Kolej iş birliği ile tertiplenen «İşletmelerde Tesirli Malî İdare Semineri» nin ulaştığı sonuçlara varmış; Dergimizin Bankacılığımız üzerindeki görüşlerini doğrulamıştır. Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'nun isabetle belirttiği üzere «faiz hadlerinin yüksekliği mes'elesini», bankacılığımızın bugünkü meselelerine eğilme konusunda, bir ip ucu ve «sivri bir nokta olarak» ele alınabilir. Kalkınabilmemiz için ikraz faiz hadlerinin düşürülmesi zorunluğu karşısında, «bunu nasıl yapabiliriz?» sorusuna bir cevap bulmağa çalıştığımız takdirde, meselelerimiz açığa vuracak ve bir çözüm yoluna bağlanabilecektir.

Bankacılık Semineri hakkındaki izlenimlerini Dergimiz adına Seminere katılan Hikmet Keyman «Haberler» sütunumuzda etraflıca bilgilerinize sunmaktadır.

Şayet Seminer, «Seminerden izlenimler» de belirtildiği gibi, Bankacılığımızın Yurt ekonomisi hizmetine koşulmasında bir merhale olabilirse, Bankacılığımıza ve ekonomimize büyük bir hizmet yapmış olacaktır.

Sevgi ve Saygılarla
BANKA Dergisi

BANKA

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ

HAZİRAN - 1967 - CİLD 4 - SAYI : 6

Sahibi : Banka Yayınları ve Kültür Ltd. Şti. adına: Dr. Nezh H. Neyzi,

Yazı İşleri Müdürü : Alp Gürus

Basıldığı Yer : Yenilik Basımevi

İdare Yeri : İmam Sok. No.: 1 Kat: 3 - Beyoğlu

Yönetim Komitesi : Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu, Necdet Durakbaşa, Dr. Mustafa A. Aysan, Alp Gürus, Dr. Nezh H. Neyzi

Ankara Temsilcimiz : Hikmet Keyman

Abone : Yıllık 30 TL., Altı Aylık 15 TL.

İlan Tarifesi : Arka Dış Kapak 700 TL., Arka İç Kapak ve 2. Sahife 500 TL., Ön İç Kapak ve 1. Sahife 600 TL., İç Sahifeler 400 TL., Abone ve ilân bedelleri Derginin T. C. Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesindeki 768 numaralı ve T. İş Bankası A. Ş. Parmakkapı Şubesindeki 271 numaralı hesabına gönderilebilir.

BANKA, bankacılık alanında her çeşit görüşe açıktır. Dergimize gönderilen yazılar yayınlansın yayınlansın iade olunmaz. Yayımlanan yazılar rızamız olmadan iktibas edilemez. Haberleşmelerin, «BANKA, Aylık Meslek ve Fikir Dergisi P. K. 769 Karaköy - İstanbul» adresi ile yapılmasını rica ederiz.

MİLLETLERARASI LİKİDİTE MESELELERİ

Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU

Milletlerarası likidite meseleleri son yıllarda gerek iktisatçıları, gerek devlet adamlarını son derece meşgul eden bir konu olmuştur. Uzun zamandanberi bu konuda yapılan araştırmalar ve çalışmalar, milletlerarası likidite meselesini halletmek yönünden fazla tesirli olmuş değildir.

Milletlerarası likidite ile ne kasd olunmaktadır? Likidite kelimesi umumî olarak ya sahip olunan mevcutların (aktiflerin) kolayca ve kıymet kaybın sebep olmaksızın paraya çevrilmesi veya borçların vadesi gelince zahmetsizce ödenebilmesi manâsını ifade etmektedir. Milletlerarası likidite de keza bir memleketin diğer memleketler karşısındaki likidite durumunu ifade etmektedir. Yani; diğer memleketlere ödeme yapabilmek için bir memleket, elindeki mevcutları, diğer memleketlerde ödeme yapabilecek vasitalara kolaylıkla çevirebilir ise veya diğer memleketlere olan borcunu kolaylıkla ödeyebilir ise, bahiskonusu memleketin, milletlerarası likidite bakımından kuvvetli bulunduğu söylenebilir. Eğer bütün dünyadaki memleketlerin veya memleketlerin büyük bir kısmının milletlerarası likidite durumu iyi ise dünyanın da likidite durumunun iyi olduğu söylenir. İşte bu manâsıyla dünyanın milletlerarası likidite durumunun halen hiçde iyi olmadığı ortadadır ve bu konuyu halletmek için ileri sürülen fikirler müsbet bir netice vermemektedir.

Milletlerarası Para Fonu milletlerarası likiditeyi 1964 yılındaki yıllık raporunda aynen şöyle tarif ediyordu:

«Milletlerarası likidite, ödemeler bilançosu açıklarını kapamak maksadile, dünyadaki bütün memleketlerin para otoritelerinin ellerindeki bütün kaynaklardan teşekkül eder. Bu likiditeye halen elde tutulan kaynaklar ile müzakere yolu ile elde edilebilecek ilâve kaynaklar dahildir. Milletlerarası likiditenin çeşitli şekilleri mevcuttur. Altın ve döviz rezervleri, ihtiyaç anında harekete geçirilebilecek diğer imkânlar,

İ.M.F. den veya diğer milletlerarası teşekküllerden çekilebilecek paralar, yabancı hükümetler ve merkez bankaları ile anlaşmalar.»

Milletlerarası likiditeyi teşkil eden altın ve diğer kaynaklara olan toplam ihtiyaç dünya ticaretinden daha fazla milletlerarası hesaplardaki dengesizliğe bağlıdır. Dengesizlikler artıkça likiditeye olan ihtiyaç da artacaktır. Konvertibilitenin mevcut bulunduğu memleketler arasında sıcak para (hot money) ve bunun bilhassa politik, iktisadi kargaşalık devrelerinde vuku bulan gidip gelmeleri ehemmiyetli milletlerarası likidite problemleri doğurmaktadır.

Milletlerarası likiditeye dahil edilecek dövizler dolar ve sterlin ve altına tahvil kabiliyeti olan diğer kuvvetli paralardır. (Hard Currencies).

1965 yılı sonunda Komünist blok devletleri hariç muhafaza edilen dünya altın rezervi 43 milyar dolar olarak tahmin edilmekteydi. Gene resmi rezerv olarak muhafaza edilen dolar ve sterlin miktarları 25 milyar dolardır. Bu rakamlara İ.M.F. kaynakları olan 5,3 milyar doları ve diğer muhtelif rezervleri ilâve edersek 78 milyar rakamına varılır. Bu rakamın muhtelif memleketler arasındaki dağılışı şöyledir:

(1965 Eylülü)	
A.B.D.	% 22,6
İngiltere	% 3,1
Batı Avrupa devletleri	% 41,7
Diğer gelişmiş memleketler	% 16,1 (*)
Gelişmemiş memleketler	% 15,5

(*) Kanada, Japonya, Yeni Zelânda, Avustralya, Güney Afrika.

Bu seviyedeki bir rezervin kâfi olmadığı hususunda bir kanaat vardır. Dünyanın ticaretindeki artış, tediye bilânçosu açıkları çoğaldığı nisbette dünya rezervlerinin artmadığı hesap edilmektedir. Bununla beraber bankacılığın gelişmesi muhtelif merkez bankaları arasındaki sıkı işbirliği, merkez bankalarının aralarında teşkil ettikleri çeşitli kolaylıklar milletlerarası likiditeyi arttırmaktadır. Bugünkü zorluk asıl doların eski kudretini kaybetmesinden doğmaktadır. Nitekim doların rezerv para olması altına tahvili hususunda her hangi bir endişe olmamasından ileri gelmekteydi.

Nitekim A.B.D. ödemeler bilânçosundaki açığı ortadan kaldıracak olur ise, bütün dünya memleketlerinin rezervleri azalacak ve bu rezerv azalmaları muhtelif memleketlerde deflasyonist neticeler doğurabilecektir. Diğer taraftan son zamanlarda Fransa'nın önderlik ettiği altın sistemine dönme cereyanı kısa vadeli dolar borçlarını yani dolar rezervlerini altına çevirmek istemesi Amerika'nın altın kaybına sebebiyet verecek ve neticede A.B.D. tediye bilânçosu açıklarını kapatmak zorunda

kalacaktır. Böylece milletlerarası likiditenin azaldığı görülecektir. Milletlerarası likiditeyi arttırmak gayesiyle altın fiyatlarının yükseltilmesi düşünülebilir. Zira bu suretle meselâ altın fiyatları % 50 arttırılırsa 43 milyarlık altın rezervinin miktarı 22 1/2 milyar daha artar. Fakat bu düşünceye çeşitli itirazlar yapılmaktadır. Altın fiyatının arttırılması dolar fiyatının düşürülmesi demektir. Bu suretle dolara olan emniyet esaslı surette azalacaktır. Zira likidite ihtiyacı artınca bunun çaresinin altın fiyatının yükselmesi olduğu bir defa zihinlere girer ise, bütün memleketler resmî rezervlerini yalnız altın ile muhafazaya yönelir ve böylece diğer dövizleri rezerv olarak tutmıyarak milletlerarası likiditenin çok ehemmiyetli bir kısmı otomatikman ortadan kalkar.

Daha yüksek bir altın fiyatı, rezervlerin eşit olmıyan dağılışını değiştirmez. Zaten asıl mesele rezervlerin eşit olmıyan dağılışından ileri gelmekteydi.

Altın fiyatlarının artması belli başlı altın müstahsili olan Sovyet Rusya ve Güney Afrika'ya çok faydalı olacaktır. Politik bakımdan garp dünyası Sovyet blokunun iktisadî kudretini arttıracak bir tedbire gitmek istememektedir.

Altın fiyatının yükselmesinin diğer bir mahzuru bunun yapacağı enflasyonist etkidir. Nitekim merkez bankaları elindeki altın rezervlerini yeniden değerlendirince piyasaya daha fazla para çıkarabilecektir.

Nihayet A.B.D. senelerden beri doların fiyatını değiştirmeyeceğine dair bir taahhütte bulunmuştur. Verdiği sözü tutmamak yoluna gitmeyi hiç bir zaman istememektedir.

A.B.D. bir taraftan dünya memleketlerine likidite temin ederken, aynı muamele ile diğer memleketlere borçlanmış olmaktadır. Nitekim, A.B.D.'nin likidite temin etmesi diğer dünya ülkelerinin A.B.D. bankalarına mevduat yapması veya kısa vadeli A.B.D. borç senetlerini satın alıp saklaması demektir. A.B.D. bir taraftan kısa vadeli borçlanırken, diğer taraftan bu suretle almış olduğu borcu muhtelif yabancı ülkelerde uzun vadeli yatırımlara hasretmekte, yani bu memleketlerde yeni firmalar kurmakta veya eski firmaların hisse senetlerini satın almaktadır. İşte De Gaulle'un itirazı bilhassa bu noktadadır. A.B.D. yabancı memleketlerden aldığı kısa vadeli borçlar ile bu memleketlerin iktisadî hayatında nüfuz kazanmakta ve bahis konusu yatırımlarından ehemmiyetli gelirler sağlamaktadır. Bu itiraz son derecede haklıdır. Fakat ne varki, bugün dünya parası olacak nitelikte dolardan başka bir para yoktur ve dolar bu imtiyazını muhafaza ettiği müddetçe A.B.D. başkalarının parası ile bahis konusu memleketlerde para kazanmağa devam edecektir.

BANKALARIN FİNANSAL YAPILARI KAYNAK ve İMKANLARININ TEDARİKİ (*)

(Yabancı Kaynaklar)

Hikmet KEYMAN

III — Merkez Bankası Reeskont ve Avans İmkânları :

Bankaların son merci olarak müracaat eyledikleri finansman kaynaklarından biri de, Merkez Bankası reeskont ve avans imkânıdır.

Gerçekten de günümüzün iktisadi ve ticarî hayatında her türlü sınaî ve ticarî teşebbüslerin faaliyetlerinde geniş ölçüde başvurdukları senet üzerine kredili satışların, banka kredileri olmadan normal sermaye ve bayi kredileri ile yürütülmesi ve genişletilmesi mümkün olmadığı gibi, bankaların da, banka kredilerini, özellikle kaynak ve plâsmanlarında arız olan tıkanıkları veya iktisadi faaliyetlerin yarattığı ve mevsimlik hareketlerin gerektirdiği mütemmim kaynak ihtiyaçlarını, yukarıda belirttiğimiz merkez bankası imkân ve kredileri olmadan, normal özkaynakları ve adeta ikinci sermayeleri durumunda olan mevduat kaynaklarıyla yürütmeleri, piyasa ve ekonominin ihtiyaç gösterdiği zamanda kredilendirmeleri mümkün olamaz. Kısacası günümüzün ekonomik yapısında cereyan eyleyen kredi işlemlerinin ilk mukrizi işletmeler, ikinci mukrizi bankalar ve son mukrizide merkez bankalarıdır.

Böylece kredi mekanizması, zincirleme bir bağlantı ile bir bütün olarak işleme imkânını elde etmiş bulunmaktadır. Bu mekanizma ve imkândan yoksun bir iktisadi teşebbüs ve banka sisteminde, iktisadi faaliyetlerin gerektirdiği kaynak ve plâsman elâstikiyet ve işlekliği kurulmuş olamaz.

Bununla beraber, merkez bankası kredisi normal ve cari bir kredi değildir. Herşeyden önce bir memleketin para ve kredi politikasına ilişkin olarak kullanılan bir kredidir. Bilindiği üzere, bir memleketin para ve kredi politikasının esasları; memleketin iktisadi gücü, gelişmesi ve plânı değerlendirilmek suretiyle para ve kredi alanında kemiyet ve keyfiyet bakımından alınacak tedbirlerin bütününe kapsar. Bu tedbirlerin amacı para ve kredi hacminin memleketin iktisadi güç, gelişme ve genişlemesinin yarattığı ve mevsimlik hareketlerin gerektirdiği ihtiyaç ve talebe uygun bir şekilde ayarlanmasını sağlamak olup merkez bankası kredileri bunun bir aracıdır.

(*)Bu yazının evvelki bölümleri Derginin Şubat, Mart, Nisan ve Mayıs/1967 sayılarında çıkmıştır.

Belirttiğimiz üzere, iktisadi faaliyetlerin, mevsimlik hareketlerin gerektirdiği ve bankaların nakdi imkânlarının yetersiz kaldığı hallerde likidite ihtiyaç ve noksanları, merkez bankası emisyon mekanizmasından yararlanarak karşılanmaktadır. Böylece Merkez bankası kaynakları doğacak iktisadi değerlerin adeta bir önfinansmanıdır. Bu itibarla reeskont kredilerinin vadelerinde behemehal tasfiye olunmaları esastır.

Normal olarak merkez bankası bu fonksiyonunu, faiz haddine ve emisyonla kumanda eylemek suretiyle yürütmektedir. Ancak kredi talep ve ihtiyacı geniş olan memleketlerde ve özellikle geri kalmış ülkelerde reeskont haddi ve kanuni ihtiyatlarla bu işi gereği gibi düzenleme ve yürütmenin zorlaşması dolayısıyla diğer tedbirlere de başvurulmakta, merkez bankası kredilerinin miktar ve sektörler itibarıyla kontrolü gerekmektedir. Bu gerçekten çok önemli bir konu ve sorun olup, merkez bankası kredilerinin istismar edilmemesi ve hiçbir zaman enflasyonist bir araç olarak kullanılmaması esastır. Nitekim 1950 - 1960 arasındaki enflasyonist genişleme ekonomisi siyaset ve uygulamaları sonucu olarak, fiyat ve stok tanzimine matuf destekleme alımlarına, iktisadi değerlerinin çok üstünde emisyon kaynaklarıyla verilen reeskont kredilerinden ve öteki reeskont ve avanslardan tasfiye edilemeyip donan krediler, Merkez Bankası aktifinde Maliye'den 100 yılda tahsil ve tasfiye edilmek üzere itfaya tabi hesaplar adıyla dondurulmuştur.

Bu akibet önemle üzerinde durmağı gerektirmekte olup, Merkez Bankası kredilerinin enflasyonist bir emisyon mekanizması biçiminde kötüye kullanılmasından ileri gelmiştir. Esasen hükümetlerin iktisadi politikalarının icabı olarak yaptıkları destekleme alımları zararlarını yıllık bütçeleri içinde kapatmaları esas olup, yerine getirilmesi önemle üzerinde durulacak bir konudur. Bundan dolayı Merkez Bankası kredileri ile devam edilemeyen yeni destekleme alımları zararlarının da yıllık bütçeler içinde kapatılması savsanmamalı, aynı metodun tekrarlanmamasına önemle dikkat edilmelidir.

Bugünkü karma ekonomi ve plânlı devrede memleketimizde para ve kredi politikası Maliye Bakanlığı, Devlet Plânlama Teşkilatı ve Merkez Bankası tarafından Türk ekonomi plânına ve yukarıda belirtilen esaslara göre yürütülmektedir.

Memleket ekonomisinde finansman konusu olarak öngörülen iktisadi teşebbüs ve faaliyetler, Merkez Bankası kaynakları, reeskont ve avans imkânları ile kredilendirilmekte olup, açılan bu krediler bankalarca, belirli limitler dahilinde küşad ve tahsis şartlarına, iktisadi teşebbüs ve faaliyetlerin yarattığı, piyasa durumuyla mevsimlik hareketlerin gerektirdiği ihtiyaç ve talebe, bankaların kaynak ve imkân gücü ile plâsman durumuna, para maliyetine ve özellikle mali idare ve tro-

zeröri icaplarına göre kullanılmaktadır. Bu alanda; 1 — Ticari portföy reeskontu 2 — İhracat finansmanı 3 — Sanayi ve madencilerin senetleri 4 — Küçük san'at erbabı, Esnaf ve Esnaf teşekkülleri senetleri, 5 — Ziraî senetler bankaların reeskont ve avans kaynak ve imkânlarını kapsamaktadır.

Merkez Bankası reeskont ve avans kredilerinin 1965 sonu durumu aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Merkez Bankası Kredileri :	Flat ve Stok		Sektörlere Dağılımı		
	Tanzimi İhracat Finansmanı	Diğer	Kamu	Özel	
A — Hazine Finansmanı :	+ 1.589.—				
1 — Hazineye K.V. Avans	1.136.—		1.136.-		
2 — Hazine Bonoları	348.—		348.-		
3 — Hazineye altın Mukabili Av.	105.—		105.-		
B — İktisadî teşebbüs ve faaliyetlerin finansmanı	+ 2.871.3				
1 — Hazine Kefaletini haiz Bonolar:	+ 991.7				
a — Toprak Mah. Ofisi	568.7	568.7	568.7		
b — Tekel İdaresi	423.—	423.-	423.-		
2 — Ticarî Senetler:	1.248.7				
a — Tütün ihracat finansmanı	298.3	298.3		298.3	
b — İhracat finansmanı	120.2	120.2		120.2	
c — Tarım Satış Kooperatifleri	48.7	48.7		48.7	
ç — Şeker Şirketi	250.—	250.-	250.-		
d — Sanayi ve Madenci Senetleri	240.—		240.-	240.-	
e — Küçük Sanat Erbabı Esnaf Teşekkülleri Senetleri	142.3	142.3		142.3	
f — Diğer ticarî senetler	149.—	149.-		149.-	
3 — Ziraî Senetler :	514.6				
a — Tarım Kredi Kooperatifleri Senet.	464.6	464.6		464.6	
b — Şeker Şirketi Senet	34.4	34.4	34.4		
c — Diğer senetler	15.1	15.1		15.1	
4 — Tahvil Mukabili Avans:	117.				
a — Bankalara Tahvil Mukabili Avans	117.—	117.-		117.-	
		1.708.9	1.162.4	2.864.4	1.596.2
C — Bankalar Tasfiye Fonu	+ 205.—	%	%	%	%
	4.465.3	59.5	40.5	64.3	35.7

— Merkez Bankasınca doğrudan doğruya açılan krediler	2.601,2
— Bankalar kanalıyla açılan krediler	2.064,1

Merkez Bankası kredilerinin;

1 — % 35,6. Hazine finansmanına % 64,4 ü iktisadi teşebbüs ve faaliyetlerinin finansmanına düşmektedir. İktisadi teşebbüs ve faaliyetlerinin finansmanına düşen kredilerin % 59,5 u fiyat ve stok düzenlenmesi ve ihracat finansmanına, % 40,5 u diğer konuların finansmanına düşmektedir.

2 — Öteyandan bu kredilerin % 64,3 ü kamu sektörüne % 35,7 i özel sektöre dağılmış bulunmaktadır.

Söz konusu Merkez Bankası kredilerinin % 55,9 u doğrudan doğruya Merkez Bankasınca, % 44,1 i bankalar kanalıyla yapılmış bulunmaktadır. Bankalar kanalıyla verilen kredilerin çoğunluğu hususî kanunlarla kurulmuş bankaları ilgilendirmektedir. Bu itibarla hususî bankaların Merkez Bankası reeskont ve avans imkânından yararlanmaları daha mahdut kalmaktadır. Merkez Bankasının finansman konularına giren ve gerçek ticarî faaliyet ve işlemleri temsil eyleyen banka muamelelerinin iktisadî ve mevsimlik ihtiyaçlara göre reeskont kaynaklarından normal bir tarzda ve gereği kadar yararlanmalarında lüzum ve fayda vardır.

II — Tahvil :

Orta ve özellikle uzun vadeli kredi ve ikrazlarla uğraşan bankaların yabancı kaynaklarının önemli bir dilimini, bu kurumların tahvil çıkararak yaptıkları istikrazlarla orta ve uzun vadeli olarak topladıkları fonlar meydana getirmektedir. Zira orta ve uzun vadeli gayri seyyal emlâk ve arazi, tesis ve imar işlerinin finansmanı ile uğraşan bankalar, bu finansmanlarını kısa vadeli mevduat kaynakları ile karşılayamadıkları gibi, özkaynakları da bu geniş finansmana yeterli bulunmamaktadır. Bu itibarla sanayiî, ziraatın, imar ve iskân işlerinin finansmanı ile uğraşan emlâk, iş ve finansman bankaları gibi orta ve uzun vadeli ikraz ve finansman kurumları, bu plâsmanlarının sürelerine muvazî kaynak ve fonları, tahvil çıkararak, bunları sermaye ve tasarruf erbabına satmak suretiyle karşılarlar. Böylece bu alanın finansmanının muhtaç olduğu kaynakları bulmuş olurlar.

Tahviller 10, 15 ve 20 yıl gibi orta ve uzun süreli bir borçlanma mekanizmasıdır. Bunlar, mülkiyeti gerek teslim ve tesellüm, gerek ferağ ve intikâl suretiyle bir kişiden diğer bir kişiye intikâl ederek, tedavül kabiliyetini de haizdirler. Belirli bir faiz karşılığı çıkarılan tahvillerin, ikrâmiyeli ve hattâ munzam kâr paylı olanları vardır. Ödenmeleri ise, istikraz süresine şamil bir itfa plânına bağlıdır.

Tahvillerin tedavül kabiliyetini haiz olması, mukriz ve müstakriz bakımından çok önemli bir nitelik olup, bu gibi istikrazların menkul sermaye halinde sermaye piyasalarında devamlılık ve yaşantılarını sağlamaktadır.

Tahvil satışları, sermaye piyasaları teşekkül eylemiş memleketlerde çok gelişmiştir. Plâsman arayan tasarruf ve sermaye erbabı tarafından durumlarına göre çok rağbet görmektedir. Tahviller küçük tutarlarda da olduğundan ve istenildiği anda borsalarda satılabildiğinden, taşıdıkları riskin mahdut oluşu, devir ve tedavül kabiliyetinin varlığı itibariyle küçük tasarruf erbabının da âlâka ve rağbetini çekmekte, küçük tasarruflardan büyük fonlar toplanabilmesi mümkün olmaktadır. Bu itibarla sözünü ettiğimiz bankaların orta ve uzun vadeli plasmanlarının ihtiyaç gösterdiği fon ve kaynakları, sermaye piyasasından, çıkardıkları istikraz tahvilleri ile kolayca sağlayabildikleri görülmektedir.

Memleketimizde ise, bu gibi bankalar sözünü ettiğimiz istikraz tahvillerini ihraç ve tedavüle arz edememektedirler. Ziraat Bankası, Emlâk Kredi Bankası, İller Bankası, Sümerbank ve Etibank'ın kanunlarında tahvil ihraç yetkisi bulunduğu halde, halen bu kurumların (Zerbank'ın 107, Emlâk Kredi Bankasınının 487 ve Halk Bankasınının 10 milyon olmak üzere) 604 milyonluk tahvilleri tedavülde bulunmaktadır.

Bu duruma, çıkarılacak bu gibi tahvileri emebilecek bir sermaye piyasasının henüz teşekkül edememiş olması ve malî piyasamızda daha ziyade devlet tahvillerinin satışlarının hakim olması âmil ve müesir görülmektedir. Nitekim hamillerinin ellerindeki tahvillerin tedavülünü normal olarak sağlayabilecek sermaye piyasası bulunmadığından, bu gibi kurumlar, tahvil çıkarırken malî reklâmlarında bu tahvillerin ibrazlarında satın alınacağı hususunu da bildirmekte ve uygulamaktadırlar.

Bu alanda iktisadî devlet teşekküllerinin yatırımlarının finansmanı ile görevli Amortisman ve Kredi Sandığından muhavvel Devlet Yatırım Bankası'nın tedavüldeki tahvilleri ise, sermaye piyasasının normal bir ürünü olmaktan ziyade İşçi Sigortaları, Emekli Sandığı ve öteki teşekküllerle ilişkili olarak kurumsal kaynaklara dayanmakta ve beslenmektedir. Memleketimizde henüz bu gibi finansman kurumlarının, sermaye piyasasına dayanan ve beslenen bir tahvil kaynağı vücud bulamamıştır. Öteyandan aynı nedenlerle malî iştirak ve finansmanla uğraşan hususi bankalarımız da, tahvil çıkaramamakta, bu faaliyetlerini geniş ihtiyatlarından toplu özkaynakları ve mütemmim tevdiatlarıyla tedvire çalışmaktadırlar.

Memleketimizde yatırım ve kalkınma bankaları pek geç kurulmuş olup, kalkınma çabası içinde bir ülke için yeterli kaynak ve imkânlarla da sahip değildirler.

Bu alanda, sermaye piyasasına ve büyük sermaye ortaklıklarına dayanmayan özel sektör de, aile ve şahıs kurum ve ortaklıkları, sınırlı varlıklarının yetersizliği, orta ve uzun vadeli istikraz imkânlarının darlığı içinde, ihtiyaçlarını karşılamak üzere, tevdiat ve ticaret bankalarının kısa vadeli kredilerine teveccüh ve müracaat eylemişlerdir. Bu kısa vadeli finansmanlar, yapılarının gerçek ihtiyaçlarını karşılayamadığından, kuruluş maliyetleri büyümüş, bazıları gelişmemiş, faal bir hale gelemeyenleri, kötü akibetlere düşenleri olmuştur. Bu firmalarda donan krediler de, ticaret bankacılığının müzmin bir sorunu halini almıştır.

Bu tecrübelerden de mülhem olarak duyulan ve görülen ihtiyaç karşısında yatırım ve kalkınma bankaları kurulma ve gelişmesine çalışılmaktadır. Sanayi Kalkınma Bankasından sonra özel sektör alanında Sanayi Yatırım ve Kredi Bankası kurulmuş; kamu sektöründe de, Amortisman ve Kredi Sandığı, Devlet Yatırım Bankası haline getirilmiştir. Ancak henüz sermaye piyasasının ve sermaye şirketlerinin teşekkül eylemediği memleketimizde, cari sistem ile, yatırım ve ikraz bankalarının kurulması ve gelişmesi pek güç olduğu gibi, ağır külfetler altında bulunmaktadır. Alınan haberlere göre şimdi de, Devlet Yatırım Bankası'ndan sonra, Sanayi Yatırım ve Kredi Bankası'nın geliştirilmesi yerine, sermayesinin tamamı Devlete ait bir Özel Yatırım Bankası kurulması düşünülmektedir. Bankanın sermayesi 500 milyon olup, sermayesi ile sınırlı olmayan tahvil çıkarabilecektir. Tasarıdan Banka'nın, sermayesinin tamamı veya yarıdan fazlası gerçek ve tüzel kişilere ait özel sektör teşebbüslerine kredi vereceği anlaşılmaktadır.

Görülüyor ki, henüz sermaye piyasasına dayanan büyük sermaye şirketleri gücüne erişmek aşamasını yapamayan, mahdut sermayeli şahıs ve aile kurum ve ortaklıklarının mali ihtiyaçlarını karşılayacak yeni bir yatırım bankası kurulması istenmekte ve öngörülmektedir.

Devlet Yatırım Bankasına, İktisadi Devlet Teşekküllerine sermaye ve kaynak yetiştirmek hususunda güçlük çeken devlet, bu Bankaya geniş sermaye koyamayacağından, bankanın kaynak ve imkânları da, tabiatıyla sınırlı olarak tedavüle arzedebileceği tahvillere bağlı olacaktır. Henüz sermaye piyasası teşekkül eylememiş olan memleketimizde, bu tahvilleri hangi kaynakların besleyeceğini düşünmeğe değer görmekteyiz. Defalarca değindiğimiz üzere, Memleketimizde henüz, ihraç edilecek tahvilleri besleyecek, tedavülünü sağlayacak bir sermaye piyasası olmadığından, kurumlar, işaret ettiğimiz veçhile, tahvillerini ibrazlarında satın alarak borsa fonksiyonunu da görmeğe çalışmakta-

dırlar. Bu suni mekanizma ile tahviller, çıkaran kurum için adeta ibrazlı bir kaynak hüviyetini iktisap etmektedir. Esasen bankalarımız vadeli tevdiatı da, talep vukuunda, müracaat gününe kadarki vadesiz tevdiat faizlerini ödemek usul ve uygulamaları ile kendileri için adeta ibrazlı mevduat durumuna sokmuş bulunmaktadırlar. Ve böylece bankaların vadeli kaynakları birer gizli vadesiz kaynak hüviyetine bürünmüş bulunmaktadır.

Bununla beraber, halkı tahvil satın almağa teşvik edici çalışmalar, tasarruf erbabını tahvil plasmanına alıştırarak, ve bankacılık alanında, halkımızın banka tevdiatına alıştırlmasından sonra, memlekete yararlı yeni bir çaba ve başarı olabilecektir kanısındayız. Ancak çıkarılacak tahvillerin müşteri kitlesinin istek ve ihtiyaçlarına göre ve mak-sada uygun bir biçimde daha çekici bir hale getirilmesi düşünülebilir.

IV — Sair Pasifler :

Yukarıda bankacılığı atıl fonları değerlendirmek san'atı olarak nitelemiş ve bu açıdan iyi bir banka finansman ve malî idaresinin, banka kaynaklarının esasını ve adeta ikinci sermayesini teşkil eyleyen mevduatın celp ve arttırılmasına çalışmakla beraber, banka pasifinde yer alan her türlü fonların, kaynak ve imkân olarak kullanılabilir miktarını en uygun bir şekilde hesaplamak ve değerlendirmek suretiyle bankanın kaynak ve imkân gücünü optimal ve verimli bir seviyeye çıkarmak olarak belirtmiştik.

Bu düşünüş ve görüşle bankanın finansal yapısına gözetdiğimiz zaman, özkaynak dışında, tahvilli istikraz, tevdiat ve Merkez Bankası reeskont ve avans imkânından sonra, bankanın pasifinde yer alan sair alacaklı hesap ve kalemleri görmekteyiz.

Ödeme emirleri, istenmemiş değerler ve muhtelif alacaklılardan toplanan bu grup, bankaların pasifinde; hususî bankalarda % 7,38, hususî kanunlarla kurulmuş resmî bankalarda % 25 oranında bir pay kapsamış bulunmaktadır. Bu fonlar, bankacılık hizmetleri işlemleri ile bankacılık dışı işlemlerin temsil eylediği değer ve paralar olup, mevduat gibi bankanın fon devri daimine, para akımına karışırlar. Bu değer birimleri de işletme yapısında ötekiler gibi aynı karakteri taşıyan bir takım duraklı hareketlerin unsurlarıdır. Bu itibarla mevduat gibi devir hızları, bankada kalma süreleri vardır. Bu durumları teknik ölçülerle incelenip çözümlendiği zaman, öteki değer unsurları gibi yararlanabilecek fonlar olduğunu görmekteyiz.

Bu itibarla bu fonları kaynak ve imkân olarak kullanılabilmek üzere, durumlarını inceleyerek bir sonuca varmak gerekmektedir. Bu ko-

nuda yapılan hesaplara göre, sözü edilen hesap kalemlerinin devir hızı ve kalma süresi yaklaşık olarak şu durumdadır:

Tediye Emirlerinde	Devir hızı : 27,89	Kalma Süresi : 12 gün
Muhtelif Alacaklılarda	Devir hızı : 20,01	Kalma Süresi : 18 gün
Muhtelif Borçlularda	Devir hızı : 18,3	Kalma Süresi : 20 gün
Geçici ve Aracı Borçlularda	Devir hızı : 4,3	Kalma Süresi : 84 gün
Geçici ve Aracı Alacaklılarda	Devir hızı : 10,85	Kalma Süresi : 33,5 gün

Görülüyor ki, sözkonusu hesap ve fon grupları yukarıda bu açıdan durumlarını inceleyip belirttiğimiz bazı tevdiat hesaplarının karakterine yaklaşık bir durumdadır. Bu itibarla belirli bir nakdî kasa hazırlığı ayrılmak ve kurulmak suretiyle kısa vadeli kredi işlemlerinde kullanılabilir niteliktedir. Ancak, duru bilânço (*) esasına göre muhtelif borçlular ve alacaklılar, geçici ve aracı borçlular ve alacaklılar hesaplarının yekdiğeriyle mahsuplaşarak kaynak tablosunda bu grubun net miktarının kullanılabilir brüt imkân olarak gösterilmesi doğru ve yerinde bir hesap tarzıdır.

Böylece, bankaların finansal yapılarının bu kapsam ve elamanları kaybedilmemiş; pasifte yeralan bütün fonlar belirttiğimiz kaynak hesaplanma usullerine göre son haddine kadar değerlendirilmiş; faal bir ünite haline getirilmiş bulunmaktadır.

Ancak, bu işlem ve hesap kalemlerinin, banka gruplarının veya her bankanın faaliyet tarzına ve teşkilât cesametine göre, birer özellikleri, sübjektif nitelikleri vardır. Bu itibarla bu kalemlerin devir hızlarını ve kalma sürelerini, her bankanın iş programlarını hazırlarken bulacağı fiili rakkamlara göre değerlendireceği tabiidir.

S o n u ç :

Yukarıda banka finansmanının kaynak ve imkânlarını, kaynak tablolarında gösterilen (**) ve yazımızda belirttiğimiz çeşitleri itibarıyla ve sorunlarına da değinerek anlatmış, açıklamış ve sözünü ettiğimiz kaynak tablolarında da toplu olarak oluşumunu göstermiş bulunuyoruz.

Yazımızı, konumuza ilişkin diğer bazı sorunlara da değinerek sonuçlandıracağız.

Temel konumuz ticari bankacılık bakımından bankaların finansman siyaset ve tekniğini; öncelikle banka kaynaklarının esasını ve adeta ikinci sermayesini kapsayan mevduatın celp ve arttırılması ve banka pasifinde yeralan her türlü fonların kaynak ve imkân olarak kulla-

(*) Bak. Mayıs/1967: Sayı 5, sh. 12 deki cetvellere.

(**) Bak. Mayıs/1967: Sayı 5, sh. 12 deki cetvellere.

nılabilir miktarını en uygun bir şekilde hesaplamak ve değerlendirmek suretiyle bankanın kaynak ve imkân potansiyelini optimal ve verimli bir seviyeye çıkarmak, olarak deyimlemiştik.

Bu siyaset ve teknik bankaların iktisadi faaliyetlerine yön veren bir temel ilke olmakla beraber, ekonomilerde kredi almak ve kredi satmak, özellikle hesap paraları ile kredi ve kaynak yaratmak suretiyle para ve kredi arzına aracı ve etken olan bankaların bu fonksiyonu, para ve kredi politikası ile de ilişkili bulunduğundan, bankalar, kanun koyucuları tarafından kaynak tesbiti ve istismarı faaliyetlerinde de tamamen serbest bırakılmış değildirlere.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, kanun koyucu, bankaların merkez bankalarına müracaat ve imkânlarını kullanmalarını reeskont faiz hadleri mekanizması ile düzenlerken, öteyandan da, kendilerinin topladıkları mevduat kaynaklarının kullanılabilir miktarlarının belirtilmesi konusu ile de, kanunî ihtiyatlar sistemini kurarak ilgilenmiştir. Bu maksatla Bankalar Kanununda kanunî ihtiyatlar sistemi kurulmuş olup, bankalar mevduatlarından belirli orandaki bir miktarını, merkez bankalarına yatırmaktadırlar. Bu sistemin amacı, mevduat karşılığı bir ihtiyat kurmakla beraber, aynı zamanda para ve kredi politikasının bir aracı olarak, bankaların para ve kredi arzına müdahale eylemek ve kontrol sağlamaktır.

Bankalar Kanununun 33. maddesi uyarınca bankalar, genel disponibilitelerinden başka, Merkez Bankası nezdinde açılacak bir hesaba kanunda gösterilen hadler içinde ve Banka Kredileri Tanzim komitesince tesbit olunan miktarlara göre kanunî karşılıklar yatırmaya ve kurmağa mecburdurlar. Memleketimizde bu usul 1958/7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu ile girmiştir. 1936/2999 sayılı eski Bankalar Kanununda sabit bir oran mevcuttu. Karşılık nisbetini bu amaçla oynatmak ve kullanmak imkânı verilmemişti.

Görülüyor ki, her memlekette para ve kredi alış verişi yapan ve bu faaliyetleriyle ekonominin para ve kredi arzı gibi en hassas ve nazik bir kesiminde çalışan bankaların finansmanını, öncelikle banka emniyeti, para ve kredi politikasının esasları içerisinde yürütmek icabeymektedir.

Bankacı kendini etkileyen sözünü ettiğimiz işletme dışı kanunî mevzuat ve faktörleri gözönünde bulundurarak banka işletmeciliğinin yukarıda belirtilen finansman siyaset ve tekniği dairesinde, yıllık ve devri iş programlarında, iktisadi bünye ve faaliyetlerinin öngördüğü plâsmanlara, miktar, cins ve nevi ve maliyet itibariyle gereken, en mü-

saıt kaynak ve imkânların tedarikine çalışacaktır. Ancak, her zaman taahhütlerini ifaya hazır vaziyette bulunması gereken banka işletmelerinin, kaynak ve imkânlarını öngörür ve değerlendirirken; kârlılık, verimlilik ve hizmet mülâhazaları ile de olsa, gerçek kaynak ve imkânlarının takatı üstünde cebri ve açık bir kaynak ve imkân yaratma gayret ve tutumuna kapılmaktan kaçınmalarındaki kat'i lüzuma bu vesile ile bir kere daha işaret eylemekte fayda görmekteyiz. Bununla beraber, bu alanda bankalararası girişilecek rekâbette ve bankacılık uygulamalarında, bankacılık teamül ve usullerinin zedelenmemesine de, yeteri kadar dikkat ve ihtimam göstermek o kadar zaruridir sanırız.

Bütün Yurtta

28 yıllık tecrübesiyle

TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.

Beha Bektaşoğlu

(3).

(Basın: 10241 A-20026)

**REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!**

BASIN İLAN KURUMU

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.**

Genel M¼d¼ri¼k .

Cağaloğlu, T¼rkocađı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telgraf adresi · BASINKURUMU

(Basın: 16347)

AMERİKADAN MEKTUPLAR

Dr. Mustafa A. AYSAN

Son 10 yıl içinde hızla geliştirilerek işletme yöneticisinin hizmetine giren elektronik makinalar ve bunların son derecede kolaylaştırdığı istatistikî karar verme tekniği ile ilgili ilerlemeler burada o kadar büyük bir önem kazanmış ki, bu mektubumu da bu konuya ayırmak zorunluğunda kaldım.

Amerika Birleşik Devletlerinde, işletmelerin çok büyümesi ve bu büyük işletmeleri yönetenlerin fonksiyonlarını gerçekleştirebilmeleri için daha çok istatistik bilgiye ihtiyaç duymaları yüzünden II. Dünya Harbi sonunda geliştirilen hesap ve muhasebe makinalarını takiben, ilk elektronik makinalar 1955 de, büyük iddialarla piyasaya çıkarılmış. Biraz da büyük iddiaların yarattığı büyük ümitler sebebiyle bir süre bu makinalara karşı işletme yöneticilerinde aynı ölçüde bir hayal kırıklığı olmuş; öteyandan daha çok araştırma, 1960 yılında makinaların büyük ölçüde geliştirilmesi sonucuna ulaşmış. Radyolarda da başarıyla kullanılan «transistor» ların bulunmasının bu hamlede önemli payı var. 1965 yılında «solicon» parçalarının transistorları da demode etmesi, elektronik makinaların küçülmesini, ucuzlamasını ve çok daha güçlenmesini sağlamış. Şimdi, elektronik makinaların «Üçüncü Nesli» nden söz ediliyor. Bu hızlı teknolojik gelişme kademeleri arasında mukayeseyi sağlamak üzere, radyolarda kullanılan «lâmba» lardan faydalanılarak yapılan elektronik makinaların ilk nesli, dakikada 500 toplama yapabilirken, transistorlu ikinci nesil, dakikada 3500 ve üçüncü nesil dakikada 20.000 toplama yapabilmektedir. Bu günlerde imâl edilen elektronik makinalar, işletme yöneticilerinin ilk büyük ümitlerinin boşuna olmadığını ispat edercesine, daha gelişmiş ve daha önceleri yapılamayan pek çok şeyi mümkün kılmış bulunmaktadır. Bu yazımda, üçüncü nesil elektronik makinalarla nelerin mümkün olduğunu, bazı örnekler de vererek, sizlere sunmak istiyorum. Şüphesiz, makinaların yapabileceği şeylerin bir külfeti vardır ve bu imkânlardan yararlanmak birçok

küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin imkânları dışındadır. Ancak, bu yazıda, her işletmenin şartlarına göre değişecek olan bu imkânlardan söz edilmeyecek, sadece üçüncü nesil elektronik makinaların işletme yöneticisine sağlayabileceği faydalar birkaç örnekle anlatılmaya çalışılacaktır.

Üçüncü nesil elektronik makinaların artan gücü ile genel olarak, ilk nesildenberi yapılagelmekte olan işler daha az masrafla yapılabilenekte, yüksek masraflar yüzünden yapılması ekonomik olmayan bazı incelemeler ile daha önce hiç yapılamayan bazı işler imkân dahiline girmiş bulunmaktadır. Daha açık olarak, son nesil elektronik makinalardan belirli bir cevabın alınması için bazı hallerde hiç beklenmemekte, eldeki problemle ilgili bilgiler makinaya depo edilmekte ve her an cevap alınabilmektedir. Birçok hallerde de cevap için bekleme süresi çok kısaltılmıştır. Ayrıca, makinaların kapasitesi çok yükseldiğinden, çeşitli işletmelerin bir tek makinayı kullanmaları veya bir işletmenin çeşitli faaliyet alanları ile ilgili bilgilerin bir tek makinada depo edilmesi imkân dahiline girmiştir. Bir örnek olmak üzere ünlü «Westinghouse» işletmesinin Pittsburg'daki merkezinde bulunan bir elektronik makina, Amerika Birleşik Devletleri içine yayılmış 360 ayrı yerdeki muamele merkezinde (fabrika, mağaza, depo gibi yerlerde) ortaya çıkan satınalma siparişlerini bir merkezde toplamakta ve bütün şirket için siparişler bu merkezden idare edilmektedir. İkinci bir örnek, uçak şirketlerinin çok daha yüksek sayıdaki ayrı yerlerde ortaya çıkan rezervasyonlarının bir merkezden idare edilmekte olmasıdır. İlk mektubumda sözünü ettiğim, bütün Amerika Birleşik Devletleri otomatik telefon santrallarını bir tek otomatik sisteme bağlayan örümcek ağı da elektronik makinalarla imkân dahiline girmiştir.

Bu suretle, 1965 den önce bir işletmenin her iş yerinde ayrı ayrı hesabı tutulması gerekli ücret bordroları ve personel dosyaları, bir merkezdeki elektronik makinada toplanabilmekte, depo edilmiş bu bilgilerle makina, her an ilerdeki ücret haddi değişmelerine göre tahminler yapabilmektedir. Örnek olarak sendika ile müzakereler boyunca işletme muhtemel bütün ücret hadlerine göre ücret masrafları toplamını, yıllık tutarları, sosyal sigorta kesintilerini hesap edebilmektedir.

1965 den önceki elektronik makinalar pek çok şeyi yapabildiği halde, işletme kararı yine yönetici tarafından verilmekteydi. Üçüncü nesil makinalar ise işletme yöneticisinin bazı kararlarını dahi üzerine alabilmektedir! Eldeki karar matematik formüllerle ifade edilebilecek bir rasyonel sıra takip ediyorsa, bu türlü hallerde karar dahi, makinaya bırakılabilmektedir. Makinalar aşağıdaki kararları almak için programlanabilmektedir:

1 — Mamül stokundaki mal miktarı önceden tayin edilmiş asgarî stok seviyesinin altına düştüğü zaman makina, işletmecinin hiçbir müdahalesine lüzum kalmadan, gerekli imâlât emrini verebilmektedir.

2 — En ekonomik imâlât tutarı önceden tayin edilmiş bulunduğu takdirde, makina imâlât emrinde ne kadar mal imâl edileceğini de bildirmektedir.

3 — Çeşitli imâlât birimlerinin kapasiteleri ve önce verilen imâlât emirleri makinada programlanmış bulunuyorsa, hangi imâlât biriminin sözkonusu mamûlü imâl edeceğini de belirtmektedir.

4 — Mamûl stoklarının depolandığı ambarların kapasiteleri programlanmış ise, mamûlün hangi depoya gönderilmesi gerektiğini de makina belirtmektedir.

Basit bir imâlât işleminde dahi yöneticinin önemli ölçüde zamanını alacak bütün kararlar üstelik çok kısa bir zamanda gerçekleştirilmekte, aynı zaman süresi içinde makina, içinde depo edilmiş bilgileri son verilen imâlât emrine göre düzelttikten sonra, gelecek işlem ve kararlar için kendi kendini otomatikman hazırlamaktadır.

Üçüncü nesil elektronik makinaların mümkün kıldığı en önemli gelişmelerden biri de geleceğe ait tahminleri çok kolaylaştırmış olmasıdır. İşlemler büyük hız kazandığından, makinanın geçmiş olayları nasıl değerlendirdiği tesbit edildikten sonra, içinde bulunan zamana ait bilgilerle gelecek zaman tahmin edilebilmektedir. Bankacılık alanından bir örnek verelim:

Geçmiş bir devrede bir banka şubesine, ya da bütün banka şubelerine yapılmış kredi talepleri ile ilgili bilgiler toplanmış bulunuyorsa, elektronik makina, geçmiş bilgileri incelemekte ve bu kredi talepleri ile ilgili olarak alınmış kararları doğuran banka kredi politikasını değerlendirerek ilerideki kredi taleplerine hangi politikanın uygulanması halinde daha faydalı sonuçlara ulaşılabileceğini göstermektedir. Bunun için kredi taleplerinin, yaş, gelir, borçlanma durumu, sahip olduğu taşınmaz mallar gibi bazı malî vasıflarına belirli puanlar verilmekte (bu puanlar bankanın kredi politikasını tayin eden yetkili, ya da yetkililerce tesbit edilecektir) ve geçmiş devre içinde bankadan fiilen kredi almış olan taliplerin bu vasıfları puanlanmaktadır. Meselâ, kredi politikasını tayin eden yetkililerin yargısına göre 100 üzerinden 70 puan alan bir kredi talibinin normal bir rizikoyu temsil edeceği 70 den aşağıdaki puanların fazla rizikolu ve bu sebeple de bankanın parasını bağlamak istemeyeceği taliplerden ibaret olduğu kararlaştırılmış bulunuyorsa, «eskiden böyle bir politika uygulansa idi ne gibi sonuçlar alı-

nacaktı» sorusu, makinadan yararlanılarak cevaplandırılmağa çalışılmaktadır. Aslında işlemler çok sür'atli yapılabilirdiğinden çeşitli asgarî riziko yüzdelerinin uygulanması ihtimâllerinin ne gibi sonuçlar vereceği çok kısa sürelerde incelenip en optimum asgarî riziko yüzdesi tesbit edilebilmektedir. % 70 asgarî riziko oranının elektronik makinelerde geçmiş tecrübeye uygulanması, meselâ şöyle bir sonuca ulaşabilmektedir: incelenen devrede borçlarını zamanında ödeyen müşterilerin % 95 inin eskiden % 70 in altında puan almış olacakları ve bu gurup içinde puanları % 70 in altında olması sebebiyle reddedilecek olan kredi taleplerinden sağlanacak gelir, bu gurubun içindeki müşterilerden % 5 inin borçlarını zamanında ödeyememiş olmaları sebebiyle katlanılacak zarardan daha yüksek tutarda olduğu takdirde, % 70 gibi bir asgarî riziko yüzdesine dayanan kredi politikasının bankaya zararlı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Geçmiş tecrübeye bakarak yapılacak bu şekildeki birkaç deneme, banka için «optimâl» asgarî riziko yüzdesinin tayin edilmesine yarayacak ve meselâ bu asgarî % 65 e indirilebilecektir. Bu suretle gelecek faaliyet dönemlerinde puanları % 70 in altında olduğu için bazı kredi taleplerinin reddedilmesi yüzünden ortaya çıkabilecek zararlar bertaraf edilebileceği gibi, yüzdenin çok düşük tutulması sebebiyle ortaya çıkabilecek zararlar da ortadan kaldırılmış olacaktır. Bu çeşit incelemeye matematikçiler «Diskriminant Tahlili - Discriminant Analysis» adını veriyorlar.

Yeni elektronik makinalarla büyük bilgi depoları meselâ, büyük kütüphaneler, ya da bir kütüphaneler gurubunun içindeki bütün bilgiler, belirli raf, eser adı, yazar adı, sayfa numarası ve bilginin çeşidi itibariyle birbirine bağlanmakta, çeşitli konuları kapsayan bir lügâtçe vasıtasıyla, çeşitli bilgileri arıyanlar, bu lügâtçenin içindeki belirli konu gösteren kelimeleri (petrol sanayii, ham petrol, rafineri, petrol istih-sâli gibi) kullanarak istedikleri bilginin nerede olduğunu ani denecek kadar çabuklukla tesbit edebilmektedirler. Bu türlü bilgilere devamlı ihtiyaç duyan araştırmacıların kendilerine de ilgilendikleri konulara uygun kelimeler tahsis edilince bu konuda kütüphane, ya da kütüphanelere gelen herhangi yeni bir eser, otomatikman ilgililerin emrine hazır bir şekilde makinalardan alınabilmektedir. Hatta makinalarla birleştirilebilen mikrofilm makinaları ilgili makale veya eserin bir suretini de derhal sağlayabilmektedir.

İşletmede karar almak amacıyla kullanılan en yaygın matematik usullerden biri olan «Doğrusal Programlama» yeni makinalarla, çok karışık ve çok değişkenli ve boyutlu işletme problemlerinin çözümlenmesini sağlamaktadır. Meselâ;

1 — Çok çeşitli mamûlü, çok çeşitli maliyet ve kârlılık seviyeleri-

le imâl eden imâlâtçı, işletmesinin toplam kârını azamiye çıkarmak için her mamûlden ne kadar imâl etmeli ve satmalıdır?

2 — Çok çeşitli yem karışımları ile yetiştirdiği hayvanları beslemek imkânına sahip olan bir çiftlik sahibi, hayvanlarının en az masraf-la en iyi şekilde beslenmesini sağlamak için ne gibi bir yem karışımı kullanmalıdır?

3 — Yatırımından mümkün olan en yüksek verimi sağlamak isteyen bir petrol rafinerisi, kapasitesini genişletirken en başta hangi saf-hayı genişletmelidir?

4 — Biribiri ile ikâme edilebilen ham maddelerin kullanılabilmesi halinde, işletme için en ekonomik ham madde hangisidir? Diğer bir deyişle düşük fiyatlı ve fakat düşük kaliteli ham madde kullanıldığı sırada, yüksek fiyatlı ve yüksek kaliteli ham maddenin fiyatı hangi seviyeye düşmeli ki, yüksek fiyatlı ham madde ikâme edilebilsin?

Bu ve buna benzer birçok karışık işletme problemleri, üçüncü nesil elektronik makinalarda kolaylıkla çözümlenebilmektedir. Büyük önemine inandığım için bu hususta çok basit bir küçük örneği de sizlere aktarmak istiyorum: (*)

<u>Problem:</u>	<u>A Fabrikası (Kapasite: 200 birim)</u>	<u>B Fabrikası (Kapasite: 200 birim)</u>
Ambar No: 1 Kapasite: 100 birim.	TL. 0,70 (I)	TL. 0,80 II)
Ambar No: 2 Kapasite: 210 birim	TL. 0,90 (IV)	TL. 1,40 (III)

Biribirine eşit kapasiteye sahip iki imâlâthanesi (A Fabrikası ve B Fabrikası) olan, mamûllerini yine sahip olduğu iki ambarda depolayan bir işletme depo kapasitesinin toplamı olan 310 birim mamûlü en düşük imâlât ve sevkiyat maliyetine imâl edebilmek için nasıl hareket etmelidir?

Maliyetler: Bir tek mamûl biriminin A Fabrikasında imâl edilerek 1 No. lı ambara gönderilmesi 70 kuruş mal olmaktadır. (Yukarıdaki

(*) Doğrusal programlama, birçok hallerde yüzlerce ve hatta binlerce denklemin makinalara programlanmasını zorunlu kılar. Birkaç denklemlilik basit problemler bile elektronik makinaların kullanılmasını gerektirmektedir. Buradaki örneğin cevabı cebirle bulunabilir. Diğerleri yüksek matematik bilgilerini gerektiren formüllere ihtiyaç göstermektedir.

tabloda I No. lı kombinezon) mamûl biriminin yine A fabrikasında imâl edilerek 2 No. lı ambara gönderilmesi 90 kuruşa mal olmaktadır (IV). B Fabrikasında imâl edilen birimin 1 No. lı ambara gönderilmesinin maliyeti 80 (II), 2 No. lı ambara gönderilmesinin maliyeti 140 kuruştur (III).

Yukarıdaki tabloya ilk bakışta «akla yakın» çözüm yolunun A Fabrikasını tam kapasite ile çalıştırmak, 1 No. lı ambar dolduktan sonra geri kalanı 2 No. lı ambara göndermek, 2 No. lı ambarda boş kalan yeri de B Fabrikasındaki imâlâtla doldurmaktır. Bu durumda tablo şu şekli alacaktır:

	A Fabrikası	B Fabrikası
1 No. Ambar	100 birim	0 birim
2 No. Ambar	100 birim	110 birim

1 No. lı ambarın kapasitesi, A Fabrikasından gelen imâlâtla olduğundan, B Fabrikasından 1 No. lı ambara mal sevketmeğe imkân yoktur. Bu sebeple geri kalan 110 birimin B Fabrikasında imâl edilerek 2 No. lı ambara gönderilmesi gerekecektir.

Bu durumda bütün işletme için imâlât toplam maliyeti şöylece hesaplanabilir:

I — 100 birim x 70 kuruş =	70 TL.
IV — 100 birim x 90 kuruş =	90 TL.
II — 0 birim x 80 kuruş =	—
III — 110 birim x 140 kuruş =	154 TL.

İmâlât ve Sevkiyat Maliyeti ... 314 TL.

Doğrusal Programlama usulünün bu probleme uygulanması, «akla yakın» gelen yukarıdaki çözüm yolunun, mümkün olan en düşük maliyet kombinezonunu gerçekleştirememiş olduğunu gösterecektir. Endüşük toplam maliyet seviyesini yaratacak çözüm yolu cebirsel formüllerle de bulunabilir. Ancak, okuma kolaylığı bakımından yine mantık yolu ile «doğru» cevabı bulmağa çalışalım.

En yüksek birim maliyeti, mamûl B Fabrikasında yapılp 2 No. lı ambara sevk edildiği zaman ortaya çıkmaktadır. Şu halde bu ihtimâli asgaride tutmak gerekir. Bu amaçla, yukarıdaki III No. lı kombinezondan, yukarıya II No. lı kombinezona (B Fabrikasında imâlât, 1 No. lı ambara sevk) aktarabileceğimiz birimler toplamı, azamî 100 dür; çünkü 1 No. lı ambar ancak 100 birim almaktadır. Bu durumda A Fabrikasında mal imâl ederek 1 No. lı ambara göndermek ihtimâli ortadan kalkacaktır. B de imâl ederek 2 No. lı ambara göndermek ihtimâli ise,

imkânlar ölçüsünde bertaraf edilmelidir. Şu halde 2 No. lı ambarın tam kapasitesi A da imâl edilmek gerekir. Bu durumda yukarıdaki tablo aşağıdaki şekli alacaktır:

	A Fabrikası	B Fabrikası
1 No. Ambar	0 birim	100 birim
2 No. Ambar	200 birim	10 birim

Toplam mamûl maliyetini şimdi hesaplayalım:

I —	0 birim x 70 kuruş =	— TL.
IV —	200 birim x 90 kuruş =	180 TL.
II —	100 birim x 80 kuruş =	80 TL.
III —	10 birim x 140 kuruş =	14 TL.
		274 TL.

İmâlât ve Sevkiyat Maliyeti ... 274 TL.

Bu türlü bir karar, birim maliyeti en düşük olan «A Fabrikası - 1 No. lı ambar» kombinezonu ile hiç imâlât yapılmamasını gerektirmektedir. Yukarıda verilen, mümkün olan en basit doğrusal programlama örneği olduğundan sonuç, kolayca bulunabilmiştir. Sadece fabrikalarda ikişer mamûlün yapılabilmesi ve bu ikişer mamûlün farklı sevkiyat masraflarının olması hali düşünüldüğünde dahi problem basit mantık ve el işleriyle çözümlenemez bir hal almaktadır. Çok sayıda işletmeleri, çok sayıda mamûlleri, çok sayıda ambarları ve çok değişik sevk masrafları olan işletmelerde aynı özellikteki bir problemin çok karışacağı muhakkaktır. Üçüncü nesil elektronik makinalar bu ıpteki çok karışık problemlerin dahi çözümünü mümkün kılmış ve bunları çözmeyi çok kolaylaştırmıştır. Verdiğimiz basit örnek bile, biribiri üzerindeki sebep netice münasebeti bulunan değişkenlerden biri, bir işletme kararı ile değiştirilirken diğer değişkenlerdeki değişmelerin de gözönünde bulundurulması gereğini açıkça belirtmektedir. Yeni makinaların gerçekleştirdiği; çok karışık durumlarda dahi, problemin bütün değişik yönlerinin aynı zamanda hesaplara katılmasını sağlamış olmalarıdır.

Üçüncü nesil elektronik makinaların mümkün kıldığı en önemli faydalardan biri de, cevap alınmasını hızlandırmak suretiyle araştırmacı ile elektronik makinayı biribirine yaklaştırmış olmalarıdır. O şekilde ki, birçok hallerde makinada depo edilmiş bilgi, doğrudan doğruya araştırmacıya istediği şekilde verilebilmektedir. Meselâ, araştırmacının bir düğmeye basması ile elde etmek istediği bir grafik hazırlanarak bir elektronik tabloda incelemeye hazır olarak aksettirilmektedir. Araştırmacı bu grafiğe bakarak istediği değişkenleri değiştirmekte ve çok kısa zamanda değişmiş grafiği karşısında görebilmektedir.

Bu makinalarda çeşitli verilere göre değişik birçok tahminler yapılabilen, meselâ, satışların alacağı çeşitli seviyelere göre çeşitli faaliyet plânları tasarlanabilmektedir. Ayrıca plânlar uygulanırken şartlarda ortaya çıkan değişimler, hemen makinalara programlanabilmekte, alınan cevaplara göre plânlarda düzeltmeler yapılabilmektedir.

Fakat henüz bu makinaların kullanma maliyeti küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için yüksek bulunmakta, küçük işletmelerin de bu imkânlardan düşük maliyetle yararlanabilmeleri maksadıyla kurulacak elektronik merkezlerde bu ihtiyaçların da karşılanacağından söz edilmektedir. Yönetim için bilgi sağlama işini son derecede kolaylaştıran bu makinalar, aksi halde küçük işletmelerin özellikle sanayi alanında yavaş yavaş ortadan kalkmasına sebep olabilecektir. Bazı yazarlar bu konudaki endişelerini gizlememektedirler. Ancak, bu konudaki araştırmalar devam etmektedir. En son haberlere göre, eskiden işletmelerde önemle üzerinde durulan; şekilleri, yöneticiye faydaları hususunda ciltler dolusu kitaplar yazılan işletmelerin geleneksel raporlar sisteminin, muhasebe raporlarının demode olacağından dahi sözü edilmektedir. Meselâ, araştırmacılar yüksek ve orta seviyedeki yöneticiler için daktilo masasından biraz daha büyük bir elektronik makinanın uygun fiyatlarla piyasaya sürülebilmesi imkânlarını araştırıyor. Bu makina işletmenin bütün kayıtlarını tutan ve istatistik bilgileri depo etmiş bulunan elektronik merkezlere bağlanacak ve yönetici bir daktilo makinasındaki tuşlara benzer düğmelerden yararlanarak istediği bilgileri derhal elde edebilecek, kararlarını buna göre verebilecektir.

**

Yurdumuzda çek tedavülünün yaygın hale getirilmesinin dahi ne derece güçlüklerle karşılaştığını bilirsiniz. Buradaki gelişmeler bankacılıkta çek tedavülünün pek yakında tarihe karışacağını gösteriyor. Normal seviyede geliri olan Amerikalı'nın cüzdanında «Kredi Kartları» gittikçe daha fazla yer tutuyor. Çek defteri gittikçe daha az kullanılır bir hale gelmiş. Bu gelişme şöyle oluyor: 10 yıl kadar önce, belirli işletmelerin ay sonlarında ödenmesini sağlamak üzere kendi müşterilerine «Kredi Kartları» vermesi usulü, rekâbet dolayısıyla bütün işletmelere yayılıyor. Kredi kartı, kartı veren işletmenin bastırıp doldurarak müşterisine verdiği bir hüviyet kartından ibaret. Müşteri kartı veren işletmenin herhangi bir şubesine veya işyerine gidince alışverişini yapıyor, kasaya sadece bu kartı gösteriyor, kasiyer de alışveriş bedelini, kart üzerindeki hesap numarasını tesbit ederek müşterinin hesabına geçiriyor. Müşteri sadece makbuzu imzalayıp mağazadan çıkıyor. Mağaza her aylık alışveriş tutarını, ay sonunda bir tek fatura ile

müşteriye gönderiyor. O da bir tek çek yazarak borcunu ödüyor. En başta oteller, sonra uçak şirketleri, büyük mağazalar tarafından verilen kredi kartları, şimdi bankalar tarafından da verilmeye başlanmış. Bu gelişme, müstehlikin bütün mağaza ve işyerlerinden yaptığı alışveriş bedellerinin bir tek banka cari hesabında toplanması sonucuna varıyor. Diğer bir deyişle, müstehlik, bankasının kendisine verdiği kredi kartını göstermek suretiyle mal ve hizmet satınalabiliyor. Mal ve hizmet satan müesseseler, alacaklarını bankadan tahsil ediyorlar. Müstehlik aydan aya, ya da gelir sağladıkça tahsilâtını bankasındaki çek hesabına yatırıyor. Banka müşterisine hesap özetlerini gönderiyor. Bu suretle müstehlikin her mal veya hizmet alımı için ayrı ayrı çek yazması şeklindeki uygulama bertaraf edilmiş oluyor.

Yeni elektronik makinaların, yükselen işlem kapasitesi, şimdi bütün banka şubelerinin bir elektronik merkezler ağında birleştirilmesi imkânlarını yaratmış bulunmaktadır. Bu konudaki yazılar «Geleceğin Çeksiz Toplumunu» ndan sözediyorlar. Bu düzen içinde bütün bankalardaki üzerine çek çekilebilir vadesiz mevduat hesapları bir tek merkezde kliringe tabi tutulacak, müşterilerin kredi kartları ile yaptıkları alımlardan doğan borçları çeşitli banka şubelerinden doğrudan doğruya bu merkeze ulaştırılacak ve bu merkezde hesaplar arasındaki aktarmalarla ödemeler ve tahsilât işlemleri gerçekleştirilmiş olacaktır. Bu merkezin yeni bulunan adı «Cyclotron». Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası, «Çeksiz Toplum» da Federal Reserve Sisteminde yapılacak değişiklikler üzerinde incelemelere başlamış bulunmaktadır.

Eğitim alanında da yeni makinalar önemli değişiklikler yaratmakta, özellikle işletmecilik alanında, askerlerin ötedenberi kullandıkları, harp oyunlarına benzer «işletmecilik oyunları», işletmecilik eğitiminde daha büyük yer tutmağa başlamış. İşletmeciliğin en önemli eksikliklerinden biri giderilmek üzere. Biz işletmeciler ötedenberi laboratuvar çalışması yapamıyoruz diye yakınıyoruz. Ama şimdi yeni makinaların yardımı ile çok karışık işletme problemlerinin sun'i olarak bir çeşit laboratuvarında (yani makinaların yardımı ile kâğıt üzerinde) incelenmesi imkân dahiline girmiş bulunuyor.

Her yönü ile «elektronik devrim» gelecek kuşakların hayatında önemli değişmeler yaratacağa benziyor. Amerikan işletmeciliğinde ve yaşayışında bu makinaların gerçekleştirmekte olduğu değişmeleri bu yazımda özetlemeğe çalıştım. Elektronik Çağ'da insana neler olacağı mes'elesini sizlere bırakıyorum.

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.

Fatura

40114

CİNSİ	NEVİ	ADET	Fiyat Kuruş	Miktar Lira
140/3 (0.542)	Türk multifi eliyi T-10n	1	14000,-	140.-
140/4 (0.545)	Türk multifi eliyi T-10	1	14000,-	140.-
				1.050.-

camda önder

Üstün Kalitenin İşareti

1934 senesinden beri cam işinde durmadan inkişaf eden bir şirket. Züccaciye, pencere camı, oto kırılmaz camı, emaye cam, 85 mamul cinsi 2045 mamul çeşidi ile..

Bütün Türkiye'nin Hizmetindedir.

TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.

Pasabahçe® • Çayyova®

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ «FEDERAL RESERVE» SİSTEMİ

Dr. Turgut VAR

(Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Öğretim Uyesi)

Amerika Birleşik Devletleri Merkez bankacılığının çekirdeğini 23 Aralık 1913 tarihinde özel bir kanunla kurulan «Federal Reserve Sistem» teşkil etmektedir. Bu sistemin kurulmasından önce Amerika Birleşik Devletleri para krizlerinin en çok rastlanıldığı bir memleketti. Banka kredisi ve para arzının gayri elâstik bulunduğu bu devrede para ve kredi akımının gayrimuntazam olması iktisadi gelişmenin dalgalanmalar kaydetmesine sebep olmaktadır.

Küçük şehirlerdeki veya zirai bölgelerdeki bankalar daha büyük şehirlerdeki ticari bankalarda hesap açarak para yatırmakta ve bu bakiyeleri müşterilerin yatırmış olduğu mevduata karşı ihtiyat olarak tutabilmekteydiler. Diğer taraftan, gerek sağladığı kolaylık gerekse eldeki fazla fonları kullanmak bakımından mecburi ihtiyatların üstündeki kısım malî merkezlerde tutulmaktaydı. «Reserve şehirler» ismi verilen, New York, Chicago ve St. Louis şehirlerindeki bankalar ise bütün mecburi ihtiyatlarını nakit olarak kasalarında tutmak zorunda idiler.

Bu şartlar altında, her hangi bir sebeble mevduat sahiplerinin nakit paraya ihtiyacı arttığında, memleket çapındaki bu talep, sonunda yalnız bir kaç şehirdeki ticari bankalarda toplanmaktaydı. Normal zamanlarda pek mühim olmayan bu baskı bilhassa iş hayatının çok aktif olduğu devrelerde ve halkın nakit paraya ihtiyacı arttığında bir mesele olarak ortaya çıkmaktaydı. Daha çok ziraata dayanan bir ekonomide mevsimlik dalgalanmalar da kendisini her bakımdan hissettirmekten geri kalmıyordu. İlâveten fon temin edilmesine imkân bulunmadığından, büyük şehirlerdeki bankalar ellerindeki bütün senetleri satmak ve vermiş oldukları kredileri tekrar tahsil etmek yoluna gitmekte veya kredi verme veyahut mevcutları yenileme işini durdurmak zorunda kalmaktaydılar. Sonuç olarak, esham ve tahvilâtın fiyatları düşüp faiz hadleri yükseliyor, bankalardan olduğu kadar diğer şahıs ve müesseselerden de kredi almak zorlaşıyordu. Banka kredilerinin aniden azaltılması veya kesilmesi para krizi denilen olaylara sebep olmaktadır.

1907 krizinin çok şiddetli olmasından dolayı mesele derinlemesine incelenmeğe tabi tutulmuş ve Amerikan Kongresi Millî Para Komisyonunu bir çare bulması için görevlendirmiştir. İşte bu komisyonun çalışması sonucu bugünkü «Federal Reserve Sistem» dediğimiz Amerikan Merkez Bankası 1913 yılından beri faaliyette bulunmaktadır. Gerek bu komisyonun gerek konuyla ilgili diğer kimselerin fikirlerinin mahsulü olan Federal Reserve Kanunu, değişen para ve kredi ihtiyacını karşılamak maksadıyla Washington'daki Sistem Yönetim Kurulunca (Board of Governors) koordine edilen oniki bölge Reserve Bankasından müteşkil Federal Reserve Sisteminin kurulmasını sağlamıştır.

Sistemin aslı görevi banka kredisi akımını ve parayı tanzim etmektir. Bu ana fonksiyonun tam mânasıyla yerine getirilmesi için ayrıca banka genel ekonomik durum ve kredi durumu hakkında malûmat toplar ve tefsir eder. Diğer bir görevi de üye eyâlet bankalarını kontrol ve murakabe edip onların durumları hakkında raporlar toplamak ve diğer murakabe makamları ile işbirliği yaparak iktisadî kalkınmaya hizmet edecek kuvvetli bir banka sistemini devam ettirmektir. Bunlardan ayrı olarak üye bankalara kredi ve ödeme hizmetleri temin etmek, Federal Devlete ve topluma bu hususta yardımda bulunmak görevi de Federal Reserve Sisteme verilmiştir. Bu hizmetlerin başlıcaları para tedavülü ve naklini temin etmek, üye bankaların ihtiyat hesaplarını tutmak, Amerika'da gayet yaygın bulunan çeklerin tahsilât ve kliring işlerini yerine getirmek, fonların telgrafla transferini sağlamak, Hazine ve diğer Devlet müesseseleri için malî mümessil ve yed-i emin olarak hareket etmektir.

Federal Reserve Sistemi en yararlı şekilde hizmet etmek amacıyla devlet ve özel sektörün bir arada çalışmasını sağlar. Yani tamamen devlet tarafından kurulmuş bir müessese değildir ve içinde özel teşebbüs iştirâki vardır (*).

Yukarıda sayılan görevlerin yerine getirilmesi, Sistem Yönetim Kurulunun koordinasyonu sayesinde 12 Reserve Banka ve 24 şube tarafından yürütülmektedir. Böylece çeşitli bankaların bilgi ve tecrübelerinden azamî şekilde istifade edilmektedir. Bu Reserve Bankaları sırasıyla, Boston, New York, Philadelphia, Cleveland, Richmond, Atlanta, Chicago, St. Louis, Minneapolis, Kansas City, Dallas ve San Francisco Reserve Bankalarıdır. Her biri bir kaç eyâleti kapsayan, numaralandırılmış oniki bölgeden birine hizmet etmektedir. Federal Reserve Sistemin en önemli vasfı gayrimerkezî olmasındadır. Her reserve banka

(*) İleride T. C. Merkez Bankasını hem Federal Reserve Sistem ve hem de gelişmekte olan ülkelerdeki merkez bankalarıyla karşılaştırmayı ümit ettiğimiz için bu yazımızda fazla bir kıyaslamaya girilmemiştir.

ve Şube mahallin ve b6lgenin olduğu kadar milli sistemin de bir parçasıdır. Bu bakımdan buldukları b6lgeler ve Şehirlerde devamlı olarak ticaret erbabı ve mahalli bankalarla temasta bulunurlar. B6ylece hem o muayyen b6lgenin g6rüşleri temsil edilmiş, hem de milli bankacılık ve kredi siyasetinin daha m6essir idare edilmesi saĐlanmıŐ olmaktadır.

Oniki Reserve Bankanın her biri kamu hizmeti için çalışan ve bu amaçla kurulmuş birer Őirkettir. Yalnız bu Şirketlerin diğer Őirketlerden farkı, kâr etme amacının bulunmaması ve hissedar olan üye bankaların m6lkiyet, hak, imtiyaz ve selâhiyetlerinin 6zel Şirket hissedarınıninkine benzememesidir. Üye bankalar hissedarlardır.

Her Federal Reserve Bankası 9 idare meclisi azasıyla idare edilmektedir. Bu idare meclisi azalarının 6üne A sınıfı idare meclisi azası, diğer 6üne B sınıfı, ve nihayet geri kalan 6üne de C sınıfı idare meclisi azası ismi verilmektedir. A ve B sınıfında olan azalar, üye bankalarca seçilmektedir. Temsil esasını muhafaza etmek için, bu sınıfların her birinde bir aza k6uk, bir aza orta ve bir aza da b6y6k bankalarca seçilir. A sınıfında bulunan azaların 6ü de bankacı olabilir. Fakat B sınıfında olanların hiç bir Şekilde bankacılıkla alâkaları olmamalıdır. Bunların ticaret, ziraat veya sanayi erbabından olmaları zorunluğu vardır. C sınıfı azalar ise, Federal Reserve Sistemin Y6netim Kurulunca (Board of Governors) tayin edilmektedir. Bu kimselerin de herhangi bir banka ile herhangi bir Şekilde iliŐikleri olmaması, yani bunların bir bankanın hissedarı, memuru, m6d6r6 veya y6netim kurulu azası olmaması gerekmektedir. Bu 6 kişiden birisi yine Federal Reserve Sistemin Y6netim Kurulunca o Reserve Bankasının idare meclisine baŐkan, diğeri de baŐkan vekili olarak g6revlendirilir. BaŐkan'a Federal Reserve M6m6ssili (Federal Reserve Agent) ismi verilmekte olup bu Őahsın ayrıca Sistem Y6netim Kurulu namına başka mesuliyetleri de vardır. G6r6ld6Đü 6zere devletin azınlıkta bulunduğu bu idare meclisi bankayı y6netmekle g6revlidir.

Federal Reserve Sisteminin alıŐması 6 kanaldan olmaktadır. Bunlar sırasıyla Őimdiye kadar bahsetmekte bulunduğumuz Sistem Y6netim Kurulu (Board of Governors), Federal Açık Piyasa Komitesi (Federal Open Market Committee) ve Federal M6Őavere Konseyi (Federal Advisory Board) dir.

Sistem Y6netim Kurulu Amerika Birleşik Devletleri Cumhuriyet BaŐkanı tarafından tayin edilip Senatoca onaylanan 7 6yeden meydana gelmiştir. 6yeler b6t6n mesailerini Kurulun çalışmasına hasretmek mecburiyetindedir. Hizmet s6releri ond6rt yıl olup her iki yılda bir azalardan biri yenilenir. Hiç bir zaman aynı b6lgeden iki aza seçimi yapılamaz. Sistem Y6netim Kurulu b6t6n sistemin çalışmasını kontrol eder,

gerekli atanmaları, araştırmaları yapar ve oniki banka arasında koordinasyonu izliyerek kanunun tam mânasıyla tatbik edilmesini sağlar. Konunun kısa tutulması bakımından bu görevlerin teferruatını burada izah etmiyeceğiz. Sistem Yönetim Kurulu icra ve teşrii organlarla olan ilişkilerde Federal Reserve Sistemini temsil eder ve Reserve Bankaların dış memleketlerle temaslarını özel bir şekilde murakabe eder.

Sistem çapında para politikasının idaresi ve koordinasyonu Federal Açık Piyasa Komitesince yürütölmektedir. Bu komite kanunen teşkil edilmiş olup Washington'da Sistem Yönetim Kurulu binasında muayyen fasıllarla toplanır. Azalarından yedisi Sistem Yönetim Kurulu azalarıdır. Diğer beş aza da beş Federal Reserve Bankasının müdürüdür. Komite, Sistemin senet portföyünde ve yabancı para kasasında yapılacak değişikliği kararlaştırmakla görevlidir. Federal Reserve Bankaları açık piyasa muamelelerinde bu komitenin kararlarına uymak mecburiyetindedirler.

Federal Müşavere Konseyi (Federal Advisory Council) iş âlemi ile Sistem arasındaki muhabereyi sağlamak için görevlendirilmiştir. Her Federal Reserve Bankasının idare meclisi bu konsey için bölgesindeki bankacılardan birini bir yıl için seçer. Konsey Washington'da yılda dört defa toplanarak istişari mahiyette Federal Reserve Sisteme tavsiyelerde bulunur.

Federal Reserve Sistemi, para çıkarma yetkisi bir tarafa üç mühim vasıta ile para ve kredi politikasını yürütür. Bunlar, açık piyasa muameleleri, banka kanunî ihtiyatlarının değiştirilmesi ve reeskont faiz haddinin kontrolü ve tespiti suretiyle yapılmaktadır. Federal Reserve Bankasının Hazine ile olan ilişkisi de dikkate değer. Banka hiç bir zaman Hazineye açıktan avans veremez ve Hazine senetlerinin faizlerini garanti edemez. İkinci Dünya Harbinden önce ve Harbten sonraki yıllarda Federal Reserve Bankasının devlet tahvillerinin faizlerini destekleyici politikasının zararları tespit edildiğinden, bu usulden 1950 yılını takip eden yıllarda vazgeçilmiş ve açık piyasa muameleleri devlet tahvilleri fiyat ve verimini müstakar tutmaktan ziyade para politikasının idaresi bakımından en önemli bir vasıta haline gelmiştir.

1963 Haziranı itibariyle Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan 13 993 bankanın 6 058 i sisteme dahil olup, aza olmıyan bankaların (ki bunlar 7,935 adettir) 23 705 milyonluk mevduatına karşılık, 121 308 milyon dolarlık mevduatı elde bulundurmaktadır. Böyle geniş bir sistemin idaresi şüphesiz bankalarla Federal Reserve Sistemin ahenkli çalışmasına ve Hazinenin selâhiyetlerine bir hudud tayin etmekle mümkün olabilmektedir. Ancak bu suretle iktisadî büyümenin icabettirdiği para politikası bir itimat havası içinde yürütölebilmektedir ki, amaca Amerika Birleşik Devletlerinde varılmıştır.

Başarınız ve istikbaliniz

tutumlu ve isabetli kararınıza bağlıdır.

Türkiye Vakıflar Bankasında

açtıracığınız her hesap

buyolda sizin için

en büyük şanstır.

Türkiye
Vakıflar
Bankası

ANONİM ŞİRKETLERDE PAY SAHİBİNİN SERMAYE OLARAK TAAHHÜT ETTİĞİ PARA BORCUNDAN TEMERRÜDÜ

Av. Dündar ÖZBİL

A) Şirket Sermayesi :

Sermaye, esas itibariyle paradır. Paradan başka haklar, menkûl ve gayrimenkûl mallar da şirket sermayesi olabilir. Sermaye çeşitleri Ticaret Kanununun 139 uncu maddesinde sıralanmıştır. Yazımızda şirket sermayesinin önemli çeşidi olan para'nın temerrüdü ele alınmıştır.

B) Sermaye Taahhüdü :

Şirketin sermayesi paylardan teşekkül eder. Bu paylar pay sahipleri tarafından ödenir. Pay sahipleri, koymaya mecbur oldukları «sermaye payı» nı iki şekilde tanzim edilen bir belge ile ödemeyi taahhüt ederler. Bunlardan birincisi, şirketin anı kuruluşunda tanzim edilen «şirket esas mukavelesi» dir. (T.K. madde 279, B: 10). İkincisi, tedrici kuruluşta alınan «iştirâk taahhütnamesi» adı verilen belgedir (T.K. madde 283).

I — Şirketin Kuruluşunda : Şirketin anı kuruluşuna ait esas mukavelesinde, her ortağın taahhüt ettiği sermayenin nev'i ve pay miktarı gösterilir. (T.K. madde 279). Bu mukavele yazılı şekilde yapılır ve kurucuların imzaları noterlikçe tasdik edilir. Şu hale göre kurucu ortağın sermaye koyma borcu bu mukavelede belli olur.

Şirketin tedrici kuruluşunda ise her ortağın taahhüt ettiği sermayenin nev'i ve pay miktarı «iştirâk taahhütnamesi» adlı belgede gösterilir. İştirâk taahhütnamesi, şirket sermayesine iştirâki taahhüt edenin borcunu gösterir. Bundan başka, şartlara uygun yazılmış bir «mektup» iştirâk taahhütnamesi yerine geçer. Bu mektupta, iştirâk taahhütnamesinde yazılması gereken hususlar ile esas mukavele veya izahname mündericatına vukuf hasıl edildiği bildirilmiş ve imzası noterlikçe tas-

dik edilmiş olarak, kuruculardan birine yapılmış müracaat şeklinde olmalıdır. (T.K. madde 283).

II — Payların Başkasına Devrinde : Pay sahibi, bedeli ödenmemiş hisse senedini bazı şartlarla (T.K. madde 415 ve müt.) başkasına devir edebilir (*). Bedeli tamamen ödenmemiş nama yazılı bir hisse senedini iktisap eden kimse (T.K. madde 416 ve müt.) pay defterine kaydedilmekle şirkete karşı geri kalan bedeli ödemek ve varsa tali borçları (T.K. madde 405/3) yerine getirmekle mükelleftir (T.K. madde 419/1). Bu madde hükmünden açıkça anlaşılacağı üzere, nama yazılı hisse senedinin başkasına devir keyfiyeti, pay defterine kaydedilince; yeni pay sahibi şirkete ayrıca bakiye sermaye koyma borcunu taahhüt ettiğine dair bir senet vermeye lüzum olmadan sefelinin borcunu ödemek mecburiyetinde kalır. Hisselerini başkasına devir eden pay sahibi, şirket kuruluşunda ve sermaye arttırılmasında iştirâk taahhüdünde bulunan bir kimse ise, şirketin kuruluşu veya sermayenin arttırılması tarihlerinden itibaren iki yıl içinde şirket iflâs etmiş ve paydan doğan haklardan mahrum edilmiş olmadıkça, devrin pay defterine kaydedilmesiyle şirkete sermaye koyma borcundan kurtulur (T.K. Madde 419). Hisse senedini devir eden, sermayeye iştirâk taahhüdünde bulunan bir kimse değilse, iktisap edenin pay defterine kaydedilmesiyle sermaye koyma borçlarından kurtulmuş olur.

C) Para Borcunu Ödeme Zamanı :

Pay sahiplerinin koyacakları sermayenin ödeme suret ve şartlarının esas mukavelede gösterilmiş olması gerekir (T.K. 279 B: 10). Genellikle anonim şirket mukavelelerinde, şirket kurulurken ödenmesi gereken peşin kısım, diğeri de şirket kurulduktan sonra ödenmesi istenecek bakiye kısım, olarak iki ödeme şekli derpiş edilmektedir.

I — Peşin Kısım : Anonim şirketlerde her payın en az dörtte biri peşin ödenir. Bu şirketin kuruluş şartıdır (T.K. madde 285, 303/2).

Peşin kısım genellikle taahhüt anında ödenir. Tedrici kuruluşta, taahhüt anından sonra, kurucuların iştirâki taahhüt edenlere, taahhüt-

(*) Nama yazılı hisse senetlerinin devri ve halefiyetin teşekkülü için:

1°, Pay sahibinin hisse senedini devrettiğini natık bir yazılı belge vermesi,

2°, Pay sahibinin devir alana hisse senedini teslim etmesi,

3°, Devrin şirketçe kabul edilmesi,

4°, Şirket idare meclisince hisse senetlerine devrin yapıldığının yazılması,

5°, Şirket pay defterine devrin yapıldığına dair kaydın icrası,

lâzım gelir. Şu kadar ki, devir şirkete karşı pay defterine kayıtlı hüküm ifade eder.

id mektup göndermeleri ve gazetelerle ilân etmeleri halinde, gösterilen müddet içinde de ödenebilir (T.K. madde 287).

II — Mütebaki Kısım : Sermayenin bakiye kısmının ödeme sureti ve şartlarının şirket mukavelesinde gösterilmesi lâzımdır. Bakiye sermayenin ödeme zamanı ve şartları, şirketin faaliyet devresinde veya tasfiye devresinde olmasına göre değişmektedir.

1 — Faaliyet devresinde ödeme zamanı : Şirket kurulduktan sonra, bakiye sermayenin ödeme zamanı, şirket mukavelesindeki hükümlere göre tayin edilir. Genellikle şirket esas mukavelelerinde mütebaki sermayenin ödeme zamanını, suret ve şartlarını tayin hakkı idare meclisine bırakılmaktadır.

İdare Meclisi, mukaveledeki hüküm veçhile bakiye sermayeyi taksitle veya kısmi ödeme şeklinde talep edebilir. Sermayeye lüzum hasıl oldukça idare meclisinin ortaklardan ödenmemiş sermayeden bir kısmının ödenmesini talep etmelerine, çağrı-davet- yahut apel denilmektedir. Mukavelede aksine hüküm yoksa apel kararı üzerine sermayenin bir ay zarfında ödenmesi gerekir (T.K. madde 408/1).

Ticaret Kanununun 408 inci maddesindeki bir aylık ödeme süresinin başlangıç tarihi açıklanmamıştır. Mezkûr maddenin ikinci fıkrasında ödemeye davet ve ihtarın taahhütlü mektupla yapılacağını belirtmekle tebliğ yahut bildirme esasını benimsediği anlaşılmaktadır. Gerek bu hükümden gerekse umumî hükümlerden faydalanılarak Borçlar Kanununun alacağın muacceliyeti ile ilgili hükümlerine göre ihtarın veya davetin tebliği tarihinin bir aylık süreye esas alınması uygun olur.

2 — Tasfiye devresinde ödeme zamanı : a) Tasfiyeden evvel apel işlemleri yapılmış, bedeller tahsil edilmeden ve apelin ihtarla ilişkin neticeleri, örneğin, iskat hususu pay sahibi hakkında uygulanmadan tasfiyeye girilmişse, bu takdirde apel hükümlerinin tatbikine tasfiyede devam edilebilir (T.K. madde 407, 408). Çünkü, apelin yapılması ve hukukî neticelerinin doğmasına ilişkin durumun, şirketin tasfiyeye girmesiyle beraber ortadan kalkması makûl görülemez. Aksi halde ortaklara eşit işlem tatbik edilmemiş olur. Buna mukabil, tasfiye hali, ödenmemiş pay bedellerinin tahsili imkânını bahşettiğinden, apel hükümlerinden ve onun tatbikinden vazgeçilerek, gerekiyorsa pay bedelinin tahsili yolu tercih edilebilir (T.K. madde 446). Bu tercihde, şirketin borçlarının ödenmesi ve tasfiyenin süratle yapılması gibi hususlar göz önünde tutulabilir. Tahsil işleminde vaktiyle davet ve ihtar yapılmış olduğundan tasfiye memurlarının pay bedeli sahiplerine ödemek için ayrıca bir ödeme zamanı tayin ve tesbit etmelerine mahal yoktur.

b) Tasfiyeden evvel apel işlemleri yapılmamış ise tasfiye memurlarının pay bedellerinin henüz ödenmeyen kısımlarını ödemek için bir süre tayin edip etmeyecekleri hususunda T.K. ununda bir açıklık yoktur. Kanaatimizce, bu durumda tasfiye icapları elveriyorsa, umumi hükümlere göre bir münasip süre koymaları gerekir. (B.K. madde 101, 106). Bu münasip süre, T.K. unun 408 inci maddesine kıyasen bir aydan aşağı olmamalıdır.

Yukarıda (a) ve (b) fıkralarında belirtilen hallerde tasfiye memurları pay sahiplerinden pay bedellerinin henüz ödenmemiş olan kısımlarını icabı halinde tahsil edebilirler. (T.K. madde 446). Tasfiye sonunda ortağın muhtemelen tasfiye payından doğan bir alacağı tahakkuk edecektir. Bu sebeple, tasfiye memurları mutlak surette ödenmeyen pay bedellerinin tahsiline gidemezler. Halin icabı terimi bunu ifade etmektedir. Tahsile gidebilmek için şirketin hesap durumuna ve mallarının paraya çevrilmesi imkânlarına ve muhadden değerlere bakmak lâzımdır. Muhammen değerlere göre şirket malları şirketin borçlarını ödemeye yetiyor, fakat hemen paraya çevrilmesi imkân olmuyor veya mallar gerçek değeri pahasına acele satılamıyorsa pay sahiplerinden yeterli miktarın ödenmesi talep edilebilir.

Ç) Bakiye Sermayeyi Ödemeye Davet :

Ödenmemiş pay bedelleri şirketçe pay sahibinden talep edilir.

I — Faaliyet Devresinde Ödemeye Davet : Bakiye sermayeden ödenecek kısım belli edildikten sonra pay sahibi ödemeye davet ve kanuni neticeler ihtar edilir.

1) **Davetin şekli :** Ticaret Kanununun 406 ve 408 inci maddeleri, pay sahiplerini ödemeye davetin ve ihtarın ilânen yapılacağını belirtmektedir. T.K. unun 408 inci maddesinin ikinci fıkrasında ise, nama yazılı hisse senedi sahiplerine bu davet ve ihtarın taahhütlü mektupla yapılacağı belirtilmiştir. Borçlu pay sahiplerinin «nama yazılı hisse senedi» sahiplerinden ibaret olması gerekeceğine (T.K. madde 409/3, 410) göre mezkûr hükümlerdeki ilânen davetin hangi pay sahiplerini hedef tuttuğu açıkça anlaşılmamaktadır. Bu itibarla, davetin genellikle «taahhütlü mektup» la yapılacağı anlamı çıkmaktadır.

2) **Davet ve ihtarın konusu :** Mütemerrit ortaktan temerrüt faizi istiyebilmek için ihtar şart değildir. (T.K. madde 407/1). Faiz istiyebilmek için mücerret davetin yapılmış olması kâfidir. Temerrüt faizi dışında şirketin diğer kanuni müeyydeleri tatbik edebilmesi için pay sahibine

ihtarın yapılmış olması gerekir (T.K. madde 408) (*).

II — Tasfiye devresinde ödemeye davet : Tasfiye devresinde ödemeye davet şekli gösterilmemiştir. T.K. ununun 408 inci maddesindeki usule kıyasen taahhütlü mektup veya bu özel hale mahsus şekle itibar edilmiyerek Noterden ihtar yapılması mümkündür.

D) Temerrüdün Neticeleri

I — Kuruluş safhasında : Şirket sermayesine iştirâki taahhüt edenler, taahhüt ettikleri sermayeyi ödeme süreleri içinde ödemedikleri takdirde «mütemerrit» addedilirler. Kanun bu durumda kuruculara iki hak tanımıştır. Kurucular, onların şirketle ilgilerini kesmek veya kendilerini taahhüdün ifasına icbar etmek hakkını haizdirler. Kurucuların bu hakkı seçimlik bir haktır. Kanaatimizce, sermayenin tahsiline tevessül ettikten sonra olumlu sonuç olmadığı takdirde, şirketle ilgi kesmek yoluna gidebilirler. Fakat şirketle ilgi kesmek yoluna gittikten sonra tahsil yoluna müracaat edemezler. (T. K. madde 287). İlgi kesmek yolu, tahsil davasına nazaran daha pratik ve kuruluşun çabuklaşmasını temin eden bir müeyyidedir.

Bu özel hükümler, kuruculara yalnız bu iki hakkı bahşetmiş gibi görünmektedir. Fakat Ticaret Kanununun bütün şirket nevelerini kapsayan 140 inci maddesindeki ifade gecikme sebebiyle şirketin uğradığı zararın tazmini ve tazminat hakkına hanel gelmemek üzere sermayenin ödenmesi lâzım geldiği günden itibaren kanunî faizin isteneceğine dair umumî hükmünün, kuruluş halindeki anonim şirketlere tatbik edilip edilmeyeceği hususunda farklı görüşler ileri sürülebilir.

İlgi kesmek veya taahhüdü ifaya icbardan ibaret bu iki müeyyideden sonuncusu, T. K. unun 140 ve 141 inci maddesindeki umumî hükümlerde yer almıştır. Buna göre, umumî hükümlerde yer almış bir müeyyidenin özel hükümlerde tekrar belirtilmesi ve diğerlerinin belirtilmemesinden çıkan anlama göre belirtilmiyen «tazminat ve kanunî faiz» müeyyidelerinin burada tatbikinin caiz olmadığı ileri sürülebilir.

(*) Davet ve ihtarda, bakiye sermayenin ilân veya tebliğ (esas mukavelede kabul edilen) tarihinden itibaren bir ay zarfında ödenmesi, aksi halde borçlu pay sahiplerinin mütemerrit addedilerek:

- 1°, Yüzde on temerrüt faizi ödemekle mükellef olacağı,
- 2°, İştirak taahhütlerinden ve yaptığı kısmî ödemelerden doğan haklardan mahrum bırakılacakları ve kendisine verilmiş hisse senetlerinin iptal edileceği
- 3°, Yeni pay sahiplerinin ödemeleriyle kapanmıyan açıklar dahil şirketin zararlarını ödeyecekleri,
- 4°, Esas mukavelede gösterilen cezaî şartı tazminat ve diğer haklara hanel gelmemek üzere ödeyecekleri,

hususları belirtilmelidir. (T.K. 408, 140).

II — **Faaliyet safhasında:** Şirket sermayesine iştirâki taahhüt eden pay sahipleri ödemeye vaki davete rağmen borçlarını ödemezlerse mütemerrit sayılırlar. Bunun için davet ve ihtarın usulüne tevfikan yapılmış olması gereklidir. Mütemerrit pay sahibi hakkında, T.K. unun 407 ve 408 inci maddelerine göre aşağıdaki hukuki neticeler meydana gelir:

- 1) Davet sonuç vermezse,
 - a) T.K. unun 9 uncu maddesine tevfikan % 10 temerrüt faizi ödemekle mükellef olur. (T.K. madde 407/1).
- 2) Davet yapılmakla beraber kanunî neticeler de ihtar edilmişse,
 - b) İştirâk taahhüdünden ve yaptığı kısmî ödemelerden doğan haklardan mahrum ve kendisine verilmiş hisse senetleri iptâl edilebilir (T.K. madde 407/2).
 - c) Esas Mukavelede kabul edilmiş cezai şartı ödemeye mecbur tutulabilir (T.K. Madde 407/3).
 - d) Şirket, yeni pay sahibinin (T.K. madde 419) ödemeleriyle kapanmayan açıkların (T.K. madde 408/3) ve diğer zararlarının tazminini (T.K. madde 407/4) isteyebilir.

Şirketlere ait genel hükümleri taşıyan Ticaret Kanununun 140 ve 141 inci maddelerinde, mütemerrit ortaktan:

- 1°, Sermaye koyma taahhüdünün yerine getirilmesi,
- 2°, İfada gecikme sebebiyle uğranılan zararın tazmini,
- 3°, Tazminat hakkına hâlel gelmemek şartıyla sermayenin ödenmesi gereken günden itibaren kanunî faizin ödenmesi,

istenileceği gösterilmiştir.

Bu genel hükümlerde yazılı «faiz» ve «tazminatlara» ilişkin müeyyideler, T.K. unun 407 ve 408 inci maddelerindeki özel hükümlerde de tekrar belirtildiği halde, «sermaye koyma taahhüdünün yerine getirilmesine icbar» yahut tahsil işlemine ilişkin birinci müeyyide açıklanmamıştır. Kanun koyucunun bu şekildeki maddeleri tanzim etmesinden, Anonim Şirketlerdeki pay sahiplerinin temerrüdü halinde genel hükümlerin tatbik edilmeyeceği anlamı çıkmaktadır. Ticaret Kanununun bir çok yerlerinde genel temerrüt hükümlerine atıf yapıldığı halde, 407 ve 408 inci maddelerindeki özel hükümlerin saklı tutulmaması da bu anlamı kuvvetlendirmektedir (*). Bundan başka 407 ve 408 inci maddelerdeki temerrüt hükümlerinin yazılış ve tertibi tetkik edildiğinde, 407 nci maddenin birinci fıkrasında, temerrüt faizi istenebileceği hükmünden sonra ikinci fıkrasında «bundan başka» kelimesi ile yukarıda sı-

(*) Örneğin, Ticaret Kanununun kolektif şirkete ait 159 uncu maddesinde, komandit şirkete ait 247 nci maddesinde T.K. unun 140. ve 141. maddelerindeki genel temerrüt hükümlerine atıf yapılmıştır.

ralanan diğer müeyyidelere tahdidi anlamda yer verilmiştir. Bu tahdidi müeyyideler dışında genel hükümlerdeki «sermayenin tahsili» cihetine atıf yapılmamıştır. Bundan başka, şirketin kuruluşunda (T. K. madde 287) ve şirketin tasfiyeye girmesinden sonra pay bedellerinin henüz ödenmemiş kısımları (T. K. madde 446) hakkında tahsil işlemi tanınmış olduğu halde, şirketin faaliyet devresiyle ilgili sözü edilen 407 ve 408 inci maddelerinde ise bu açıklamanın bulunmaması kanaatimizi doğrulamaktadır. Sonuç olarak, bize göre, şirketin faaliyet devresinde ödenmemiş sermayenin dava yoluyla tahsiline imkân görülmemektedir.

III — Tasfiye halinde : 1 — Apel işlemlerinin tasfiyeden evvel yapılmış olması halinde; tasfiye memurları, apel işlemlerine ilişkin ve yazımızın (D. II) maddesinde gösterilen müeyyidelerin tatbiki yerine, T. K. unun 446 ncı maddesinin tasfiyeye tanınmış olduğu «sermayenin tahsiline» icabı hale göre tevessül edebileceklerdir. Bu durumda pay sahibinden bakiye sermaye ve ona ilişkin temerrüt faizi talep edilebilir.

2 — Apel işlemleri yapılmamış olması halinde; temerrüde terettüp eden neticeler T. K. unun 446 ncı maddesinde gösterilmemiştir. Bu madde pay bedellerini ödemiyeenler hakkında, yalnız tahsil işlemine müracaat edileceği anlamını vermemektedir. Kanaatimizce bu durumda T.K. unun 140 ve 141 inci maddelerindeki genel hükümler tatbik edilebilir. Bu hükümlere göre pay bedelini ödemiyeen ortaktan icabı halinde sermayeden yeteri miktar ve temerrüt faizi ve ihtar yapılmış olduğu takdirde de tazminat istenebilir.

VE NEZLE BAŞLANGICINDA...

GRIPIN bas, dis, adale, sinir, lumbago ve romatizma ağrıları için ve romatizma ağrıları için
GRIPIN bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında başını ile kullanılır
GRIPIN 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir

(Yeni Ajans: 3821)

BANKALARDAKİ MEVDUATIN VADELERE GÖRE DAĞILIŞI

İshak TURNAOĞLU

Yıl	Toplam Tas. Mevduatı (Milyon TL.)	Vadeli (Milyon TL.)	Vadesiz (milyon TL.)	Vadeli Mevduatın Nisbeti %
1949	471	110	353	25
1950	578	129	449	22
1951	746	120	626	16
1952	889	114	775	13
1953	1.166	122	1.044	10,5
1954	1.424	130	1.294	9,1
1955	1.728	165	1.563	9,5
1956	2.274	237	2.067	10,4
1957	3.095	307	2.788	10
1958	3.362	365	2.997	10,8
1959	4.040	430	3.610	10,5
1960	4.366	684	3.682	11
1961	4.936	969	3.967	19,6
1962	5.501	1.014	4.487	18,2
1963	6.603	1.361	5.242	20,6
1964	7.517	1.583	5.934	21
1965	9.821	2.293	7.528	23,3
VII/66	10.792	2.759	8.033	25,5
IX/66	11.070	2.882	8.190	26

Yukarıdaki tablonun tetkikinden anlaşılacağı üzere, 1949 yılında vadeli tasarruf mevduatının umumi tasarruf mevduatına nisbeti % 25 iken 1950 yılında % 16 ve müteakip senelerde tedricen azalarak 1954 yılında % 9,1 e kadar düşmüş, 1955 yılından itibaren pek az artış göstererek 1961 yılında % 19,6 ya, Temmuz/1966 sonunda % 25,5 a ve Eylül/1966 sonunda % 16 ya yükselmiştir.

1950 - 1960 yılları arasında vadeli tasarruf mevduatının, vadesiz tasarruf mevduatına nazaran, düşük bir seviyede kalmasına faiz nisbetlerinin indirilmesinin başlıca âmil olduğu anlaşılmaktadır.

1933 yılından sonra 6 aydan bir seneye kadar olan vadeli mevduata % 6,5 faiz verilmekte iken, 1951 yılında 5841 sayılı kanunla 6 aydan

bir seneye kadar olan vadeli tevdiatın faizi %3 e ve 1 sene vadeli mevduatın faizi de % 3,5 a indirilmiştir.

Vadesiz mevduat faizleri ise, vadeli mevduat faiz nisbetlerine nazaran, % 0.5 ve % 1 gibi pek az bir farkla % 2,5 olarak tesbit edilmiştir. Bu sebeple 1949 yılında genel tasarruf mevduatının % 25 i olan vadeli tasarruf mevduatı nisbeti 1951 yılından sonra düşmeğe başlamıştır.

1960 - 1961 yıllarında vadeli tasarruf mevduatı faizlerinin vadesiz tasarruf mevduatı faizlerine nazaran yaklaşık olarak % 100 fazlası ile % 6, % 6,5 tesbit edilmesi sonucu olarak, vadeli tasarruf mevduatının genel tasarruf mevduatına nazaran nisbeti 1961 de (19,6), 1962 de (18,2), 1963 de ve 20.6.1964 de 21, 1965' de 23,3 ve 31/7/1966 tarihinde % 25 ve Eylül/1966 sonunda da % 26 gibi en yüksek bir seviyeye çıkmıştır.

Vadeli tasarruf mevduatını teşvik maksadile 1958/7129 sayılı Bankalar kanunu da bu konuda bazı imtiyaz ve muafiyetler tanımıştır. Mevduat kanununun 32. maddesinin 3. fıkrası ile vadeli tasarruf mevduatına vadesiz tasarruf mevduatına nazaran % 100 fazlası ile ikramiyeye kur'ası verileceği kabul edilmiştir.

(Şu kadar ki kur'aya esas olarak tayin edilecek asgari mevduat miktarı, vadeli olanlarda vadesiz mevduat için tesbit edilen vahidin yarısından fazla olamaz ve diğer şartlar vadeli mevduat aleyhine değiştirilemez.)

Bu fıkra ile vadeli tasarruf mevduatı, vadesize nazaran daha fazla teşvike müstahâk görülmüş ve vadeli mevduata fazla ikramiyeye verilmesi için maddede böyle bir hükme yer verilmiştir.

Bundan başka 7129 sayılı kanun 30 maddesinde, vadeli mevduatın vadesinden evvel çekilebileceğine dair aşağıdaki hüküm konulmuştur.

Ancak, vadeli ve ihbarlı mevduatın vade ve ihbar müddetinden önce çekilmesine bankaların muvafakatı halinde tatbik olunacak âzami faiz nisbeti mevduatın yapıldığı tarihle çekiliş tarihleri arasındaki müddete göre hesaplanır.)

Bu hükme göre bankalar, vadeli mevduatı vadelerinden önce ödeyebilecekleri gibi faizini de mevduatın yapıldığı tarihle çekiliş tarihleri arasındaki müddete göre hesap edebileceklerdir. Yani, 1,5 seneden fazla vadeli bir mevduat aradan bir sene geçtikten sonra çekilirse bu tevdiat sahibine bir senelik tevdiata verilen faiz nisbeti olan % 6 dan faiz hesap edilebilecektir.

Vadeli tasarruf mevduatı, Kanunun bu müsait hükümlerine rağmen, ancak son yılda umumî tasarruf mevduatının % 26 sına kadar yükselmiştir. Halbuki, ülkemizde sermaye piyasası henüz inkişaf et-

memiş olduğundan, birçok tasarruf sahiplerinin tasarruflarını vadeli olarak bankalara yatırmak isteyeceklerini kabul etmek lâzımdır. Binaenaleyh, vadeli tasarruf mevduatının daha fazla artmamasında başka sebeplerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Bu konudaki düşüncelerimizi ve alınmasını faideli gördüğümüz tedbirleri özet olarak aşağıda açıklıyoruz:

1) — Tasarruf mevduatına ait faizden yalnız 200 lira vergiden istisna edilmiştir. Bu yüzden mudiler ekseriyetle vadeli mevduatlarını aile efradı namına ve muhtelif banka şubelerine yatırarak vergi muafiyetinden istifade etmektedirler. Bu hal vadeli tasarruf mevduatının artmasını engellediği gibi banka muamelelerini fuzuli olarak çoğaltmakta ve yanlış istatistiki neticeler çıkarılmasına da sebebiyet vermektedir. Bankalardaki mudi adedinin artmış olmasının sebeplerinden biri de vergi yüzünden mevduatın küçük miktarlara bölünerek muhtelif kimseler namına birçok banka şubelerine dağıtılmış olmasıdır. Binaenaleyh, tasarruf mevduatını teşvik ve bankaların fuzulî muamelelerini azaltmak için tasarruf mevduatı faizlerinden vergi alınmaması veya muafiyet haddinin asgarî 1000 liraya çıkarılması muvafık olacağı kanaatindeyiz.

2) — Vadesiz ve vadeli mevduata uygulanacak faiz nisbetlerinin vadeli mevduat lehine gözden geçirilmesi uygun olacaktır.

3) — Bazı bankalar tasarruf mevduatına kanunî faiz nisbetlerinin altında faiz vermektedirler. Mevduatı arttırmak için, birçok masraf ihtiyarile ikramiye tevzi eden ve reklâm yapan bankaların tasarruf mudilerine azamî faiz nisbetlerini uygulamaları icap eder.

4) — Bazı bankalar vadesinden evvel ödedikleri vadeli mevduat için faiz ödememekte veya vadesiz mevduat faiz nisbeti olan %3 den faiz hesap etmektedirler. Halbuki, 7129 sayılı Bankalar Kanununun 30. maddesi hükmüne göre vadesinden evvel ödenen tasarruf mevduatına, paranın yatırıldığı tarih ve çekildiği tarih arasında geçmiş olan müddete ait faiz nisbetinin tesbit ve hesap edilmesi kabildir.

Bu usul tatbik edildiği takdirde bir çok vadesiz tasarruf mevduatı mudilerinin vadeli mevduat hesaplarını tercih edecekleri şüphesizdir.

5) — Mudilerin bir kısmı faizin haram olduğunu zannederek faiz almak istememekte ve bu sebeple paralarını vadesiz olarak yatırmayı tercih etmektedirler. Oysa ki, bu gibi mudilere faiz almanın haram olmadığı telkin edilirse, yüksek faizli vadeli mevduat yapmayı tercih etmeleri mümkündür.

6) — Bankaların yıl sonlarında vadeli mevduata tahakkuk ettirdikleri faizlerin, bazı bankalarca, mudilere ödenmiyerek vade sonuna kadar bekletilmekte olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki, her sene sonunda vadeli mevduata tahakkuk ettirilecek faizler derhal mudilere ödendiği takdirde hem vadeli mevduat artacak ve bilhassa 1,5 seneden fazla vadeli mevduat rağbet görecektir.

Bu itibarla, vadeli mevduata sene sonlarında tahakkuk ettirilecek faizlerin bütün bankaların müşterek bir tatbikatı olarak vade sonu beklenmeden, mudilerle ödenmesi muvafık olur kanaatindeyiz.

(6)

(Basım : 13741)

SİGORTACILIĞIMIZIN TARİFE SORUNLARI

Hayri BAŞER
Şark Sigorta T. A. Ş.
Genel Müdürü

Sigortacılığımızın tarife sorunlarını Yangın, Nakliyat, Kaza ve Ziraî sigorta branşları yönünden incelemek istiyoruz.

Yangın Branşı — Halen yürürlükte bulunan Yangın tarifemiz rizikolar arası dayanışma veya ödeşme (Compensation des risques) bakımından başta sivil ve ticarî rizikolar aleyhine ve buna mukabil en fazla hususî fiyatlı sınaî rizikolar lehine az çok dengesi tesis olunabilmiş bir tarifedir. Dolayısıyla revizyonuna gidilirken ilk iş, hususî fiyatlı sınaî rizikolarla alelûmum sınaî rizikolara yapılabilecek zammın ölçüsünü tâyin edebilmektir.

Kaldı ki sanayi sahasında gaye, hususî bir sanayi tarifesine gitmektedir. Yangın Tarife Komitesinin bugüne kadar neticelendirebildiği ve neticelendirmesi sebebiyle de o sanayi dalına giren hususî fiyatların kaldırıldığı sanayi tarifesi ancak (Pamuk Çırcır ve Prese Fabrikaları) ile (Değirmenler - Un Fabrikaları) ve (Deri Fabrikaları) ndan ibarettir. Bu alandaki çalışmaların, yeni tarifenin muhtaç olduğu tecrübe devresinin kifâyetsizliği sebebiyle ertelendiği öğrenilmiştir. Arada yedi buçuk senelik bir tecrübe devresi geçirildiğine nazaran artık konuya dönülmesi zamanı gelmiş sayılır.

Öte yandan sanayide kaydedilen teknik ilerleme dolayısıyla makinelerde gittikçe daha presizyona hatta yavaş yavaş elektronizasyona gidilmesi sonucu ufak sahalarda meydana gelen büyük kıymet terakümleri yüzünden yangın neticeleri İngiltere, Almanya, Fransa gibi ideal sayılan memleketlerde bile hasar bakımından sigorta şirketlerine büyük zararlar vermeğe başlamıştır.

Geçen sene memleketimizde yapılan «Comité Européen des As-

surances» a bağı «Yangın Mesai Grubu Daimi Teknik Komitesi» toplantısında bu durum bütün açıklığı ve acılığı ile dile getirilmiştir. Türkiye portföyü içinde sınaî rizikolar payı trendinin % 50 ye doğru yükselmekte olması da bir vakiadır.

Halen dünyamızın en büyük Reasürans Şirketi bulunan «Compagnie Suisse de Réassurances» ın Umum Müdürü Guggenbühl, Şirket ortaklarına hitaben verdiği Kasım 1966 tarihli nutukta bu konuya değinerek şöyle demektedir:

«Teknik ilerlemenin yangın ve infilâk rizikolarını azaltacağı hususundaki görüşlerin aksine, bu rizikolar son on sene içerisinde önceden kestirilemeyecek derecede fazlalaşmış ve görülmemiş çapta hasarlara sebep olmuştur. Gerçekten, hasarların sebebi modern inşaat usulleri, yeni inşaat malzemeleri, yeni istihsal ameliyeleri ve yeni keşfedilen sentetik maddelerle, büyük kıymetlerin ufak sahalarda toplanmaları ve keza ekonomik gelişmenin neticesi olarak istihsal makinelerinin fazla yüklenmesidir.

Muhtelif branşlarda rizikoyu ciddi surette ağırlaştıran diğer bir husus da... insan davranışlarındaki değişiklik... değişiklikten de makadamız... devamlı şekilde fazlalaşan dikkatsizlik ve ihmâl... dir.»

Başka memleketlerin sınaî riziko hasarlarında içine düştükleri çıkmazın, yangından korunma tedbirlerinin daha yetersiz olduğu, sanayileşmenin nisbeten pek kısa sayılacak bir sürede yoğunlaştığı memleketimizde bizim de kapımızı çalmak üzere bulunduğu, son yıllarda kaydedilen bütün büyük hasarların hemen de büyük çoğunluğunun sınaî rizikoları ilgilendirmesiyle sâbittir.

Kaldı ki, Damga Resminin kalkmasıyla birdenbire yayılmağa başlayan uzun süreli yangın poliçeleri tatbikatıyla hâlen mer'i bulunan tarifemiz % 10 - 20 arasında fiili bir tenzilâta maruz kalacaktır ve bunların teknik neticelere intikâli önümüzdeki yıllarda ve bilhassa 1970 den sonra kendisini hissettirmeğe başlayacaktır. Bu sebeple, tarife tenzilâtı değil, yakın bir gelecekte Yangın Tarifemizin prim hasar yönünden tevzini işinin esas sorunu teşkil edeceğinden şüphe edilmemek gerekir. Kaldı ki tümü 116 milyon lira istihsalden ibaret Yangın branşında mutad dışı bir azot, bir rafineri, Adana veya İzmir'de vukua gelebilecek bir iki pamuk hasarı, birkaç senelik cılız muvazeneyi uzun müddet için sarsacak durumdadır.

Prim kifayetsizliği halinde, prim ayarlamasının hangi sür'atle yapılabildiği Oto Kasko tarifesinin âkibetinden ve yine Guggenbühl'ün aynı söylevinin devamında sarfettiği:

«Umumî prim artışları, evvelce tarife tâdilleri dolayısıyla kolaylıkla yapılabilmeğe, hâlen sigorta endüstrisinin nüfuz sahasının dışında, gittikçe artan engellerle sınırlandırılmaktadır... Bazı branşlarda prim artışları politik bir mesele halini almaktadır. Son günlerde, yabancı bir memlekette sigorta piyasasında nüfuz sahibi bir şahıs bu hususu, memleketinde motorlu vasıtalar sigorta tarifesinde bir tâdilin gelecek parlamento seçimlerinden önce yapılmasının düşünülemediğini ifade eden beyanından da açık olarak anlaşılabilir.

Onun için Yangın Tarife ve Talimatımızda tenzilâttan değil, ancak ayarlamadan bahsedilebilir ve böyle bir ayarlamamanın ilk şartı gecikmeden sanayi tarifemizi sür'atle tamamlamak ve her sanayi dalına ait tarifenin tasdikiyle o dala giren hususî fiyatları kaldırmak, 1-3 Haziran 1966 da memleketimizde yapılan «Yangın Mesai Grubu Daimî Teknik Komitesi» konferansında da dile getirildiği veçhile bu konuda dış memleketlerde katastrofik hasarlara sebebiyet vermesi itibariyle endişe konusu teşkil eden plâstik ve sentetik maddeler imalâtını öncelikle ele almak, kaynak (soudure) tehlikesini sürprime bağlamak, sigara içilmeyecek yerde sigara içmek, mal konulmıyacak koridorlara mal yığmak, fabrika dışında yapılacak iken fabrika içinde benzinle floş yıkamak veya temizlemek, manometreleri peryodik kontrolden kaçırmak, yazıhanelerde dinamit ve benzeri patlayıcı maddeler bulundurmak kabilinden Belediye nizamlarına aykırı hareketler yüzünden zuhur edecek hasarlarda tazminatın eksik ödenmesini müeyyidelendiren hükümler getirmek ve nihayet uzun süreli yangın poliçelerimizde bugünkü sistemi dünya tatbikatına uygun surette düzeltmek ve bunlar gerçekleştirilirken henüz Türkiye portföyü içerisinde bir türlü gelişemiyen sivil rizikolar sigortalarını teşvik ve tamim maksadıyla sivil riziko binalarına ait temel tarife fiyatını ‰ 0,85 ten ‰ 0,75 e ve sivil rizikolar mühteviyatına ait temel tarife fiyatını da ‰ 1,25 ten ‰ 1'e mutlaka düşürmek, bu tatbikatın müteakip beş senesinde neticelerde bir bozulma olmadığı takdirde, ikinci merhale olarak birincisini ‰ 0,50 ye, ikincisini de ‰ 0,75 e indirmek mümkün olacak ve böylece Ortak Pazar güreş minderine güçlenerek çıkmak zorunda bulunan Türk Sigortacılığına zarar verilmeden yeni ve esaslı bir reform daha gerçekleştirilebilecektir.

Nakliyat Branşı — Yıllardan beri doğruluğu denenmiş bir gerçektir ki; Nakliyat Branşında temel iki elemandan birincisini teşkil eden emtea nakliyat sigortalarının hasar neticeleri genellikle iyi, ikincisini teşkil eden tekne sigortalarının ise, moral rizikonun da etkisi altında kötüdür. Moral riziko etkeni açısından iyi sayılan Denizcilik

Bankası ve Deniz Nakliyat filo sigortalarının fiyatları ise memleket ölçüsünde hayli düşük, fakat dünya ölçüsünde az çok ayarlı sayılır. Maalesef son senelerde umumî tekne tonajı da artmamış, eksilmiştir. Yabancı deniz ticaret filolarıyla rekâbet zorunda bulunan iki milli müesseseyi sigorta fiyatlarını artırarak güç duruma düşürmenin yanlış ve hatalı olacağını takdir etmek her halde kolaydır. Hele navlun sigortalarını tekne sigortalarından tefriğe maddeten imkân da yoktur. Teknik dayanışma ilk önce bu iki sigorta nevi arasında aranmalıdır.

Kaldı ki ithalât ve ihracata müteallik nakliye sigortaları, iç piyasa şartlarından önce dış piyasaların rekâbet şartlarına tâbidir. Dış piyasa şartlarına uyulamıyacak olursa zaten sigorta alamayız. Memleketimizin de katıldığı GATT Anlaşması bu yolda her hangi bir icbara başvurma imkânını Üye Devletlere kapamıştır.

Öte yandan sanayileşmemiz geliştikçe sigortacılığımızın asıl sözü-nü geçirebildiği ithalât sigortaları da gittikçe azalmaktadır. Bu şartlar manzumesi içinde nakliyat tarifemizin istinat edeceği «prime de risques» bazını emtea, tekne, navlun ayrı ayrı değil, birlikte mütalâa etmek zarureti kendiliğinden ortaya çıkar.

Tekne sigortalarında her hangi bir ıslaha gidilmeden emtea sigorta fiyatları hakkında ve üstelik bu sigortaların dış piyasa rekâbet şartlarına tabiiyetinden tegâfül gösterilmek suretiyle indirilmesini düşünmek, hem bu branş içerisindeki temel dayanışmayı inkâr, hem de memleket realitelerini bilmemezlikten gelmek olur.

Yalnız bu münasebetle çok önemli bir noktaya değinmek acele bir görevdir. O da motorlu taşıt vasıtalarıyla karayolu nakliyatının sür'atle gelişmekte olması keyfiyetidir. Karayollarımızın, RCD çerçevesinde İran ve Pakistan'a bağlandıktan sonra, unutulmuş tarihi ehemmiyetini yavaş yavaş ve zamanla yeniden iktisap edeceği vârittir. Memleketin sanayileşmesi, taşınan mal değerlerini de daha hızlı bir tempo ile arttırmaktadır. Bu şartlar karşısında nakliyat branşında:

1 — Karayolu ile taşınan emteaya mahsus tip umumî şartlarının bir an önce hazırlanması (Hâlen bu ihtiyaç deniz yolu ile nakledilen emteaya mahsus umumî şartlara dar veya geniş bir «kamyon klozu» ılsakı ile karşılanmaktadır).

2 — Kamyonla taşınan mallara mahsus mütenevvi ve daha müsait yeni bir tarife uygulanması iktiza etmektedir.

Kaza Branşı — Bu branş istihsalinin kaidelerini oto-kasko, oto-tra-

fik sigorta poliçeleri teşkil eder. Alelâde mâli mes'uliyet poliçeleri garp memleketlerinde mazhar olduğu inkişafa henüz kavuşmamıştır. Hırsızlık, cam kırılması, ferdi ve kollektif kaza sigortalarımız da emekleme safhasındadır. Kaza Branşının başlıca istihsal kaynağını oto-kasko sigortalarının teşkil etmesi sebebiyle kaza branşı aslen kazalı branş sayılmakta ve bu karakteriyle de ancak diğer branşlar istihsaline yardımcı olabildiği nisbette rağbet görmektedir.

Mevzuu motorlu taşıt vasıtaları olan oto-kasko ve oto-trafik sigortalarını yekdiğerinden müstakil ve irtibatsız görmeğe imkân yoktur. Bir kere iki arabanın birbirine verdiği zararlar kasko sigortası olmasa bile, mali mes'uliyet yolu ile bazı ahvalde, kasko sigortası olsaydı alabileceğinden daha avantajlı surette hasarın tazmin ettirilmesine yaramaktadır. Zira kasko sigortası olsaydı muafiyet haddi düşürülmek suretilye ödenecek bir zarar, mecburî mâli mes'uliyet limitine kadar kusursuzluk halinde tam olarak karşı taraftan tahsil edilebilmektedir. Hatta bu yüzden küçük hasarlarda mali mes'uliyet poliçeleri yavaş yavaş kasko poliçeleri yerine kaim olduğundan, başlangıçta % 18 olan trafik hasar taux'su bugün mükerrer sigortada % 25 lerden toplanan Türkiye Trafik Portföyü itibariyle % 38 e, bazı şirketlerde bu nisbetin çok daha üstüne çıkmaktadır.

Bu bakımdan motorlu taşıt vasıtalarının çarpışmadan mütevellit hasarları mecburî mâli mes'uliyet sigortasının dayandığı illi mesuliyet kapsamında hariç bırakılmadığı müddetçe olsun, oto - trafik ve oto - kasko sigortaları arasında «compensation des risques» bakımından bir dayanışma aramak ve bu sebeple de bu iki nevi sigorta tarifesinin «prime de risque» bazında müşterek bir esasa gitmek teknik zarureti kendiliğinden tezahür eder.

Hâlen oto-kasko ve oto-trafik sigortaları birlikte mütalea edilmesine rağmen prim hasar nisbeti yönünden % 41.20 bir tarife kifayetsizliği vardır. Yeni kasko tarifesinin % 41.20 nisbetindeki oto-trafik, oto-kasko kifayetsizliğini telâfi edebileceğinden dahi şüphe edilmek gerekir. Zira tarife tezyitleri kısmen hasarsız arabaların sigortadan çekilmesi neticesini doğurduğu bir vâkıdır. Buna rağmen tarifenin halâ tasdik edilmiyerek iki seneden beri bekletilmesi cidden üzüntü konusudur.

Yeni Kasko tarifesinin tasdiki de dünya tecrübesiyle sâbit olduğu veçhile birkaç sene sonra tekrar kifayetsiz kalacaktır. Çünkü bir yandan motorlu taşıt adedi ve trafik yoğunluğu artmakta, öte yandan yukarıda da bir nebze temas ve işaret ettiğimiz gibi, tarife yükseldikçe iyi rizikolar sigortadan kaçarak tarife yükselmeleri bir «anti-sélection» etkisi göstermektedir. Endüstrimizin beklediği, bir yandan tasdikin fazla geciktirilmemesi, öte yandan motorlu taşıtların birbirlerine

verdikleri zararların umumî hükümlere tâbi olması ve illi mes'uliyet (responsabilité causale) kapsamından çıkarılmasıdır.

Ferdi kaza, cam kırılması, sirkat, makine kırılması, alelâde mali mes'uliyet, uçakla uçuş ve yolculuk gibi diğer tâli sigortalar gelince, elimizde yeterli istatistik bilgiler henüz yoktur. Ancak 25.2.1952 tarihinden beri yürürlükte bulunan uçak ferdi kaza tarifelerinin yabancı memleketler tarifelerine göre bir an önce revizyona tâbi tutulması gerektiği izahtan varestedir.

Zirai Sigorta Branşı — Bu sigortalar henüz pek yenidir ve yalnız iki şirket tarafından yapılmaktadır. Teşvik edilmesi de yerindedir. Dolu ve Hayvan ölümü birlikte yapıldığına göre her iki sigortanın yekdiğerini desteklemesi ve bu sebeple müşterek bir «prime de risque» bazı alınmak suretiyle dayanışma aranması daha pratik ve faydalı düşer. Dolu ve Hayvan ölümü sigortaları birlikte hasar nisbeti yüzde elliye yaklaşmaktadır. Sürprizli bir branş olması sebebiyle tenzilâta gidilmesi şöyle dursun, % 10 üstündeki 0,19 gibi kale alınmağa değmiyen kâr marjının kötü yıllar için hususi ihtiyat tefrikine imkân dahi vermediği aşikârdır. Zaten nev'i şahsına münhasır (sui generis) durumları itibariyle bu branşlarda çalışma imkânı bulabilen yalnız iki şirketin ikisi de, bu sigortanın, başka memleketlerde de rastlandığı gibi, Devlet desteği ile işletilmesi lüzumunu temenni ve tavsiyeye şayan görmüşlerdir. Memleketimizin zirai sigorta alanında gerçek ihtiyacı don ve kuraklığa karşı olduğu düşünülür ve bunların ika edebileceği bölgesel tazminat kümül'lerini karşılayabilmedeki güçlükler takdir buyurulursa, Dr. Emil Fâh'in da raporunda kaydettiği veçhile Memleketimizde Avrupa'da görülen dolu kolonları bulunmadığından zirai sigortada gerçek ihtiyacın kuraklık ve donda olduğunu göz önünde tutarak konunun Devletçe ele alınması temenniye şayan-
dır.

Netice — Memleketimizde esasen kâfi derecede inkişaf etmemiş olan Sigorta Endüstrisinin sigorta şirketlerini zayıflatıcı tedbirlerle inkişafını kösteklemekten sakınılması lâzım gelir. Türkiye sigorta portföyünün tamamı Batı Memleketlerindeki bir tek sigorta şirketinin portföyünden bile azdır.

Nitekim Sigorta Murakabe Kurulu 1963 ve 1964 yılları faaliyet raporlarından çıkartılan aşağıdaki cetvelin tetkikinden de anlaşılacağı üzere şayet bilânço kârlarından mali gelirle idare harçları düşülecek olursa, Türkiye'de faaliyette bulunan yerli ve yabancı bütün Şirketlerin bilânço neticeleri muhassalası 1963 yılı için 13.666.778, 1964 yılı için 13.996.506, 1965 yılı için de 10.647.487 liralık bir zarar irae

etmektedir, ki bu da 129.210.599 liralık sermaye ve ihtiyatlar (amortisman dahil) dan meydana gelen bir öz varlığa karşılıktır. Ayrıca bilânço kârlarından Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi stopajı kesileceği de bilinir:

	1 9 6 3	1 9 6 4	1 9 6 5
Bilânço kârı	20.574.450	20.388.188	23.580.229
Bilânço zararı	— 1.722.366	— 1.230.392	— 436.438
	18.852.084	19.157.796	23.143.791
Mali Gelirler	— 12.787.246	—13.397.395	—12.563.995
	6.064.838	5.760.401	10.579.796
İdare Harcı	— 19.731.616	—19.756.907	—21.227.283
	— 13.666.778	—13.996.506	—10.647.487

Yukarıda izahına çalışılan çıplak gerçeklerin Ticaret Bakanlığımızca titizlikle nazarı itibara alınarak sigorta endüstrimizin zorlu şartlar içinde şerefli vazifesini memleket yararına yürütmeğe çalışan gerçek müstahsilleri bulunan sigorta şirketlerini gözetmekte kusur etmiyeceğine inanıyor ve bunu haklı olarak bekliyoruz.

**BANKACILIK SEMİNERİNDEN
İZLENİMLER**

Hikmet KEYMAN

Mehmet Odabaş Prodüktivite Kurumu'nun tertiplelediği «Bankacılık Semineri» 22-26/Mayıs/1967 tarihleri arasında Yalovada Termal Otelinde yapıldı. Seminere Konferansçılarla birlikte 63 adet bankacı ve ilim adamı katılmıştır.

Seminere Banka Dergisini temsilen şahsen katıldım. Öteyandan, Dergimiz Yönetim Komitesinden Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu konferansçı olarak, Necdet Durakbaşa Ziraat Bankası Gurubu ile, Alp Gürus İş Bankası Gurubu ile iştirâk ettiler.

Seminerde Bankacılığımızın bellibaşlı mes'elelerini görüşmek ve tartışmalarla bazı sonuçlara varmak mümkün olmuştur. Konuşmalar genellikle -ilgili müessese ve bankaları temsilen değil- şahsi fikirler olarak ifade edilmiştir. Böylece serbest bir «fikir forumu» elde etmek kabil olmuştur. Bu arada Seminere Maliye ve Ticaret Bakanlıkları temsilcileri ile bazı özel bankalardan hiç kimsenin katılmamış olmasını üzülererek belirtmek isteriz.

Seminer Programı şu şekilde tertiplenmiş idi.

<u>Gün</u>	<u>Konu</u>	<u>Konferansçı</u>
22/Mayıs/1967 Sabah	Mehmet Odabaş Prodüktivite Kurumu Takdimi Seminer Programı takdimi	Nermin Odabaş Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
	Türkiyede Bankacılığın Bünyesi ve Problemleri a) Türkiye'de Bankacılığın bünyesi b) Türkiye'de Bankaların karşılaştığı problemler c) Bankacılığımızı islah imkânları	Prof. Dr Zeyyat Hatiboğlu
	Genel görüşme	
	Ara	

Gün	Konu	Konferansçı
Öğleden sonra	Banka Kaynakları ve Kullanılması a) Bankaların öz kaynakları b) Bankaların yabancı kaynakları c) Banka kaynaklarının kullanılması Genel görüşme	Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
23/Mayıs/1967 Sabah	Mevduat a) Mevduat Politikası b) Tasarruf piyasası ile ilişkileri (Teşvik usulleri) c) Diğer kaynaklarla ilişkileri Ara	Prof. Dr. Feridun Ergin
Öğleden sonra	Faiz Meseleleri a) Tarihçe b) Mevzuat c) Tatbikat d) Görüşler - Temenniler Ara Genel görüşme	Doç. Dr. Vural F. Savaş
24/Mayıs/1967 Sabah	Bankaların Plâsmanları a) Krediler b) Kredilerin kullanma alanları c) Sektörler - Vadeler d) Krediler politikası Ara Genel görüşme	Hayri Seçkin Emlâk Kredi Bankası Umum Müdürü
Öğleden sonra	Türkiyede Yatırım Bankacılığı a) Mevcut Tatbikat b) Aksayan tarafları c) Temenni ve Görüşler - Tavsiyeler Ara Genel görüşme	Metin Tokpınar Sınai Kalkınma Bankası İkrazlar Müdürü
25/Mayıs/1967 Sabah	Bankacılık Hizmetleri a) Tatbikat b) Gelişme c) Görüşler Ara Genel görüşme	Azmi Zallak T. İş Bankası A. Ş. İstihbarat Müdürü

Öğleden sonra **Bankalarda Personel Münasebetleri**
a) Memleketimiz bankacılığında bugünkü durum
b) Karşılaşılan problemler
c) Çözüm yolları - Teklifler.
Ara

Mithat Özdeş
Emniyet Sandığı
Genel Müdürü

Genel görüşme

26/Mayıs/1967 **Bankalarda İş Hukuku Problemleri**
Sabah
a) Kapsama alınma
b) Sosyal Sigortalara tabi olma
c) Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmes.

Ord. Prof. Dr.
Ferit H. Saymen

Seminerin Özeti ve vardığı sonuçlar

Necdet Durakbaşa
T.C. Ziraat Bankası
Kadıköy Şb. Müdürü

Seminer Özeti ve Vardığı Sonuçlar

Seminerin T.C. Ziraat Bankası Kadıköy Şubesi Müdürü Necdet Durakbaşa tarafından bir özeti yapılmış ve Seminerin vardığı sonuçlar da kısaca belirtilmiştir. Necdet Durakbaşa, «Seminerin özetini yapmadan ve varılan sonuçlar hakkındaki düşüncelerimi açıklamadan önce Seminer programının bir tahlilini yapmak istiyorum.

Programın tetkikinde;

- 1) Bankacılığımızın genel mes'elelerinin,
- 2) Bankacılık tekniği ile ilgili hususların,
- 3) Ve nihayet Bankacılığımızda «Personel Mes'eleleri ile İş Hukuku Mes'eleleri» nin,

Tebliğ ve tartışma konusu yapıldığı görülmektedir.

Öteyandan, programın uygulanması sırasında 1 ve 2. bölümlerde tabii olarak birbirlerine geçmeler olmuş ve atıflarda bulunulmuştur.

Semineri özetlerken, ben, her tebliğ sahibinin tebliğinde veya tartışmalarda beliren bellibaşlı düşüncelerine işaret etmekle yetineceğim.» demiş ve Semineri şu şekilde özetlemiştir.

Seminerin Özeti

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu Bankacılığımızın Bünyesini istatistiki rakamlar vererek tahlil etmiş, Bankacılığımızın karşılaştığı mes'eleleri ve bunların çözüm yollarını göstermeğe çalışmıştır. Hatiboğlu konuşmasında, yüksek faiz nisbetleri, artan maliyetler, şube sayılarının özellikle bü-

yük şehirlerde alabildiğine çoğalması temâyüllerine dikkati çekmiş, Bankacılığımızın bütün imkânları ile ekonomimiz hizmetine henüz koşulamamış olduğunu belirterek bu hususlarda daha fazla gecikmeden tedbir alınmasını teklif ve temenni etmiştir. Hatiboğlu'na göre; Bankacılığımızda kaynak açısından, sermaye arzının genişletilmesi, kaynak maliyetinin düşürülmesi gerekmektedir.

Mevduatın dolayısıyla sermaye arzının genişletilmesi; çek tedâvülünün yaygın hale getirilmesi, karşılıkların azaltılması, bankalar arası takas işlerinde Merkez Bankasının değil, ticaret bankalarının aracı edilmesi, sosyal sigorta fonları v.s. gibi fonların piyasaya dönmemesinin temini gibi tedbirlerle mümkün olabilecektir.

Öteyandan, Hatiboğlu, bankaların rasyonellik tedbirleri almaları, aralarındaki aşırı rekâbeti önlemeleri, mevduat faiz nisbetleri üzerinde yapılacak bazı düzeltmeler ve gider vergisinin kaldırılması suretiyle ikraz faizlerinde önemli bir indirme yapılabileceği ve Yurdumuzun iktisadi gelişmesi bakımından bunun zarurî olduğu görüşünü savunmuştur.

Prof. Hatiboğlu Bankacılığımızın Yurt ekonomisi hizmetine gereği gibi koşulabilmesi için yaptığı tekliflerin bir bütün olduğu hususuna ısrarla dikkati çekmiş ve ancak bunların tümünün uygulanması suretile istenilen hedefe ulaşılabileceğini bildirmiştir.

Prof. Dr. Feridun Ergin «Mevduat» üzerindeki tebliğinde; vadesiz mevduatın artış, eksilişinde faizin önemli rolü olmadığını belirtmiş, mevduata milli gelirdeki artış, eksilişlerin, milli gelir dağılımının, tedavüle çıkarılan para miktarının, çek kullanma adetinin yaygın olup olmaması gibi diğer faktörlerin tesirli olduğunu ifade etmiştir.

Prof. Ergin, mevduat ve dolayısıyla ikrazat faizlerinde bir indirme yapılabileceği hususunda Prof. Hatiboğlu'nun görüşlerine iştirâk ile ancak enflasyonist bir ortamın bunu geniş ölçüde engelliyeceğine işaret etmiştir.

Gerek Hatiboğlu, gerekse Ergin bir teşvik usulü olarak mevduat ikramiyelerinin bugün için topyekûn mevduatta bir etkisi bulunmadığı düşüncesinde olduklarını, mevduata uygulanan şube itibariyle gelir vergisi istisna haddinin mevduatın şubeler arasında lüzumsuz şekilde dağılmasına ve muamele adedinin artmasına sebep olduğunu açıklamışlar ve Prof. Ergin tasarruf mevduatı faizlerinden stopaj suretiyle vergi alınması usulünün kaldırılmasını, nihayet hiç değilse, daha yüksek, makul bir istisna haddinin uygulanmasını teklif etmiştir.

Prof. Ergine göre; sermaye piyasasının kurulması ve faaliyete ge-

çirilmesi, ticaret bankalarının mevduatı üzerinde olumsuz bir tesir yapmayacaktır.

Doç. Dr. Vural Savaş, faiz nisbetleri üzerindeki konuşmasında; faiz hadlerinin düşürülmesi temenni edilse bile, bugünkü şartlarda düşünülebileceği kanaatini paylaşmadığını ifade etmiştir.

Emlâk Bankası Genel Müdürü Hayri Seçkin, «Bankaların Plâsmanları» ile ilgili tebliğinde; kredilerin Kalkınma Plânımız hedeflerine göre verilmesinin fayda ve lüzumuna işaret etmiş, Özel Sektöre kalkınma ve yatırım kredisi verecek iktisadî devlet teşekkülü statüsünde yeni bir «Özel Yatırım Bankası» kurulmasından ise, mevcutların fon bakımından takviyesinin yerinde olacağını belirtmiştir.

Türkiyede Kalkınma ve Yatırım Bankacılığını inceleyen tebliğinde Sınai Kalkınma Bankası İkrarlar Müdürü Metin Tokpınar, Hayri Seçkin'in bu görüşünü paylaşmaktadır.

T. İş Bankası İstihbarat Müdürü Azmi Zallak «Bankacılık Hizmetleri» konusundaki tebliğinde; bankacılığımızın yeni hizmet alanlarına, yeni usullere kayması gereğine dokunmuş ve Müşterek Pazar Ekonomisine bankalarımızın şimdiden hazırlıklı olmalarını tavsiye etmiştir. Azmi Zallak ticaret bankalarının Yurdumuzda Sermaye Piyasası'nın teşekkülüne yardımcı ve aracı olmaları fikrini savunmuştur.

Emniyet Sandığı Genel Müdürü Mithat Özdeş; «Bankalarda Personel Münasebetleri», özellikle yöneticinin vasıfları üzerinde durmuştur.

«Bankalarda İş Hukuku Mes'eleleri», Ord. Prof. Dr. Ferit Hakkı Saymen'in tebliğinde incelenmiştir. Prof. Saymen, Bankaların İş Kanunu kapsamına alınması hususunda İdare ile Bankalar arasında girilen hukukî mücadeleyi 1938 den bu yana bütün ayrıntıları ile sıralamış ve bir kısım bankaların kapsam dışı kalmasının sebeplerini ve sakıncalarını izah etmiştir. Daha sonra Prof. Saymen, Bankaların Sosyal Sigortalar karşısındaki durumlarını ele almış ve bankalarımızın halen Emekli Sandığına tabi olan, Sosyal Sigortalara tabi olan, kendi yardımlaşma sandıklarına tabi olan bir sistem karşısında bulduklarını belirtmiştir. Prof. Saymen nihayet bugün bankalarda sendikalaşma konusundaki karışık durumlarla; toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt kanunlarının doğurduğu mes'eleleri etraflı olarak tahlil etmiş ve Yargıtay'ın son kararlarına değinerek, bu kararların bir denge yaratacak yerde, sürpriz grevlerinin en ağır şekline ve lokavtlara sebebiyet vereceğini söylemiştir.

Prof. Saymen, Bankalarda grev hakkının tartışılabileceğini; kanaa -

tınca, esas itibariyle başkalarının paralarını, başkalarına veren ve bir çeşit amme hizmeti gören bankalarda grev hakkının kaldırılmasının, hiç değilse tahdidinin veya Hükümete Yurt Ekonomisi gerektirdiği takdirde grevi durdurma yetkisi verilmesinin uygun olacağını işaret etmiştir.

Seminerin Vardığı Sonuçlar :

Seminerin yukarıya çıkarılan özetinden sonra, Necdet Durakbaşa, Seminer vardığı sonuçları tesbit etmemiş olmakla birlikte, tebliğlerden görüşme ve tartışmalardan edindiği intibaa göre, bazı sonuçlar çıkarılmağa gayret edeceğini söylemiş ve Seminerin sonuçlarını şöylece belirtmiştir:

1) Bankacılık sistemi Yurt Ekonomisi hizmetinde bir araçtır. Ekonominin gelişmesi bir işletme olarak bankalarımızın da gelişmesi demektir. Kaldı ki, Bankalar çeşitli yönleriyle «amme hizmeti» gören birer müessese vasfındadırlar.

2) Bu gerekçeler dikkate alınarak, bankacılık sistemimiz incelense, tüm sistemin yeniden gözden geçirilmesi, yapısal ve teknik çeşitli bankacılık mes'elelerine bir çözüm yolu aranması gerekmektedir.

3) Bu maksatla yapılacak çalışmalarda Hükümete, Bankalar Birliğine, Bankalarımıza ve Bankacılarımıza önemli görevler düşmektedir.

4) Bankacılığımızın mes'elelerinin çözümlenmesinde; bu arada, kaynakların genişletilmesi, çek tedavülünün yaygın hale getirilmesi, hizmet ve kaynak maliyetlerinin düşürülmesi, bankalar arası aşırı rekâbetin önlenmesi, halka tasarruf fikrinin aşılınması ve banka hizmetlerinin halka tanıtılmasında bankalarımız daha aktif bir politika izliyerek ahenkli bir işbirliği kurabilmelidirler.

5) Tasarruf mevduatına verilen ikramiyelerin mevduata etkisi üzerinde, Seminerde bu konuya dokunan profesörler arasında ikramiyelerin halen tüm mevduat hacmini etkilemeyeceği fikrinde tam bir anlaşma mevcut ise de; tatbikatçılar arasında bu husustaki görüşlerde farklılıklar vardır. Ancak, bu konunun da bankacılığımızın diğer mes'eleleri gibi bir tetkike tabi tutulması faydalı olacaktır.

Necdet Durakbaşa, Seminerin bankacılığımızın mes'elelerinin çözümlenmesinde bellibaşlı bir merhale olacağı ümit ve dileğinde olduğunu belirtmiş ve «Müteveffa Mehmet Odabaşı bu vesile ile rahmetle anmayı ve onun bir nevi manevî etki ve desteği ile «Mehmet Odabaş Produktivite Kurumu» nu faaliyete geçirerek Yurt hizmetinde Seminerler

ve Konferanslar tertiplemeği başaran Sayın Bn. Nermin Odabaş'a te-
şekkürlerimi sunmağı vazife saymaktayım.» diyerek sözlerini bitirmiş-
tir.

Kanaatımızca Seminer kendisinden beklenileni vermiştir. şimdi il-
gili makamlara ve Bankacılarımıza Seminerde su yüzüne çıkan mese-
lelere eğilmek düşmektedir.

Bu arada Seminer hakkında bir ufağ tenkidimizi belirtmeden ge-
çemeyeceğiz: Seminer sonunda konferansçıların görüşlerini bağdaştır-
abilmek, farklı fikirleri kesinlikle tesbit edebilmek üzere konferansçı-
ların ve icabında bazı iştirakçıların de bulunacağı bir «panel toplantısı»
yapılabilse idi, Seminerin vardığı sonuçlar daha rahat bir ağıklığa ka-
vuşmuş olacaktı. 1966 Nisan ayında kuruluşundan bu yana yaptığı 4
adet önemli seminerle Yurt sorunlarına ışık tutan Sayın Nermin Oda-
baş'ın bundan sonrası için başarılı çalışmalarında bu hususu dikkate
alacağını ümit etmekteyiz. Öteyandan, Seminer çalışmalarının Pro-
düktivite Kurumu tarafından bir eser halinde yayınlanacağını öğren-
mekle büyük memnuniyet duymaktayız.

Bankacılık Seminerine katılanlardan bir grup.

Bankacılık Seminerinde T. Emlak Kredi Bankası Genel Müdürü Hayri Seçkin ile oturuma başkanlık eden Doç. Dr. Selâhattin Tunçer.

BANKA

Aylık Meslek ve Fikir Dergisi

Cilt III.

Ciltli Fiyatı 35 TL. dir.

P. K. : 769 — Karaköy - İSTANBUL

PIYASA DURUMU

Hazırlayan: Yıldırım KILKIŞ

I — PIYASA HABERLERİ

A. İç Ticaret :

Piyasalarımızda beklenen canlılık kendini göstermeye başlamıştır. Devlet yatırımlarında başlaması beklenen hareketin dışında, ithâl işlemleri çeşitli sebeplerle geciken malların piyasaya arz edilmesi taleplere cevap verecek seviyenin geliştiğini göstermektedir. Ancak fiyatlarda husule gelen yükselme -sebepleri evvelce açıklandığı gibi, resmî zamlar- iştirâ gücünün daralmasına tesir etmiştir. Talebi bu bakımdan baskısı altında tutan bu tesirin, piyasanın daha fazla canlanmasına manî olduğu söylenebilir.

Geçirdiğimiz devre zarfında İzmir çekirdeksiz kuru üzüm piyasası ve Adana pamuk piyasası oldukça hareketli geçmiştir. Rusyaya kuru üzüm sevkiyatının başlaması dolayısıyla görülen canlılığın, sevkiyatın devamı sebebiyle daha da artacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca Anlaşmalı Memleketlere 1967/1968 devresi kontenjanlarına mahsuben ihraç edilebilecek malların listesi 8 Mayıs 1967 tarihli Resmî Gazete ile ilân edildiğinden, bu maddelerin iç piyasadan mübayaası hareket yaratacaktır.

Önümüzdeki devrede, Devlet Yatırımlarının daha hızlı bir gelişme göstermesi beklendiğinden bu bakımdan da iç piyasanın canlanacağı anlaşılmaktadır.

B — Dış Ticaret :

İç piyasada geçen devrede görülen durgunluğun dış satışlarımızı da tesir altına aldığı tahmin edilmektedir. Fındık stoklarımızın eritilmesine çalışılmaktadır. Bu hususta Fiskobirliğin tüccara ihracatta vermeyi kabul ettiği yüzde yarım komisyonun yetersiz görüldüğü ve arttırılması gerektiği ifade edilmektedir. Bununla beraber ihracat mevsiminin geçmeye başlaması, dış satışların gerilemesine sebep olacaktır.

İthalât konusunda, 18. Kota uygulaması yürümektedir. Diğer taraftan 19. Kota hazırlıkları Ticaret Bakanlığı seviyesine gelmiş bulunmaktadır.

1967 Mayıs ayı içinde 67/28 sayılı Dış Ticaret Sirküleriyle Anlaşmalı Memleket kontenjanlarında yer alan bazı maddelerin sanayici emrine tahsis edilmesi bu maddeler için talepname vermiş ve teminat yatırmış olan ithalâtçıları zor duruma düşürmüştür. Hâlen bu konuda Ticaret Bakanlığı nezdinde teşebbüsler ve görüşmeler yapılmaktadır.

Döviz girdilerinin ithâl malları taleplerini karşılayacak seviyede olmamasının ithalâtı zorlaştırıcı bazı tedbirlerin alınmasına yol açacağından endişe edilmektedir.

II — PİYASA HAREKETLERİ

A — Sanayi Mamûlleri :

1) Dokuma Sanayi Mamûlleri :

a) Yünlü Dokuma :

Yünlü dokuma piyasası durgundur. Stoklar ve fiyatlar geçen aya nazaran aynı kalmıştır. Tergal ve terilen cinslerinde hareket görülmekte ve satışların %10 hızlandığı ifade olunmaktadır. Anadolu taleplerinin mevsim itibarile tamamlanmasile, bu piyasanın da Haziran döneminden itibaren canlılığını kaybetmesi beklenmektedir.

b) Pamuklu Dokuma :

Mayıs devresinde de durgun geçen pamuklu dokuma piyasası, beklenen hareketi, bazı yazlık çeşitlerde göstermiştir. Bununla beraber, bütün dokuma piyasası genel olarak sakin bir manzara arz etmektedir. Pamuklu dokuma fiyatlarında file gömleklik, döşemelik, emprime, gabardin ve pantolonluklarda 10-50 Kuruş artış vardır.

Önümüzdeki devrede bu piyasanın biraz daha canlanması beklenmektedir.

2) Züccaciye ve Pencere Camı :

a) Züccaciye :

Bu piyasada nisbî bir durgunluk müşahade edilmektedir. Bu durum dolayisile ithâl mallarının fiyatlarında yükselme yavaşlamıştır. Yerli mamûllerin arzı yeterli olduğundan, fiyatlar tüketici için olumlu bir manzara göstermektedir.

Talepteki durgunluğun ucuz ve bol plâstik çeşitleri dolayisile kısmen tesir altında kaldığı ifade edilebilir. Bu tesirin yaz aylarında devamı beklenmelidir.

b) Pencere Camı :

Pencere camı piyasasında da durum aynıdır. 2-4 mm. lik cam çeşitlerinde arz yeterlidir. 4-7 mm. lik camlar için duyulan darlığın Çayırova Cam fabrikasındaki revizyonu biten izabe fırını dolayisile artık giderileceği anlaşılmaktadır.

Mevsim itibarile inşaatların daha cam talep edecek devreye gelmemiş olmaları dolayisile bu piyasada nisbî bir durgunluğun devam etmesi beklenmelidir. Nitekim fiyatlar geçen devredeki gibidir. Aynı durum, buzlu camlar için de devam etmekte olup, fiyatlar 33-34 TL. seviyesinde istikrar kespetmiştir. Fiyatlarda en çok 1 TL. artış olacağı tahmin edilmektedir.

B — İnşaat Malzemesi :

1) Yuvarlak Demir :

Karabük fabrikaları mamûllerinin serbest satışı dolayisile ve ithâl malı kütüklerin gümrüklerden çekilmesile fiyatlar beklendiği gibi durmuş, hatta bazı ka-

temlerde gerileme dahi müşahade edilmiş, 6-12 mm. lik demirlerde 2-7 kuruş gerileme olmuştur.

1967 Nisan itibarile fabrika satış fiyatları şöyledir:

6 mm. lik firkete	205 Krş.
6 mm. lik kangal	205 Krş.
8 mm. lik yuvarlak	190-195 Krş.
10 mm. lik yuvarlak	190-195 Krş.
12 mm. lik yuvarlak	190 Krş.
14. mm. lik yuvarlak	186,5 Krş.

Arzın serbest ve yeterli oluşu fiyatların istikrarlı olacağını göstermektedir .Bu nunla beraber gerçekleşmesi geciken devlet ihale ve yatırımlarının açılması beklenildiğinden, büyük hacimli taleplerin gelişmesinin piyasayı her zaman etkilemesi mümkündür.

2) Profil Demir :

Bu piyasada arzın yeterli, talebin sakin olması dolayisile fiyatlarda kısmi gerileme görülmüştür. Gerileme köşebentlerde 10 kuruş, U demirlerinde 80 ile 200 mm. lik çeşitlerde 5-10 kuruş arasında olmuş, diğer çeşitlerde fiyatlar aynı kalmıştır. Bu duruma göre fiyatların devre sonu itibarile arzettiği manzara şöyledir:

20 x 20 x 3	290 Krş.
25 x 25 x 3	220 Krş.
30 x 30 x 3	220 Krş.
35 x 35 x 4	240 Krş.

T demirleri :

25 x 25 x 3	270 Krş.
30 x 30 x 3	270 Krş.
35 x 35 x 3	270 Krş.
40 x 40 x 4	270 Krş.
50 x 50 x 5	265 Krş.

Bazı kalemlerde sun'i olarak yaratılan fiyat artışları devre içinde biraz gerilediğinden bu durumun istikrarlı bir şekil alması beklenmektedir.

3) Çimento

Çimento piyasasındaki istikrarsızlık devam etmektedir. Fabrikaların tevzi sistemi ile talep sahipleri arasındaki çekişme, 1967 Nisan ayı sonu itibarile fiyatları etkilemiş ve geçen devre 11,5-12 TL. arasında olan durum, 12-13 TL. ya yükselmiştir. Ancak Romanya'dan gelmesi beklenen 6.000 tonluk çimentonun 10 TL. civarında olacağı ifade edilen fiyatı ve Zeytinburnu fabrikasının tam kapasite ile üretime geçmesi; fiyatların istikrara kavuşmasına sebep olabilir. Diğer taraftan mevsim itibarile talebin artması da istikrarsızlığa sebebiyet verebilir.

Bu karışık durumların tesirile, çimento piyasasının Haziran ayında yine tüketiciyi üzen bir manzara arzemesinden endişe edilmektedir.

4 — Kereste :

İnşaat mevsimi dolayisile biraz canlanmaya başlayan kereste piyasasındaki

bu hareketin hâlen fiyatlara tesiri görülmemiştir. Stoklar yeterli olduğu için daha bir müddet fiyatların istikrarlı kalması beklenmektedir.

1967 Mayıs sonu itibarile toptan fiyatlar şöyledir:

Çam (doğramalık)	800— 950 TL.
Çam (kaba işler için)	600— 700 TL.
Çıralı çam (üstün evsafılı)	950—1000 TL.
Köknar (doğramalık)	680— 725 TL.
Köknar (kaba işler için)	650 — 850 TL.

5) Karo Fayans :

Karo fayans piyasasında talepte bir artma görülmüşse de, stoklar ve arz yeterli olduğundan fiyatlar sabit kalmıştır.

1967 Mayıs sonu itibarile fiyatlar şöyledir :

Yerli ekstra	97—98 Krş.
Yerli standard	94—95 Krş.
Yerli üçüncü	85 Krş.

Özel fabrikaların ve Bozöyük mamüllerinin yeterli üretimi dolayısıyla bu piyasanın istikrarlı durumunu muhafaza edeceği ümit edilmektedir.

C — Gıda Maddeleri :

1) Bakliyat ve Pirinç :

Bakliyat piyasasında beklendiği gibi durgunluk ve fiyat gerilemeleri olmuştur. Dermason fasulyesindeki arzî olduğu anlaşılan fiyat artışı ise durmuştur. Stokların yeterli, talebin durgun oluşu bu piyasadaki sakinliğin devam edeceğini göstermektedir.

Dermason fasulye	: 240—325 Krş.
Horoz fasulye	: 230—260 Krş.
Nohut	: 190—210 Krş.
Kırmızı mercimek	: 240—260 Krş.
Yeşil mercimek	: 250—280 Krş.

Pirinç fiyatlarında, talepte olduğu gibi durgunluk görülmektedir. Bersani 280 kuruştan, Viyolin 260 kuruştan, Maratelli ise yine geçen devredeki gibi 235 kuruştan muamele görmüştür. Fiyatlarda hissedilen gerileme eğiliminin Haziran ayı içinde daha açık bir şekilde ortaya çıkması beklenmektedir.

2) Zeytinyağı ve Diğer Nebatî Yağlar :

Margarin piyasasında biraz hareket görülmektedir. Satışların %10 nispetinde arttığı ifade olunmaktadır. Arzın bol olması dolayısıyla fiyatlarda bir değişiklik olmamıştır. 1967 Mayıs sonu itibarile margarin fiyatları 600-625 Krş. seviyesinde kalmış, diğer nebatî yağlar da, geçen devredeki gibi 525-530 kuruştan muamele görmüştür. Fiyatların artmasına sebep olacak bir durum görülmediğinden, 1967 Haziran ayında da istikrarlı bir manzara beklenmektedir.

Zeytinyağ piyasasında, ekstra tiplerin olmamasına mukabil kupe cinsler muamele görmektedir. 1 inci kupe 690 kuruştan satılmakta olup, stoklar ve satışlarda değişme müşahade edilmemiştir. Üretimin yeterli olması, fiyatlarda bariz bir hareket beklenmiyeceğini belirtmektedir.

3) Beyaz Peynir :

Üretim mevsiminin, şiddetli geçen kış dolayısıyla gecikmesi yüzünden bir ara fiyat yükselmesi endişesi uyandıran peynir piyasasında taze stokların gelmeye başladığı görülmektedir. Bir çok zamlardan sonra, peynir üreticisinin fiyatları biraz yükseltmesi beklenmektedir. Nitekim, bol üretime rağmen, fiyatlarda bir düşme olmaması bu görüşü teyit etmektedir.

1967 Mayıs sonu itibarile toptan fiyatlar şöyledir: (Teneke)

Tam yağlı taze peynir	135—140 TL.
Yağlı taze peynir	125—130 TL.
Yarım yağlı taze peynir	80— 90 TL.
Yağsız taze peynir	70— 75 TL.

D — Altın Fiyatları :

1967 Mayıs ayında altın fiyatlarının seyri şöyledir: (TL.)

	Cumhuriyet	Reşat	İngiliz
2.5.1967	100.30	166	123
8.5.1967	99.75	166	123
15.5.1967	100.10	166	123
22.5.1967	100.50	166	124

E — Toptan Eşya Fiyat İndeksi :

1958=100 itibarile, İstanbul, toptan eşya fiyat indeksi 1967 Nisan ayında 159,5 olmuştur. 1967 Mart ayı indeksi 157,8; 1966 Nisan ayı indeksi ise 149,2 idi.

F — Dış Ticaret :

1967 Şubat ayına ait resmî istatistiklere göre ihracat ve ithalât rakamları şöyledir:

1. İhracat :

1967 Şubat ayı ihracatı 382.171.000 TL. dir. 1966 Şubat ayı ihracatına nazaran bu rakam 70.992.000 TL. daha azdır.

İhracat kalemlerinde, 1967 Şubat ayı zarfında artış, 1966 Şubat ayına nazaran canlı hayvanlar, incir ve madenler kalemlerinde olmuştur.

Azalma ise üzüm, fındık, tütün, krom cevheri ve pamuk kalemlerindedir.

1967 Şubat ayı itibarile ihracatımız 1966 Şubat ayına nazaran Avusturya, İsviçre, İtalya, Lübnan ve Rusya'ya artma; Batı Almanya, A.B.D., Çekoslovakya, Hollanda, İngiltere ve İsrail'e azalma göstermiştir.

2) İthalât :

1967 Şubat ayı ithalâtı 502.709.000 TL. dir. Bu rakam 1966 Şubat ayına nazaran 61.48,3000 TL, daha azdır.

1967 Şubat ayı itibarile ithalâtımız 1966 Şubat ayına nazaran ilaç ve boya, kaleminde artma; akaryakıt, mensucat ve iplikler, demir ve çelik, makineler, nakil vasıtaları ve don yağları kalemlerinde azalma göstermiştir.

1967 Şubat ayı ithalâtı ise, 1966 Şubat ayına nazaran Batı Almanya, A.B.D., Çekoslovakya, Fransa, Hollanda, Irak, İngiltere ve İsrail'den azalmış; Belçika, Lüksemburg, İsviçre, İtalya, Lübnan ve Rusya'dan artmıştır.

VINYLEX VINYLEX VINYLEX VINYLEX

VINYLEX

SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ

- YER MUŞAMBALARI
- SUN'İ DERİLER
- MOBİLYA VE OTO DÖŞEMELİKLERİ
- SÜNGERLİ SUN'İ DERİLER
- CİLT BEZLERİ

- SOFRA MUŞAMBALARI
- BRANDA BEZLERİ
- OTO TABANLIKLARI
- PLASTİK LEVHALAR
- POLİÜRETAN SÜNGER
(Möble ve bilumum
döşeme işlerinde)

KONFEKSİYON :

- SÜNGER YATAKLAR
- SÜNGER YASTIK VE MİNDERLER
- BAVUL VE ÇANTALAR
- SÜNGERLİ KUMAŞLAR
(Laminasyon)
- FABRİC TO FABRİC
(Kumaşlar)

Tamamı Türk sermayesi ile kurulmuş olan, BALKANLARIN ve ORTA DOĞU'nun en büyük ve modern Plastik Sanayii Fabrikası en üstün kaliteli mamulleri ile sayın halkımızın hizmetinde olmaktan şeref duyar.

FABRİKA : Kartal - Maltepe - İstanbul Telefon: 53 39 00

VINYLEX VINYLEX VINYLEX VINYLEX

BİLÜMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN

TÜRKİYE BANKASI

hizmetinizdedir

Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR ● HAVALE ● TİCARİ SENETLER ● KREDİ MEKTUPLARI
● KEFALET MEKTUPLARI ● DÖVİZ ALIM VE SATIMI ● SEYAHAT
ÇEKLERİ ● İTHALÂT AKREDİTİFLERİ ● KİRALIK KASALAR ● v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR

1967 YILINDA

HUZURLU GÜNLER
SİZİN OLACAKTIR

MİLYON

ZİRAAT BANKASI

banka

meslek
ve fikir
dergisi

Bankalarda İş Hukuku Meseleleri

Yazan :
Ord. Prof. Dr. Ferit H. Saymen

Haziran - 1967 - Cilt: 4 Sayı: 6

(Banka Dergisinin Parasız İlâvesidir)

BANKALARDA İŞ HUKUKU MESELELERİ

Ord. Prof. Dr. Ferit H. SAYMEN

GİRİŞ

Birer işletme olması itibariyle bankalar maddi unsurlar yanında beşeri unsurlardan da mürekkeptir. Bu beşeri unsurları teşkil eden insanlar bankada bir hizmet akdi ile çalıştıklarından, yani bir ücret karşılığı emeklerini bağımlı (tâbi) olarak bir işverene tahsis ettiklerinden, bunlar arasında özel bir takım münasebetlerin meydana gelmesi kaçınılmaz bir zaruret halinde kendisini gösterir. Bu karşılıklı durumlar, yani çalışanlar ve çalıştıranlar arasındaki münasebetler, alelâde bir hizmeti akdi olarak da tezahür etmez. Bu akidden doğan ferdi münasebetler yanında, modern İş Hukuku ve Sosyal Politikanın en karakteristik niteliğini teşkil eden, kollektif münasebetler de meydana gelir. Gerçekten, çalışanlar menfaatlerini işverene karşı korumak, sosyal ve ekonomik durumlarını düzeltmek için evvelâ aralarında toplanır ve taleplerini elbirliği ile işverene iletir ve gerçekleşmesini sağlamak için yine birlikte harekete geçerler. İktisaden kuvvetli durumda olan işverenler, aleyhlerine bozulan bu sosyal (beşeri) dengeyi düzeltmek için onlar da aralarında birleşirler. Böylece çalışan ve çalıştıranların ferdi münasebetleri dışında -ve üstünde- kollektif münasebetler meydana gelir.

Devlet, kamu düzeni, genel ekonomi, sosyal bünyeyi koruma, genel sağlık, hatta genel ahlâk bakımından bu ferdi ve kollektif münasebetlerin başı boş gelişmesine ve bazan da çatışmasına seyirci kalmaz. Bilhassa az gelişmiş bir memleket olan Türkiyenin, milli istiklâlinin ancak ekonomik istiklâl sağlandığı nisbette gerçekleşebileceğine inanan Cumhuriyetin ilk idarecileri kalkınmaya ve gelişmeye mecbur olduğumuzu düşünmüşlerdir. Bunun için özel sermayenin erişemediği ve yetişemediği alanlara Devlet el uzatmağa mecbur kalmış ve bu suretle, özel bankalar yanında Devlet bankaları ekonomik hayatımıza gir-

miştir. Fakat Devletin müdahalesi bundan ibaret kalmamış; çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki münasebetlerin ahenkli bir şekilde tesisi ve gelişmesini memleket yararına ve ulusal bütünlüğün hayrına olmak amacıyla düzenlemek üzere kanunlar yürürlüğe konmuştur.

Bu suretle Türk Sosyal Politikası ve İş Hukuku, çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki mücadeleden ve çatışmadan doğan düzenleyici bir sisteme göre kurulmamış; bilâkis bu mücadele ve çatışma henüz doğmadan. karşılıklı münasebetleri memleket yararına ahenklendirmek, memleketin çalışma gücünü ve genel refahını artıracak surette verimli kılmak, tam çalıştırmayı ve sosyal güveni sağlamak gibi önleyici bir sisteme dayanmıştır. Böylece kollektif ve ferdî münasebetler ikili olmaktan çıkmış, çalışan - çalıştıran - Devlet olmak üzere üçlü bir manzume arz etmiştir.

Bu espri ve bu esaslar çerçevesi içerisinde sırasıyla şu konuları, bankalar bakımından arz ettikleri önemi gözönüne alarak, inceleyeceğiz :

1. — Bankaların İş Kanununa tâbi olmaları,
2. — Bankaların Sosyal Sigortalara tâbi olmaları,
3. — Bankaların ve personelinin sendikalaşması,
4. — Bankalarda toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt uygulamaları.

Ş I

BANKALARIN İŞ KANUNUNA TABİ OLMALARI

I. — İşyeri Olarak Bankaların Durumu :

Bir işyerinin İş Kanununun kapsamına alınabilmesi, o işyerinin mahiyeti itibariyle yolunda işleyebilmesi için on işçi çalıştırmayı gerektiren bir kapasitede olması şarttır. (İş K. Md. 2). Banka on işçi çalıştırıyorsa veya normal faaliyette bulunabilmesi için bu adette işçi çalıştırması iktiza ediyorsa, İş Kanununa dahil olacaktır. Meselâ bankanın bekçileri, hademesi, şoförleri, asansörcüsü, kaloriferçisi gibi personeli işçi sayıldığından, bankanın bu gibi işlerini yürütebilmesi için on kişiye ihtiyacı varsa, banka İş Kanununa tâbi olacaktır. Ayrıca kaydedelim ki, bir bankanın şube ve ajansları bir merkeze bağlı bulduklarından bunların bir kül olarak mütalâa edilmesi kanun icabındandır. (İş K. Md. 1 fık. 5). Nitekim Danıştay bu hususu büyük bir titizlikle tatbik etmiş «mütemim ve müteferri işyeri» mefhumunu aydınlatan bir çok kararlar ittihaz eylemiştir.

Kanunî durum bu merkezde iken, Çalışma Vekâletinin selefi olan İş Dairesi Reisliği bankaları, 1938 yılında İş Kanununun kapsamına almış, sekiz banka buna itiraz etmiş, İktisat Vekâleti itirazlarını reddetmiş ve

İş Bankası, Osmanlı Bankası, Selânik Bankası, Doyçe Oryent Bank, Banka Komerçiale İtalyana, Banko di Roma, Holantse Bank bu idari kararın iptali için Danıştaya baş vurmuşlardır. Danıştay 9.6.1939 tarihli ve 26/168 sayılı kararıyla bankaların İş Kanununa tâbi olmayacağına hükmetmiş ve Vekâlet kararını iptal etmiştir. Mezkûr karar şu sebebe dayanmaktadır: «İş Kanunu sadece istihsal vesaitinde istihdam edilen işçilerin cismanî mesaisini insanî sayılacak bir halde bulundurmak ve işçileri sermayedarların tağallübü ve tahakkümünden kurtarmak maksadına istinat eder. Bankalar ise istihsal vasıtası mahiyetinde olmayıp servetin tevzii hizmetine tesadüf eden müessesettan bulunduğundan, kanunun bankaların bankacılık muamelelerinde istihdam ettiği kimselere taallûku» yoktur. Bu suretle yukarıda ismi geçen sekiz banka kanununun şümulünden çıkınca, İş Dairesi Reisliği, emsal teşkil eden bu karar karşısında diğer bankalar hakkında herhangi bir muamele yapmaktan içtinap etmiştir.

Bu durum on sene kadar devam etmiş ve 1948 de Danıştay 6'ncı Dairesi Sigorta Şirketleri hakkında ittihaz ettiği bir kararla bu içtihadı terk etmiştir. Filhakika 20.5.1948 tarihli ve 1506/1236 sayılı karar şu mucip sebeple Sigorta Şirketlerini kanunun şümulüne almıştır: «İş Kanununun münhasıran istihsal vesaitinde çalışan işçilere tatbik olunacağına dair bu kanunda bir sarahat mevcut olmadığı gibi bu hususta hasr ve tahsis ifade eder mahiyette bir delâlet de bulunmamasına mebni...»

Bilâhare bu içtihat da genişletilmiş «sınai ve ticari bir istihsale hasredilmeyip her türlü işçi çalışmasının gözönünde tutulmuş olduğu» 28.5.1948 tarihli ve 117/1325 sayılı kararda bildirilerek yeni bir çıkır açılmıştır. Nihayet hususî hastahaneler hakkındaki 4.6.1948 tarihli ve 111/1368 sayılı kararla Danıştay görüşüne daha vazih bir mahiyet vererek şu esas kabul etmiştir: «Dâvacı hastahane iktisadi bir gaye takip etmekle beraber kanunun (Ç) bendinde sayılan istisnalara dahil bulunmadığından İş Kanununa tâbi tutulmasında bir kanunsuzluk yoktur.» Bu görüş de mektepler hakkındaki dâva dolayısıyla genişletilmiş ve 30.11.1948 tarihli ve 1304/2350 sayılı kararda şu kıstas vaz olunmuştur : «Kanunda kültür müesseselerinin İş Kanununa tâbi olmayacağı yolunda bir hüküm olmadığına ve bu husustaki mevzuatın bir çok hükümlerinin ... 2 nci maddenin (A) fıkrasına girmek şartıyla müessesenin iştigâl mevzuu ve yapılan işin mahiyetine bakılmaksızın bütün işyerlerinin İş Kanununa tâbi olduğunu teyit etmesine binaen...»

1939 yılında bankalar hakkında verilen dar karar ile 1948 yılında muhtelif tipte müesseseler için verilen geniş kararlar arasındaki prensip mübâyenetini halletmek üzere Danıştay 1.12.1949 tarihli ve 202/273

sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında şu esası benimsemiştir: «... Fabrika, ticarethane, mektep, hastahane, kulüp, banka, sigorta şirketi vesaire gibi müessesesinin iştigâl mevzuu ve yapılan işin mahiyeti ne olursa olsun... kanunda tasrih edilen istisnalar dışında kalıp mahiyetleri itibariyle işin yolunda işleyebilmesi için günde en az on işçi çalıştırmayı gerektiren bilcümle işyerleri İş Kanununa tâbidir.»

Bu suretle, bir müddet İş Kanununun şümulü dışında tutulmuş bulunan bankaların hepsi yeniden kanunun şümulüne alınmış bulunuyordu. Fakat 1939 yılındaki bankalara ait ilk kararı almış bulunan müesseselerden İş Bankası, Danıştaya müracaat ederek İş Kanununun şümulüne sokulması hakkında Çalışma Vekâletince ittihaz olunan kararın iptalini istedi, Danıştayda 1939 tarihli kararın bu banka için kaziyeyi - muhkeme teşkil ettiği ve İçtihadı Birleştirme Kararının buna tesiri olamayacağı esbabı mucibesıyla 19.6.1951 tarihli ve 1626/1499 sayılı karariyle Vekâlet kararını iptâl etti ve İş Bankasını kanunun şümulü dışına çıkardı. İş Bankasıyla birlikte dâva açmış olan diğer bankalar da aynı şekilde kanunun kapsamı dışında kalmışlardır. Fakat o zaman, idarece kanunun kapsamına alınmadıkları için dâva açmak imkânını bulamamış olan bankalarla, sonradan kurulanlar kaziyeyi - muhkeme teşkil edecek bir karara dayanamadıklarından kanunun kapsamına alınmıştır.

Bu ikiliği bertaraf etmek için Danıştay «mütemmim ve müteferri işyeri» hakkındaki kıstasına büyük bir gedik açarak, Ziraat Bankası tarafından ikâme edilen bir dâva dolayısıyla 21.3.1952 tarihli ve 438/88 sayılı bir kararında şöyle demiştir: «... İştigâl mevzuunu müstakilen sevk ve idare eden şube ve ajansların Emekli Kanunu dışında kalan işçileri için İş Kanunu muvacehesinde münferiden mütalâa edilmesi lâzım geleceğinden, bunların tevhidten muameleye tâbi tutulmasında isabet» yoktur. Bu suretle her şube ve ajans müstakil bir ünite olarak mütalâa edilince ve bunların her birinde (müstahdemler ile memurlar hariç) on işçi çalıştırmayı icap edecek bir durum hemen hemen hiç bulunmayınca, diğer bankalar da sırasıyla kanunun kapsamı dışına çıkarılmıştır. Gerçekten Danıştayın 3.10.1953 tarih ve 1911/2073 sayılı kararında aynen şöyle denilmektedir: «Dosyada mevcut, dâvacı tarafın (Yapı ve Kredi Bankası Kapalıçarşı Şubesi) 20.11.1952 tarihli dilekçesine ekli dâvalı Bakanlığın, 10.6.1952 gün ve Çalışma Genel Müdürlüğü 1041-12-113 sayılı tasdikli yazı örneğinden, dâva konusu kararın geri alınarak dâvacı banka şubesinin İş Kanunu kapsamından çıkarıldığı anlaşıldığından... dâva konusu kalmamıştır»

II — Banka Personelinin Durumu :

Hukukî statüleri itibariyle, banka personelinin iki ana kategoriye göre ayırmak lâzımdır :

a) Bir kısım bankaların personeli âdeta Devlet memuru statüsüne yakın (ona intibak ettirilmiş) bir durumda bulunmaktadır. Gerçekten 3460 sayılı Devlet İktisadi Teşekkülleri hakkındaki Kanun Md. 50 ve 51 bazı bankaları bu kanuna bağlamıştır; 3659 sayılı Kanun da sermayesinin tamamı veya yarısı Devlet tarafından veya bir kamu idaresi tarafından verilen bankalar ile hususi kanunlarla kurulan bankalar personeli Devlet memuru statüsüne benzetildiğinden bunlar İş Kanunu dışında tutulmuştur. Halbuki mezkûr Kanunun 15. maddesine göre bu bankalarda çalışan hekim, avukat, aidatlı veya ücretli tahsildar, satış memuru, ambar memuru, daktilo, steno, mekanograf, evrak müvezzii, bekçi, kolcu, kaloriferci, şoför, odacı, hademe gibi müstahdemlerle muvakkat veya müteferrik müstahdemler, işçi, usta, ustabaşılar 3659 sayılı Kanuna tâbi tutulmamıştır. Bununla beraber, bu gibilerin İş Kanunu kapsamına girecekleri de ifade olunmamıştır. Bu nokta tamamiyle açıkta kaldığından tatbikatta bir çok zorluklar ve uyuşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Şöyleki:

İş Kanununa göre bir kimsenin kapsama girebilmesi için bedenen çalışması fikren çalışmasına üstün olmalıdır, hiç değilse eşit bulunmalıdır. Bu ölçüye göre bazı kimseleri ve bu arada hekim, avukat, mühendis, teknisyen gibileri İş Kanunu kapsamı dışında bulundurmamak kolay olmuştur. Fakat tahsildar, satış ve ambar memurları, daktilo ve stenolar için durum aynı olmamıştır. Zira iş unvanları aynı olan bu kategori kimselerin farklı işler yaptıkları görülmüştür. Meselâ bir ambar memuru, ambara mal sokan ve çıkararak bir kimse olabileceği gibi, büyük bir fabrikanın on binlerce yedek parça ambarını bir kaç memurla idare eden ve özel bir muhasebe tutan kimse de olabilir. Daktilo verilen müveddeyi iyi kötü yazan ilk veya orta okul mezunu bir kimse olabileceği gibi, iki yabancı dil bilen, tercüme yapan ve bu yabancı dillerde daktilo yazan, kartoteğini işleyen ve dosyasını tutan bir kimse de olabilir. Bu misâlleri çoğaltabiliriz. Bu gibi durumlarda bulunan kimselerin ne zaman fikri faaliyetinin ve ne zaman bedeni faaliyetinin üstün olduğunu tayin kolay olamamaktadır. Zira bu iki tip faaliyetin müşterek bir ölçüsü yoktur ve bu sebeple kıyaslamalar göz kararı le yapılagelmıştır. Fakat dayanılan prensip şu olmuştur : çalışan kimsenin resmî unvanına değil, fiilen yaptığı işin niteliğine bakarak karar verilmelidir. Bu suretle 3659 sayılı Kanun dışında tutulan ve yukarıda sayılan personelin bir kısmı İş Kanunu kapsamına girmiş, bir kısmı bunun dışında kalarak Borçlar Kanununa tâbi tutulmuştur.

b) Devlet sermayesi ile kurulu (veya iştirâkli) olmayan bankalarda da başka yönden bir ayırım yapmak gerekmiştir. 1939 yılında Danıştay

kararıyla İş Kanunu kapsamı dışında bulunan bankaların tüm personeli (ister fikri, ister bedeni faaliyeti üstün olsun) işbu Kanunla hiç bir suretle ilgilendirilmemiştir.

Bilâkis, bu bankalar dışında kalan diğer bankaların personeli de acap bir durum arz etmiştir. Zira, Danıştay içtihadına göre her şube ve ajans mustakil bir işyeri itibar edildiğinden, bu şube veya ajansda bedeni faaliyeti üstün on kişi çalışıyor (veya çalışması icab ediyorsa) bu şu be ve bu nitelikteki işçiler İş Kanununa girecekler; bilâkis on işçi ölçüsünden daha az kapasitede olan aynı bankanın bir şube veya ajansında çalışanların tümü kapsam dışı kalacaktır. Meselâ, Yapı ve Kredi Bankasının Galatasaray Şubesinde kaloriferci, odacı, hademe, bekçi v.s. gibi personel adedi on kişiyi buluyorsa, bunlar bu şubede çalıştıkça İş Kanununa tâbi olacak; halbuki küçük bir şube olan, meselâ Kasımpaşa Şubesinde çalışanlar Kanuna tâbi tutulmayacaktır. Hatta bir odacı Galatasaray Şubesinden Kasımpaşaya nakledilse kapsam dışı kalacaktır.

Diğer iş kollarında da buna benzer durumlar ortaya çıktığından, bu mantıksız ve adaletsiz sonuçları ortadan kaldırmak, hiç değilse hafifletmek düşüncesiyle Bakanlar Kurulu 29.4.1952 tarihli ve 3/14937 sayılı bir karar ile nüfusu 50 bin ve daha üstünde olan yerlerde 4-9 işçi çalıştıranları ve işyerleriyle buralarda çalışanları İş Kanununun kapsamına almıştır. Ancak, Kararnamede sayılan iş kolları bu yeni rejime tâbi tutulmuştur. 1952'de bir ve 1956'da diğer bir kararname iş kollarını çoğaltmış ve nihayet 21.7.1960 tarihli ve 5/180 sayılı bir kararname (RG. 1.8.1960, sayı 10566) bir çok iş kollarını daha öngörerek «bankacılık» da bunlar arasına sokmuştur.

Bu suretle 4 işçi çalıştıran şube ve ajanslar İş Kanunu kapsamına alınmış bulunuyordu. Fakat 4 kişiden daha az işçi istihdam eden şubeler bulunabileceği gibi; nüfusu 50 binden ufak olan yerlerde de bu şube ve ajanslar kurulmuş olabilir ve bu suretle evvelki ikilik yine ortaya çıkabilirdi. Bunu önlemek üzere 5/180 sayılı Kararname şöyle bir hüküm getirmiştir:

«Her hangi bir işyeri veya işyerleri Kanun şümulünde bulunan işverenlerin, yurdun muhtelif yerlerinde kurulu **Şube, Yazıhane, ajans ve depolar gibi bir işçiye** kadar işçi çalıştıran bilûmum işyerleri» Kanun kapsamına girer; ayrıca «bu gibi işyerlerinde işyerinin kurulu bulunduğu mahallin belediye hududu içinde olması veya 50 bin nüfus kaydı aranmaz».

Bu suretle bir banka merkezi nüfusu 50 binden fazla olan bir yerde kurulmuş ve en az 4 işçi çalıştırmış (veya çalıştırması gerekli bir durum

arz etmiş) ise bu banka merkezi İş Kanunu kapsamına girecek ve aynı zamanda diğer bilcümle şube, ajans, büro, gişe, irtibat memurluğu, depo, garaj, mümessillik gibi bankacılık işlerini yürütmek için kurduğu en ufak bir faaliyet ünitesi dahi kanun kapsamına alınacaktır. Bu küçük faaliyet ünitesi ister bir dağ oteli antresinde, ister bir plajda veya fakir bir köyde kurulsun fark olmayacaktır.

Fakat bütün bu tedbir ve çabalara rağmen 1939 yılında lehlerine karar almış bulunan bankalara, Bakanlar Kurulunun bu Kararnameleri uygulanmamıştır. Zira muhkem kaziye teşkil eden bir kararı «İcra vekilleri Heyeti hiç bir veçhile tebdil ve tagyir ve tehir ve infazı ahkâmına mümanaat edemez» (Teşkilâtı Esasiye K. Md. 54/2), yani uygulanmasını engelleyemez. (Benzer bir hüküm Anayasa Md. 132/son fıkrada yer almıştır). Bu hususta, İş Bankasının açtığı bir iptâl davası dolayısıyla Danıştay 6. Dairesinin 19.6.1951 tarihli ve E. 1626/K. 1499 sayılı kararını da zikrederim (Saymen - Erman - Elbir, Türk İçtihatlar Külliyyatı, Cilt 4. Sah 1315, No. 2241).

Böylece bankalar arasındaki ikilik bertaraf edilememiştir. Bu hal, pek yakında çıkacağını umduğumuz yeni İş Kanunu ile ortadan kalkacaktır. Zira bu yeni kanun bedeni ve fikri faaliyet ayırımını kaldırdığı gibi, 10 veya 4-9 işçi ölçüsünü de kaldırmaktadır.

Ş II

BANKALARIN SOSYAL SİGORTALARA TÂBİ TUTULMALARI

Bankaların İş Kanunu kapsamına sokulmamaları için gösterdikleri çabaların önemli bir faktörü de Sosyal Sigortalara tâbi olmaktan kurtulmaktır. Gerçekten 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun yürürlüğe girdiği tarih olan Mart 1965'e kadar, uygulanan evvelki sigorta kanunlarına göre:

1. — Bir işyerinin işçi sigortalarına tâbi olabilmesi için, İş Kanunu kapsamına alınmış olması icab ederdi. Evvelâ 10, sonraları da 4-9 ve bazı şartlarla 1 işçi çalıştıran işyerleri, İş Kanunu kapsamına alınmakla otomatikman ve bu kapsama alınma tarihinden itibaren işçi sigortalarına da tâbi olurdu.

2. — Bu işyerlerinde çalışan kimseler; ister beden işçisi, ister fikir işçisi olsunlar (yani işçi veya müstahdem tefrik edilmeksizin) hepsi işçi sigortalarına tâbi olurlardı. Bununla beraber, işçi sigortalarına tâbi olmayan bir takım kimseleri de kanun öngörmüştü.

Bu umumî iki prensibin ışığı altında bankaların işçi sigortalarına ne dereceye kadar tâbi oldukları incelendikte, varılacak netice şudur :

Bankalar, İş Kanuna tâbi oldukları nispette işçi sigortalarına tâbi olurlar ve bu gibi bankaların işçi ve müstahdemi (yani fikir ve beden işçisi) de sigortalı olur. Ancak bunun istisnalarını saymak icab eder :

a) Kanunla kurulu bir Emekli Sandığı ile ilgilendirilen kimseleri: bu arada özellikle, kamu sektörüne giren ve 3659 sayılı kanun kapsamında bulunan banka personeli işçi sigortalarına tâbi değildir (T. C. Emekli Sandığı K. Md. 12/son; 3659 sayılı K. Md. 145).

b) 1938 tarihli Danıştay kararıyle İş Kanunu kapsamı dışına çıkarılmış olan yedi banka da işçi sigortaları dışında sayılmaktadır.

Yukarıki kategorilere giren banka personeli bakımından önemli bir farka işaret edelim: Danıştay kararıyle İş Kanunu dışında tutulan bankaların tüm personeli işçi sigortalarına tâbi değildir; halbuki kamu sektörü bankalarının (veya özel kanunla kurulmuş olanların) daimi kadrolarda aylık ücretle çalışan her çeşit hizmetliler veya kuruluş kanunları gereğince aylık kadrolarda ücretle çalışanlar T.C. Emekli Sandığından faydalandırılır ve sadece bunlar İşçi Sigortaları dışındadırlar. Bilâkis Bankaların «İş Kanununun tatbik olunan işyerlerinde çalışan işçiler» Emekli Sandığı dışında olduklarından İşçi Sigortalarına tâbi olacaklardır (T. C. Emekli Sandığı K. Md. 12/1, e, f, g).

Bu durum karşısında bazı bankalar, memur ve müstahdemlerinin sosyal rizikolarını karşılamak düşüncesiyle bir içyönetmelik veya bir tesis senedi, yahut bir dernek tüzüğü ile birer «Yardımlaşma ve Emeklilik Sandığı» kurmuşlardır. Teşmil kararname ve bilhassa 21.7.1960 tarih ve 5/180 sayılı kararname bunları bankalardan geri alıp işçi Sigortaları Kurumuna mal etmeye çalışmış ise de, bankaların ve bilhassa Danıştay kararından faydalananların direnmesi üzerine; bir kaç ay sonra 16.11.1960 tarihli ve 5/532 sayılı bir ek kararname neşrolunmuştur. (Resmî Gazete: 25.11.1960, sayı 10664). Bu kararnameye göre : «Şu kadar ki yukarıda sözü geçen müesseseler meyanında memur ve müstahdemlerinin ihtiyarlık, hastalık ve ölüm hallerini, en az çeşitli sosyal sigorta kanunlarında derpiş olunan ölçüler ve esaslar dairesinde teminat altına alan sandıkları bulunan işyerlerinden, sandıklara bağlı memur ve müstahdemlerinin bu işyerlerinin birinden diğerine geçmesi halinde, bunların kendi sandıklarındaki müktesep ve müterakim haklarının da bir sandıktan diğerine veya müşterek bir sandığa intikâlini sağlayan bir nizam tesis eden müesseselerin bu durumda olan memur ve müstahdemleri hakkında İş Kanununun 101 inci maddesi hükümleri tatbik olunmaz». Yâni bunlar sosyal sigortalara tâbi tutulmazlar.

Fakat bunun için:

a) Bankanın bir ihtiyarlık, hastalık ve ölüm yardım sandığı kurmuş olması (veya sonradan kurması),

b) Bu sandığın, memur ve müstahdemine sağladığı (veya sağlayacağı) menfaatlerin, bu hususlara mütedair sosyal sigorta mevzuatının sağladığı menfaatlerden az olmaması,

c) Muhtelif bankaların tesis ettikleri (veya edecekleri) bu kabil sandıklar arasında birinden diğerine nakillerin mümkün olması; yahut müşterek bir sandık kurulmuş bulunması icab eder. (*)

Bu suretle bankalar arasında kamu ve özel sektör farklılığından başka, kendi sandığı olan bankalarla işçi sigortalarına tâbi olan banka-

(*) Bu husustaki uyuşmazlığın halli için ortaya çıkan problem, uyuşmazlık mahkemesince karara bağlanmış ve Danıştayın görevli olduğu bildirilmiştir. Karar aynen şöyledir:

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ KARARI

Özeti : Çalışma Bakanlığının kararı, davacı bankayı prim ödemek mecburiyetinde bırakan bir sonuç doğurabileceğinden bu kararın iptali isteğiyle açılan dâvaya Danıştay'da bakılmaı hakkında Uyuşmazlık Mahkemesi kararı.

E. No. 962/202

K. No: 963/1

Türkiye Kredi Bankası tarafından Çalışma Bakanlığı aleyhine açılan dâva üzerine, Danıştay 8 inci Dairesi ile Ankara Asliye 6 ncı Hukuk Mahkemesi kararları arasında husule gelen selbi görev uyuşmazlığının çözülmesi ve dâvaya bakmağa görevli merciin tâyini dâvacı Türkiye Kredi Bankası tarafından istenilmiş olmakla 9/3/1963 günü toplanan Uyuşmazlık Mahkemesince dosyadaki kâğıtlar okunduktan ve Kanun Sözcüsünün dâvanın idarî kaza merciinde görülmesi gerektiği hakkındaki düşüncesi dinlendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldü:

Dâvacı banka, 21/7/1960 tarih ve 5/180 sayılı kararnameye ek 16/11/1960 tarih ve 5/532 sayılı kararnameye uygun olarak eskidenberi uygulamakta oldukları Sosyal Grup Sigortaları esaslarını bir sandık haline ifrağ ile kararname esaslarını kapsar şekilde (Türkiye Kredi Bankası Memur ve Müstahdemleri Sigorta ve Yardım Sandığı) statüsünü hazırlayıp tescil ettirdikten sonra Çalışma Bakanlığına göndererek kararname muvacehesinde gereğinin yapılmasını istemişlerse de Bakanlıkça verilen cevapta; sosyal grup sigortasının sandık tabiri içine sokulmasına imkân olmadığı bildirilerek istekleri reddedildiğinden Bakanlığın bu kararının iptalini istemiştir.

Çalışma Bakanlığının red kararı dâvacı bankanın prim ödeme mecburiyetinde kalması sonucunu doğurmaktadır. İdarî karar sonucundan menfaati haledar olan dâvacı 3546 sayılı kanunun 23. maddesi gereğince bu kararın iptalini istemektedir. Bu sebeple dâvaya bakmak idarî kazanın görevi içine girmektedir.

Sonuç: Dâvada Danıştay'ın görevli olduğuna, Danıştay 8 inci Dairesinin 18/10/1961 tarihli görevsizlik kararının kaldırılmasına 9/3/1963 gününde oy çokluğu ile karar verildi.

lar farklılığı da tesis olununca üç ayrı statüye tâbi personel karşısında kalınmıştır:

- 1) T. C. Emekli Sandığına tâbi olanlar,
- 2) İşçi Sigortalarına tâbi olanlar,
- 3) Kendi yardımlaşma ve emekli sandıklarına tâbi olanlar.

Mart 1965'te yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu da bu durumu âdeta kanunlaştırarak muhafaza etmiştir. Gerçekten:

Prensip itibariyle Sosyal Sigortalar Kanunu, İş Kanunu ile bağlılığı koparmış ve hizmet akdine dayanarak çalışan kimseler ile eş ve çocuklarını sigortalı saymıştır. Şu hale göre artık beden ve fikir ayırımı kalkmakta, muayyen bir işçi ölçüsü de bahis konusu olmamaktadır (Md. 2). Buna göre bütün bankaların Sosyal Sigortalar Kanununa tâbi olması gerekmektedir. Ancak bu hükme konulmuş esaslı bir takım istisnalar veya öngörülmüş geçici durumlar bahis konusudur. Şöyleki :

a) İhtiyacı karşılayacak sağlık tesisleri ve Kurumun Teşkilâtı geliştirilinceye kadar şehir ve kasabalarda belediye sınırları içinde bulunan yerlerde 4 kişiden, diğer yerlerde de 8 kişiden az kimse çalıştıran işverenlerle çalıştırdıkları kimseler kanuna tâbi olmayacaktır. Bakanlar Kurulu hangi yerlerde ana prensibin uygulanacağını zaman zaman tayin edecektir ve etmektedir de (Geçici Md. 1).

Bu suretle bankaların küçük yerlerdeki şubeleri 8 kişiden az kimse çalıştırıyorsa, şimdilik Sosyal Sigortalar dışında tutulacak demektir.

b) Kanunla kurulu emekli sandıklarına aidat ödemekte olanlar da Sosyal Sigorta Kanunundan hariç tutulmuştur. Bu yeni hükme göre sadece aidat ödeyenler müstesna olduğundan; aylık alan emekli, dul veya yetimlerle biriktirme sandıklarına iştirâkçi olanlar Sigortaya tâbi olacaklardır (Md. 3/1, F). Ancak bunlardan emekli veya malûllük aylığı almakta olanlar hakkında malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları uygulanmaz. Görev malûllük aylığı bağlanmış bulunanlar, isterlerse sigortalı olabilirler. Bunun dışında kalan iş kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortaları, emekli olanlara da uygulanacak demektir. Şu halde 3659 sayılı Kanuna göre Emekli Sandığına aidat ödeyen banka memur ve işçileri Sosyal Sigortalar dışında olacak; bilâkis emekli aylığı alanlar özel bir bankada çalıştırılırsa, kısmen sigortaya tâbi olacaklardır.

c) Yabancı bir memlekette kurulu bir banka tarafından o banka nam ve hesabına Türkiyeye bir iş için gönderilen ve yabancı memlekette sigortalı olduğunu bildiren yabancılar da Sosyal Sigortaya tâbi

değillerdir (Md. 3/1, G.). Ancak bu gibiler istekte bulunurlarsa mâlüllük, yaşlılık ve ölüm sigortasından faydalandırılırlar (Md. 3/II, A). Bu suretle yabancı bankalarda çalışan yabancı personel, kendi memleketinde Sigortalı olmak şartıyla, sosyal sigortalar dışında tutulacaktır.

d) Son bir istisna da yardımlaşma Sandığı kurmuş olan bankalar hakkındadır. Her ne kadar Sigorta Kurumu ve Hükümet bu sandıkları kaldırıp bankaları da genel hükümlere bağlamak istemişse de, başta Yapı ve Kredi Bankası olmak üzere, Bankalar Birliğinin gayreti ile 506 sayılı Kanuna şu yolda bir hüküm konulmuş bulunmaktadır. Aşağıdaki hükümde, Bakanlar Kurulunun 5/532 sayılı Kararnamesiyle kabul edilen prensip tekrarlanmakla beraber; buna karşı vaktiyle ileri sürdüğümüz tenkidler de göz önünde bulundurularak (Saymen, Sosyal Sigortalar Karşısında Bankalar, İktisat ve Maliye, Cilt 1, sayı 6, sah. 15 ve devamı sayı 8, sah. 19 ve devamı; Cilt VII, sayı 8, sahife 401 ve devamı bilhassa sah. 406) gerekli düzeltmeler yapılmıştır:

«Geçici madde 20. — Bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Borsalar veya bunların teşkil ettikleri birlikler personelinin mâlüllük, yaşlılık ve ölümlerinde yardım yapmak üzere, bu Kanunun yayımı tarihine kadar tesis veya dernek olarak kurulmuş bulunan sandıklar, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç altı ay içinde :

a) İlgili buldukları banka, sigorta şirketi, reasürans şirketi, Ticaret Odası, Sanayi Odası, Borsa veya bunların birliklerinin bütün personelinin kapsıyacak,

b) Bu personelin, iş kazalarıyla meslek hastalıkları, hastalık, analık, mâlüllük, yaşlılık ve ölüm, eşlerinin analık, eş ve çocuklarının hastalık hallerinde, en az bu Kanunda belirtilen yardımları sağlayacak,

c) Sandıkların statülerine tâbi personelin bu madde şümülüne giren banka, sigorta şirketi, reasürans şirketi, ticaret odası, sanayi odası, borsa veya bunların birliklerinden birinden diğerine geçmesi halinde bu gibi personelin kendi sandıklarındaki müktesep haklarının da diğer ilgili sandığa veya aralarında kuracakları müşterek bir sandığa intikâlini temin edecek,

Birer tesis haline getirildiği ve bunu tevsik eden statülerini, bu Kanunun yayımı tarihinden en geç altı ay içinde Çalışma Bakanlığına verdikleri takdirde, bu teşekküllerin ve sandıkların personeli işbu Kanunun uygulanmasında sigortalı sayılmazlar.

Şu kadar ki, bu sandıkların statüleri ve statü değişiklikleri Çalış-

ma Bakanlığınca onaylamak suretiyle tekemmül eder. Mali durumları da Çalışma, Maliye ve Ticaret Bakanlıklarınca müştereken kontrol ve murakabe edilir. Mali durumlarının kontrol ve murakabesi sonunda alınmasına bu bakanlıklarca müştereken lüzum gösterilecek tedbirleri, sandıklar ve ilgili buldukları teşekküller yerine getirmekle yükümlüdür.

Sözü edilen sandıkların mevzuatına tâbi olarak geçen hizmetler ile emekli sandıkları Kanunlarına ve Mâlûllük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortalarına tâbi olarak geçen hizmetler, yazılı istek halinde, 5.1.1961 tarihli 228 sayılı Kanunun aylık bağlanmasına ilişkin esasları dairesinde birleştirilerek tahsis yapılır.»

Böylece bankalar, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu karşısında yine üçlü, hatta dörtlü bir durum arz etmektedirler :

- a) Sosyal Sigorta Kanununa mutlak olarak tâbi bulunanlar,
- b) Emekli Sandığına mutlak olarak tâbi olup Sosyal Sigortalar dışında olanlar,
- c) Yabancılar : tamamen sigorta dışında olanlarla, kısmen bunun dışında olanlar.
- d) Kendi sandıklarına tâbi olanlar. (*)

Bu hususta son olarak şu noktaya işaret edelim ki, sandıklara ait

(*) 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu hükümlerinin uygulanmaması icap eden

Bankalar

<u>Bankanın adı</u>	<u>Uygulanmayacak tarih</u>
Yapı ve Kredi Bankası	1/3/1965
T. İmar Bankası	1/3/1965
Şekerbank	1/3/1965
Akbank	1/3/1965
İstanbul Bankası	1/3/1965
Türkiye Tütüncüler Bankası	1/3/1965
Türkiye Garanti Bankası	1/3/1965
Türkiye İş Bankası	1/3/1965
Türkiye Öğretmenler Bankası	1/3/1965
Osmanlı Bankası	1/3/1965
Pamukbank	1/3/1965
Vakıflar Bankası	1/3/1965
Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası	1/3/1965
Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası	1/3/1965
Türkiye Kredi Bankası	1/3/1965
Türk Ticaret Bankası	1/3/1965
Eskişehir Bankası	1/3/1965

hükümden istifade, ancak «kanunun yayımı tarihine kadar kurulmuş olan sandıklar» için bahis konusudur. Sonradan kurulan veya eski bir bankayı devir alarak meydana gelen bir banka (meselâ Buğday Bankası yerine geçen Anadolu Bankası) bu hükümden faydalanamayacaktır. (Uyuşmazlık Mahkemesinin 8.5.1965 tarihli ve E.27/K. 35 sayılı kararı, Resmî Gazete 2.8.1965, sayı 12064).

§ III

BANKALARDA SENDİKALAŞMA

274 sayılı Sendikalar Kanununun getirdiği yeniliklerden biri de işçi ve işveren sendikası üyeliği hakkındadır. 274 sayılı kanun, 5018 sayılı kanuna nazaran sendikalaşma hakkını çok daha geniş bir görüşle ele alarak, bedenen veya fikren çalışan her hizmet erbabına imkânı vermiştir. Bu suretle yeni bir çok işkollarıyla beraber bankacılık işkolunda çalışanların ve bu kimseleri çalıştıranların (bankaların) sendika kurmaları veya kurulu sendikalara üye olmaları mümkün olmuştur. Ancak, bankalar ve banka personeli, statüleri itibariyle farklı durumlar arz ettiğinden, zaman zaman tereddütler hâsıl olmaktadır. Bunu bir taraftan banka personelini, diğer taraftan bankaların sendikalaşmasını, birbirinden ayırarak, inceleyeceğiz.

I. — Banka Personelinin Durumu :

T. C. Anayasasının 46. maddesi, çalışanlara sendika kurma ve bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkını tanımış, işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin de bu alandaki haklarının kanunla düzenleneceğini bildirmiştir.

Bu esasa dayanılarak 274 sayılı Sendikalar Kanununun 2. maddesi şu hükmü koymuştur: «Hizmet akdine göre çalışmayı veya nakliye mukavelesine göre esas itibariyle bedeni hizmet arzı suretiyle çalışmayı yahut neşir mukavelesine göre eserini naşire terketmeyi meslek edinmiş bulunanlar ve adi şirket mukavelesine göre ortaklık payı alarak esas itibariyle fizikî emek arzı suretiyle bir işyerinde çalışanlar -bu mukavelelerin aynı durumdaki herkese fiilen açık olması kaydıyla- bu kanun bakımından işçi sayılırlar. Bu kanun bakımından işçi sayılan kimseler, işçi sendikası kurmak ve işçi sendikalarına üye olmak hakkına sahiptirler.

«İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu madde gereğince sendika kurmak ve sendikalara üye olmak hakları ve bunların kuracakları sendikalarla bu sendikaların kuracakları birlik, federasyon ve konfederasyonların özellikleri özel kanunla düzenlenir.

«1. fıkra kapsamına giren kimselerden, Türkiye Cumhuriyeti Emek-

li Sandığı Kanununa tâbi olanlar ile Millî Savunma Bakanlığına ve İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığına bağlı işyerlerinde çalışan askerlik yükümünü yerine getirmekte olanlar dışında işçi sendikası kurmak ve işçi sendikalarına üye olmak hakları saklıdır».

Bu hükümler karşısında hususî sektöre dahil bankalarda çalışanlarla, resmî sektöre dahil bankalarda çalışanların durumunu ayrı ayrı incelemek icap eder.

1 — Hususî Sektöre Dahil Bankalarda Çalışanların Durumu :

İş Kanununa tâbi olsun veya olmasın, bankalarda çalışan ve bankaya iş veya hizmet akdiyle bağlı bulunan her şahıs - aşağıda belirtilecek istisnalar saklı kalmak kaydıyla- işçi sendikası kurabilir veya kurulu işçi sendikasına üye olabilir. Şu kadar ki:

a) Bankaya hizmet akdi ile bağlı bulunan personelin tümü, yaptığı işe bakılmaksızın, banka işkolunda kurulu işçi sendikalarına üye olabilirler. Fakat, banka ve büro hizmeti gören kimseleri kapsayan daha geniş bir işçi sendikası mevcut ise, anılan kimselerin böyle bir sendikaya girmeleri de mümkündür. Zira, 274 sayılı Sendikalar Kanununun 9. maddesine göre Çalışma Bakanlığınca hazırlanan Sendikalar İşkolları Yönetmeliği, 23 No. lu işkolu sırasında banka ve diğer mali müesseseleri saydığı gibi, 33 No. lu işkolu sırasında her çeşit büro ve yazıhaneleri saymış, birbirleriyle ilgili işkollarını gösteren Yönetmeliğin 5. maddesinin (C) bendine de bu iki işkolunun birbirleriyle ilgil olduğunu tesbit etmiştir. Bu itibarla banka ve büro işkollarında çalışanların müştereken bir işçi sendikası kurmaları veya kurulu bu çeşit sendikalara üye olmaları mümkündür.

b) Bankaya iş akdi ile bağlı olan işçiler (hademe, şoför, asansörcü, kaloriferci, elektrikçi, makine tamircisi, garson gibi), banka işkolunda kurulu sendikaya üye olabilecekleri gibi; kendi işkollarında kurulu sendikalara da (Şoförler Sendikası, Elektrikçiler Sendikası gibi) üye olabilirler (Send. İş Kol. Yön. Mad. 7).

c) Bununla beraber, Sendikalar Kanununun 2. maddesine göre işçi sendikasına girmek hakkına sahip olan kimseleri çalıştıran hakiki veya hükmi şahıslar (İşverenler) işçi sendikasına giremezler (Sen. K. Md. 17/1). Binaenaleyh özellikle bankalar hükmi şahıs olarak bir banka işçi sendikasına üye olamazlar.

Bunun gibi işveren adına işletmenin bütününe sevk ve idare ile yetkili olan işveren vekilleri de işçi sendikasına üye olamazlar; zira, 274 sayılı Kanunun 3. maddesinin 2. bendi bu gibi kimseleri, bu kanun bakımından işveren gibi mütalâa etmiştir. Bu itibarla işveren vekillerinin sendika üyeliğini işveren bankalarla birlikte tetkik etmek gerekir.

Fakat şurasını ilâve etmek lâzımdır ki, yukarıdaki hükme göre sa-

dece bankanın tümünü sevk ve idare eden kimse veya kimseler yahut idare meclislerine dahil bulunanlar işçi sendikasına üye olamazlar. Bankanın umum müdürlük seviyesinde muayyen bir hizmeti gören fakat sevk ve idarenin bütünü elinde bulundurmayan kimseler bu istisna dışındadırlar ve bunlar işçi sendikasına üye olabilirler.

Bankanın İdare Meclisine veya - varsa - Yürütme Komitesine yahut buna benzer organlardan birine üye olmayan Muhasebe Müdürü, Müşteriler Müdürü, Krediler Müdürü, Personel Müdürü v.s. işçi sendikasına üye olabilirler. Bunun yanında şube müdürleri üzerinde ayrıca durmak gerekir. Şube müdürleri İş Kanununun 1. maddesine göre işveren vekili olarak tavsif edilebilirlerse de, Sendikalar Kanununun 3. maddesinin 2. bendi sadece işletmenin bütünü sevk ve idareye yetkili olanları bu kanun bakımından işveren vekili olarak kabul etmiş ve bunların bu suretle işveren sayılacağını bildirmiştir. Binaenaleyh bunlar İş Kanunu yönünden işveren vekili sayılırlarsa da, Sendikalar Kanunu bakımından işveren vekili durumunda olmadıklarından işçi sendikalarına girebileceklerdir. Bu önemli ayrımı gözden kaçıran Yargıtay 9. Dairesi, bir banka şubesinin muhasebecisi iken başka bir şube müdürlüğüne nakledilen Bank - İş Sendikası üyesinin sendikadan çıkarılmasını kanuna uygun mütalea etmiştir (1.2.1966 tarih ve E. 404/K. 3626 sayılı karar).

d) Ayrıca, hamallar ile fikrî eser veren ve bir ücret mukabilinde bunu bankaya terk eden (muharrir, tercüman, ressam, karikatürist, dekoratör, reklâm veya afişçi v.s.), yani neşir mukavelesiyle çalışanlar da aynı durumdadırlar. Buna mukabil vekâlet akdi, istisna akdi, ticarî temsil ve acente gibi akitlerle bankaya bağlı olanlar veya bankanın imtiyazlı hisse senedine sahip olanlar, sendikaya üye olamazlar.

2. — Resmî Sektöre Dahil Bankalarda Çalışanların Durumu :

Bunlara ait hususî kanun hükümleri saklı kalmak kaydıyla, sendika kurabilecek ve kurulu sendikalara üye olabilecek durumda bulunanlar şu şekilde tesbit edilebilirler.

a) Kamu hizmeti gören veya hususî kanunlarla kurulu bankalarda (T.C. Merkez Bankası, T.C. Ziraat Bankası, Sümerbank, Etibank, Denizcilik Bankası gibi) durumları akdî olmayıp bir statü ile tesbit edilmiş olan ve işçi niteliği taşımayan görevliler, 274 sayılı kanun hükümlerine göre işçi sendikası kuramaz ve kurulmuş olan işçi sendikalarına üye olamazlar.

Çalışma Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü 5.12.1963 tarih ve 13 sayılı Genelgesinde hizmet akdine müsteniden çalışanların, yani statü hukukuna tâbi bulunmayanların, işçi sayılacağını ve işçi sendikalarına

üye olabileceğini; umumî mülhak ve özel bütçelerle belediye bütçelerinden, 3656, 3659 sayılı kanunlara tâbi daire ve müesseselerden kadro karşılığı maaş veya ücret alan personelin işçi sayılamayacağını ve işçi sendikalarına üye olamayacağını ifade etmiştir. Sonradan çıkan 8.6.1965 tarih ve 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu da aynı esasları düzenlemiştir. Bu Kanunun 1. maddesine göre «işçi niteliğinde olanlar (yani bir hizmet akdiyle çalışanlar) dışındaki kamu hizmeti personeli (yani idarî bir tasarrufla tayin edilip statü hukukuna tâbi olanlar)» bu tip sendika kurabilecekler veya kurulu olanlara katılabileceklerdir... Nitekim aynı kanunun 2. maddesi, çeşitli bütçeli idareleri ve sair kamu tüzel kişilerini saydıktan sonra, aynen «kamu iktisadî teşebbüslerinin ve özel kanunlarla veya özel kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan banka ve teşekküllerin asli ve sürekli görevlileri... tarafından» bu çeşit sendikaların kurulabileceğini açıklamıştır.

Bu sendikalar bir bankaya göre veya bankalar arasına göre, merkez veya taşra teşkilâtına göre ayrı ayrı kurulabileceği gibi; her bir bankanın genel bütünlüğünü veya bir kısmını veya uzmanlık kolunu yahut memuriyeti kapsayacak şekilde de kurulabilir (Md. 3). Fakat bu sendikalar, özel sektörde kurulu 274 sayılı kanuna tâbi sendikalarla birleşmezler, daha üst teşekküller kuramazlar (Md. 5).

Nihayet bir banka genel müdür ve yardımcıları ile yönetim kurulu üyeleri de bu sendikalara giremezler.

Şurasına da işaret edelimki 14.7.1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu «özel kanunda belirtilen hükümler uyarınca (Devlet Memurları) sendika ve meslek birlikleri kurabilirler ve bunlara üye olabilirler»; bu sendikalar «özel kanundaki hükümler uyarınca mesleklerinin ve üyelerinin müşterek hak ve menfaatlerini yetkili merciler önünde ararlar». (Mad. 22). Başka da yetkileri yoktur.

b) Aynı tip bankalarda iş veya hizmet akdi ile çalışanlar, yani işverenle münasebetleri akdî duruma bağlı olan kimseler ise işçi sendikalarına üye olabilirler. Bunlar, Emekli Sandığına tâbi olsalar bile, hususî sektöre giren bankalarda çalışan personelin durumuna eşit bir duruma sahiptirler. Bununla beraber, bu çeşit personel arasında kontrolör, müfettiş veya umum müdür muavini olarak çalışanlar var ise, bunlar Sendikalar Kanununun 4. maddesinin birinci bendinin (b) fıkrası gereğince işçi sendikalarına giremeyeceklerdir. Söz konusu kimseler Devlet Personel Sendikalarına üye olabilirler (Md. 8).

II. — Bankanın İşveren Olarak Durumu :

274 sayılı kanunun 3. maddesi işveren sendikası üyeliği bakımın-

dan Őu hųkmų koymuŐtur: «2. maddeye gųre iŐŐi sendikası kurmak ve bu sendikalara ųye olmak hakkına sahip kimseleri çalıŐtıran gerçek ve tųzel kiŐilere, bu kanun bakımından iŐveren denilir. Bu kanun bakımından iŐveren sayılan gerçek ve tųzel kiŐiler, iŐveren sendikası kurmak ve iŐveren sendikalarına ųye olmak hakkına sahiptirler.

«iŐveren sayılan gerçek ve tųzel kiŐiler adına iŐletmenin bųtųnųnų sevk ve idareye yetkili olanlar, bu kanun bakımından iŐveren vekilidirler. iŐveren vekilleri, bu kanun bakımından iŐveren sayılırlar.»

Bu hųkųmler gųzųnųnde tutularak resmų ve hususų sektųre dahil iŐveren bankaların durumu Őųyle tespit edilebilir:

1. — Hususi Sektųr :

a) Hųkmų Őahıs olarak herhangi bir banka, diđer bir banka ile birleŐerek bir banka iŐveren sendikası kurabilir veya bu bankalar, kurulu bulunan bir iŐveren sendikasına ųye olabilirler.

b) iŐveren vekilleri, yani bankanın bųtųnųnų sevk ve idare edenler de bir banka iŐveren sendikası kurabilirler veya bu iŐkolunda kurulu iŐveren sendikalarına ųye olabilirler. Bu yetkiyi haiz olanların kimler olduđu her Őeyden ųnce banka statųsųne gųre tespit edilmek gerekir. Őųyle ki, umum mųdųr yardımcıları, umum mųdųre ait yetkilerin tųmųnų kullanıyorlarsa ayrı ayrı iŐveren vekili sayılacaklardır. Bilakis her biri bu yetkilerden bir tanesini kullanıp aralarında iŐ bųlųmų yapılmıŐsa iŐveren vekili durumuna giremezler. Bunların durumu bir bakıma yukarıda tahlil ettiđimiz Őube mųdųrleri durumuna benzetilebilir. Hatırlatalım ki, idare meclisi ųyeleri iŐveren vekili durumunda olacaklardır; zira bunlar bir arada «iŐin bųtųnųnų» sevk ve idare etmektedirler.

2. — Resmų Sektųr :

a) Hųkmų Őahıs olarak resmų sektųre dahil bir bankanın durumu hususi sektųrdeki bankaların durumu gibidir. Binaenaleyh bu bankalar da yaptıkları bankacılık faaliyetleri dolayısıyla bir banka iŐveren sendikasına girebilirler veya bųyle bir sendika kurabilirler. Bunun yanında bankanın diđer bir sınaų faaliyeti varsa ve bunu dođrudan dođruya yapıyorsa, o faaliyetin dahil bulunduđu iŐkolunda kurulu sendikaya da girebilir. Bu bankaların kurdukları hųkmų Őahsiyeti haiz mųesseseler varsa, bunlar da ayrı ayrı ve birbirlerinden mųstakil olarak ilgili iŐkollarında kurulu iŐveren sendikasına ųye olabilirler, hususi sektųre eŐ faaliyette bulunan hakiki veya hųkmų Őahıslarla sendika kurabilirler.

b) Sendikalar Kanununun 4. maddesinin 1. bendinin (b) fıkrası Őųyledir: «22. maddenin 2. bendinde yazılı... bankalarda çalıŐan mųfet-

tişler ve kontrolörler ile umum müdür yardımcısı veya buna eşit ve üst kademelerdeki görevlerde çalışanlar... işçi veya işveren sendikası kuramazlar ve bu sendikalara üye olamazlar».

Bu maddenin atıfta bulunduğu bankalar şunlardır: «... sermayesinin tamamı devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadî devlet teşekkülü ve müesseselerle, sermayelerinde devletin iştirâki bulunan bankalar... özel kanunlarla kurulan bankalar ve teşekküller ve bu bankalar tarafından ödenmiş sermayenin en az yarısına katılmak suretiyle kurulan teşekküllerle bunların aynı nisbetlerle katılmasıyla kurulan müesseselerden» ibarettir.

Bunlardan herhangi birinde umum müdür, umum müdür yardımcısı veya eşit görevlerde çalışanlar (bu eşitlik banka statülerine veya banka teşkilât kanununa göre tayin edilmek gerekir), müfettişler ve kontrolörler işveren sendikalarına üye olamayacakları gibi, işçi sendikalarına da üye olamazlar; kendi aralarında da müstakil bir sendika kuramazlar. Ancak Devlet Personeli Sendikalarına girebileceklerdir.

Burada, 440 sayılı İktisadî Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirâkleri hakkında Kanun hükümlerine göre resmî sektöre dahil bankaların veya kurdukları müesseselerin Yönetim Kurullarına iştirâk edecek işçilerin durumuna da işaret etmek lâzımdır. Söz konusu kanunun 8 ve 12 maddelerinde belirtilen şartlar dahilinde banka veya müesseselerin en yüksek yönetme ve karar alma organlarına üye olarak katılan işçiler, işletmenin bütününe sevk ve idareye yetkili kişiler arasında bulduklarından, Sendikalar Kanununa göre işveren vekili sayılacaklardır. Fakat diğer taraftan, bunlar Sendikalar Kanununun yukarıda izah ettiğimiz 4. maddesinin (b) bendinde zikredilen «üst kademelerdeki görevlerde çalışan» kimselerden olduklarından sendika üyelik hakları, bu görevde buldukları sürece askıda kalacaktır. Böyle bir netice, Devlet Personel Sendikaları Kanununa eklenen bir fıkra ile evvelce işaret ettiğimiz bu mahzur bertaraf edilmiştir (Md. 7/10) [*].

Bu suretle denilebilirki, resmî ve hususî sektöre dahil bankaların durumunda hukukî bakımdan bir fark yoktur. Bununla beraber, pratik bir duruma işaret etmek lâzımdır. Gerçekten resmî sektöre dahil en aşağı iki banka bir sendika kurabilir veya kurulu bir işveren sendikasına üye olabilir ise de; bu hukukî imkân pratik bakımdan bazı

[*] Buna göre «kamu iktisadî teşebbüslerinin ve özel kanunlarla veya özel kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan banka veya teşekküllerin yönetim kurulu üyeleri sendika kuramaz ve bu kanuna göre kurulan sendikalara üye olamazlar. Ancak, yönetim kurulundaki işçi temsilcisinin işçi sendikalarına üye olma hakkı saklı» dır.

tahditlere uğrayabilme endişesi doğurmaktadır. Resmî sektöre dahil iki banka sendika kurarken, bağlı buldukları Bakanlık veya Bakanlıklardan önceden izin alma mecburiyetini hissedebilirler veya Bakanlığın emri üzerine izin almadan kurulan sendikayı feshe zorlanabilirler; yahut banka üye bulunduğu işveren sendikasıyla istifaya davet edilebilir. İşte bunlar, hukukî bakımdan olmamakla beraber pratik bakımdan sendika hürriyetini kısıtlayan ve Anayasanın 46. maddesiyle teminat altında bulunan bu hürriyeti zedeleyecek mahiyette olan davranışlar olarak düşünülebilir.

§ IV

SENDİKADAN AYRILMA

Bir üyenin mensubu bulunduğu sendikadan her hangi bir zamanda ayrılması, sendika hürriyetinin bir teminatıdır. Bir kimsenin arzu ve iradesi dışında bir sendikaya bağlı tutulması mecburî üyeliğe münce olacağından, ayrılma her hangi bir kayıd ve şarta bağlı tutulmamalıdır. Bununla beraber, sendikaları da mali previzyonları bakımından zor duruma düşürmemek için, ayrılan üyelere bir süre daha aidat ödeme külfeti yükletilebilmelidir. Ayrıca üyenin iktisap ettiği bazı hakların da muhafaza edilmesi adalet icabı sayılmaktadır. Bu noktaları ayrı ayrı inceleyelim.

I. İstifa ve Şekli :

Sendikalar K. Md. 6 ya göre, «her üye istediği zaman, üyesi bulunduğu meslekî teşekkülden çekilebilir. Çekilme yazı ile olur.»

a) İstifanın mebdesi : Üyenin mensubu olduğu teşekkülden «istediği zaman» ayrılabilmesi kaidesi, bu istifanın hangi anda meydana geldiğini ifade etmemektedir. Bu itibarla, türlü yönlerde önem arzeden istifa günü, genel hukuk prensiplerine ve özellikle «istifa iradesi»nin hukukî niteliğine göre tayin edilmek zorunludur.

Bir üyenin sendikadan istifası, hukukî niteliği itibariyle, bir «ihbar» dır. İhbar da, bir taraflı, tevcihi gereken bir irade beyanı olup bozucu yenilik doğuran bir haktır. Bu teknik terimlerin her birini açıklayalım:

Evvêlâ: İhbar, bir taraflı bir irade beyanıdır. Sendika üyesinin istifaya dair iç iradesi (arzusu) ile beyan ettiği (açıkladığı) iradesi istifa, belgesinde belirir. İç irade ile açıklanan iradenin birbirine uygun olması şarttır. Başkası tarafından imzalanan bir istifaname evrakta sahtecilik suçunu teşkil ettikten başka, hukukî hiçbir netice doğurmaz

(yoklukla sakattır). Bunun gibi, üyenin iç iradesi hata, hile veya tehdit (cebir ve ikrah) sebeplerinden biriyle dış iradesine uygun değilse, yani arzusu başka beyan başka ise, istifa yine hükümsüz olur (nisbi butlan).

İkinci olarak, ihbar tevcihi gerekli bir irade beyanıdır. Yani, irade sahibi beyanını muhatap sendikaya yöneltmelidir. İstifanamesini yazıp imzalayarak, cebinde veya evinde bulundurması ile istifa gerçekleşmez. Bunu sendikaya veya yetkili birine yöneltmesi gerekir. Yetkisiz bir şahsa veya sendikadan başka birine (meselâ işveren, diğer bir sendikaya, federasyon veya konfederasyona) gönderilmesi de hiç bir netice doğurmaz. Yani istifa gerçekleşmez.

Ayrıca, tevcih edilen iradenin sendikaya (veya yetkilisine) vâsıl olması da şarttır. Bundan maksat ise sendikanın, istifayı öğrenebilmesini sağlayacak şekilde iktidari dahiline girmesi de icap eder. Muhakkak surette açılıp okunması lâzım değilse de, posta kutusuna, kayıt me-muruna verilmesi, sendika merkez veya şubesi kapalı ise kapının altından atılması kâfidir.

Üçüncü olarak, istifa yenilik doğuran bir haktır. Muhatap sendika veya yetkilisine ulaşmakla bütün neticelerini doğurur. Kabulü veya reddi bahis konusu değildir. İstifa muteber ise (esas ve şekil hakımlarından sendikaya ulaştığı tarihte üyelik sıfatı sona erer; bilâkis muteber değilse (imzasız, sahte imzalı, bozuk bir irade mahsulü vs.) hiç bir netice doğurmaz. Bunun sadece tesbiti kâfi olup kabul veya red bahis konusu olmaz.

Sendika üyesi, istifanamesini her zaman da geri alamaz. Yenilik doğuran bir hak olması ve tevcihi gerekli bir irade beyanı niteliği taşınması dolayısıyla, sendikaya varıncaya, hiç değilse en geç muhtevası öğrenilinceye kadar üye tarafından geri alınabilir. Bir defa öğrenildi mi, yeni durum (yani üyelik sıfatının sona ermesi) gerçekleşmiş olur ve artık rücu kabil değildir. Ancak yeniden üye kaydı yapılabilir. Mamaafih sendika ile üye arasında varılacak bir mutabakatla ve durumun yazılı olarak tesbiti ile öğrenmeden (ittila'dan) sonra da rücu mümkün olmalıdır.

c) İstifanın şekli : Sendikadan istifanın «yazı» ile olacağını kabul eden kanun, bu yazının niteliğini tayin etmemiştir. Her halde istifanın sözle olmayacağı muhakkak ise de, yazının adı veya resmî olup olmayacağı türlü ihtilâflara yol açabilir ve açmıştır da. Gerçekten bir çok sendika tüzüklerinde ve (bu arada Bank-İş = Türkiye Banka İşçileri Sendikasının Anatüzüğününün 13 maddesinde) çekilmenin noter vasıtasıyla bildirilmesi şartı konulmaktadır. Böyle bir mecburiyetin, üyeyi mali külfete sokacağı, vakit bulup notere gidemeyeceği ileri sürülerek «istendiği zaman» ayrılma esasını zedelediği iddia edilmiştir.

Bunun neticesi olarak da, sadece adi yazılı istifanın (yani üyenin el yazılı imzasını taşıyan bir istifa iradesini ihtiva eden bir belgenin) yeterli sayılması istenmiştir.

Yukarıda temas ettiğimiz, giriş beyannamelerindeki sahteliğin, istifanemelerde de vukubulabileceği göz önünde tutulursa ve sendika idarecilerinin bilhassa dalga dalga gelen istifanemelerdeki imzaların vü sukunu kontrol edemeyecekleri düşünülürse iki yolda hareket edilmesine imkân verilmelidir:

Biri; mütaden uygulanan usule göre, noter vasıtasıyla istifanın sendika merkez veya şubesine iletilmesidir. Yazılı şekil, resmi yazılı şekli de kapsadığından, bunda her hangi bir kanuna aykırılık düşünülemez.

Diğeri; üyenin bizzat sendika yetkilisine âdi yazılı şekildeki istifanamesini vermesidir. Fakat, kanaatimce ve pratik düşüncelerle, bununla yetinilmemelidir. Zira, yetkili kimse bunu yırtıp atabilir ve istifanın ispatı hemen hemen imkânsızlaşır. Bu gibi durumların meydana çıkmasını önlemek düşüncesiyle sendika tüzüklerine veya toplu iş sözleşmesine âdi yazılı istifanın iki nüsha olarak düzenlenmesi biri yetkiliye verilince, diğerrinin üzerine de (alındı) işareti, tarih ve alanın imzasının konulması ön görülmelidir.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun Bank-İş Sendikası hakkında ittihaz ettiği içtihat da bu merkezdedir. Gerçekten bu yüksek yargı organının 23.11.1966 tarih ve E. 9-1114/K. 299 sayılı kararı aynen şöyledir:

«Dava konusu, sendikadan istifa dileğinin kabulü ile Tüzüğün 13. maddesinin iptalinden ibarettir.» Mahkeme her iki iddiayı da kabul etmiş, Yargıtay 9. Dairesi ise istifayı muteber saymış fakat noter vasıtasıyla istifanın gönderilmesini öngören sendika Tüzüğünün 13. maddesini «Yasaya aykırı bir karakter taşımadığı» nı düşünerek... «İptal isteğinin kabulüne ilişkin hüküm fıkrasını» bozmuştur. Mahkeme evvelki görüşünde ısrar edince, Yargıtay Genel Kurulu konuyu incelemiş ve şu hükme varmıştır:

«Davacı, mensubu bulunduğu Bank-İş (Türkiye Banka İşçileri) Sendikasına gönderdiği yazılı çekilme isteğinin geçerli sayılmasını ve sendika ana tüzüğünün 13. maddesinin iptalini bu sendikaya karşı açtığı işbu dava ile istemiştir.

«Mahkeme, yazılı istifanın geçerli sayılmasına, Bank-İş Sendikası tüzüğünün 13. maddesinin 1 ve 3. fıkralarının iptaline karar verilmiş, hüküm davalı vekilinin temyizi üzerine, özel dairece yazılı istifanın geçerli sayılması yolundaki hükme yöneltilen temyiz itirazı reddedilerek tüzük hükmünün iptaline karar verilmesine ilişkin hüküm kısmı bozulmuş, mahkeme eski hükümde direnmiştir.

«Tüzüğün 13. madesinin 2. fıkrası hükmünce çekilme, noter kanaliyle gönderilecek yazılı müracaatla olur. 3. fıkra uyarınca da üyenin sendikaya şahsen müracaatı halinde, noter şartı aranmaz.»

«15.7.1963 gün ve 274 sayılı Sendikalar Kanununun her üye, istediği zaman üyesi bulunduğu mesleki teşekkülden çekilebilir. Çekilme yazı ile olur, hükmünü öngören 6. maddesinin 1. bendindeki «çekilme yazı ile olur» kayıt ve şartını Tüzük hükmünün zedelediğinden söz edilemez. Zira Tüzükte yer alan yazılı çekilme isteğinin noter kanaliyle veya üyenin şahsen müracaatı suretiyle yapılması kaydı, çekilme isteğinin sendika mensubuna ait olup olmadığını, bir yanılma (hata) veya aldanma (hile) bulunup bulunmadığını açık ve seçik şekilde tesbit bakımından bir belgelendirme (tevsik etme) şartıdır. O halde, yerinde olan özel daire bozma ilâmına uyulmuyarak eski hükümde dîrenilmesi isabetsiz bulunmuştur.

«Sonuç: Davalı vekilinin temyiz isteğinin kabulü ve direnme kararının açıklandığı üzere, özel daire bozma ilâmı veçhile bozulmasına karar verildi» (Ankara Barosu Dergisi, yıl 1967, sayı 1, sayfa 122-123).

II. Aidat Ödeme :

Sendikaya aidat ödeme, her üyenin, bu sıfatından doğan bir borcudur. Normal olarak üyelik sona erince, aidat borcunun da kalkması gerekir. Fakat, sendikanın bütçesi ile öngördüğü malî dengeyi kabil olduğu kadar muhafaza etmek düşüncesiyle üç ayı geçmemek kaydıyla ayrılan üye aidatını ödemeye mecbur tutulabilir. Bu mecburiyet sendika tüzüğünde düzenlenmelidir. (Md. 6/2). Şu halde işveren banka üyelikten ayrıldığı kendisine bildirilen işçinin daha üç ay süre ile aidatını kesip sendikaya vermek zorunda kalacaktır.

Sendikadan ayrılan işçiden üç halde bu aidatın kesilmeyeceğini kanun bildirmektedir:

Birinci hâl: «İşini, eski işyerinin bulunduğu belediye veya köy sınırları dışında başka bir yer nakletmek». Hemen işaret edelimki, bu hal, Banka sanayii iş kolu için bu hüküm uygulanma alanı bulamaz. Zira bankalar yurdun çeşitli yerlerinde şube açmışlar ve personelini bu şubeden her hangi birine nakletmek imkânına sahip bulunmuşlardır. Her şube değişikliğinde üyelerin sendikadan ayrılmaları bahis konusu olamaz. Bu hal sadece bir tek işyeri seviyesinde kurulu küçük sendikalar için bahis konusu olacaktır.

İkinci hal ise, bu mahzuru geniş çapta bertaraf etmektedir: «eski işkolundan başka bir işkoluna aktarma». Şu hale göre bankacılığı terk ederek başka bir işkoluna geçen sendikalı bu üç aylık aidatı ödemeyecektir. Aynı kanun 7. maddesi bu hali desteklemektedir.

Nihayet üçüncü hal, «ihtiyarlık veya devamlı malûliyet sebebiyle iş-göremezlik aylığı bağlama». Bu aylığın Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı veya Bankanın Yardımlaşma Sandığınca bağlanması fark yaratmaz. İhtiyarlık veya devamlı malûllük sebepleri dışında, üyelik sıfatı devam edeceğinden (geçici işgöremezlik, hastalık, analık, işsizlik Md. 7) normal aidat ödenecek demektir.

III. — Bazı Haklardan Yararlanmaya Devam Etme :

Sendika üyeliğinden ayrılan kimse iki önemli halde bazı haklarını muhafaza etmekte ve böylece yine sendika ile ilgisini muhafaza etmektedir:

a) **Yardımlaşma ve ihtiyarlık sandıkları ile ilişik :** Kanununun Md. 6/3'e göre, «Aidat ödemiş veya topyekûn ödemedede bulunmuş» olursa, üyenin sandıkla olan ilişkisi devam eder. Ancak burada, Bankaca kurulmuş olan değil, fakat sendikaca üyeleri için tesis edilmiş bulunan sandıklar bahis konusudur. Sendika üyeliğinin sona ermesi düzenlendiğine göre, bunun Banka Sandığı değil, fakat Sendika Sandığı olduğu kolayca anlaşılır. Nitekim 3. fıkranın 2. bendi bu görüşü desteklemektedir.

b) **Toplu iş sözleşmesinden yararlanmaya devam etme :** Toplu iş sözleşmesi yapıldığı (yani akdedildiği) sırada Sendika üyesi olan işçi veya işveren, sonradan her hangi bir sebeble sendikadan ayrılrsa dahi, toplu iş sözleşmesinden istifade etmekte devam eder. (275 sayılı K. Md. 6/1). Zira toplu iş sözleşmesi müzakereleri sırasında üye bulunan işçinin dayanışması, grev tehlikesini göze alması, hatta greve girmesi neticesinde toplu iş sözleşmesi akdedilebilmiştir. Bu sebeble, sonradan üyelik sıfatı kalksa bile, sözleşmeden yararlanması makul ve adalete uygundur. Hele işveren cephesinden zaruridir de. Gerçekten, işveren sendikasının akdettiği bir toplu iş sözleşmesini beğenmeyen işveren, sendikadan istifa ederek sözleşmeden kurtulamamalıdır. Aksi halde, toplu iş sözleşmelerini kolaylıkla felce uğratmak mümkün olurdu.

Toplu iş sözleşmesinden faydalanmaya devam edecek olan eski sendika üyesinden her ne suretle olursa olsun, başkaca bir aidat veya bir dayanışma aidatı kesmek de bahis konusu değildir. Zira bu aidatla ilgili 275 sayılı K. Md. 7/3 «sendika mensubu olmayan» kimselerden bahsetmekte; evvelki üyeleri kapsamına almamaktadır.

Fakat bunun da iki sınırı vardır: Birincisi, toplu iş sözleşmesinin değiştirilmesi veya yenilenmesi halinde evvelki üye bu değişik hükümden veya yenilenmeden faydalanamaz. Sadece eski sözleşmenin hükümlerinden (hizmet akdi olarak) faydalanır.

İkincisi, belirsiz süreli bir toplu iş sözleşmesi bahis konusu ise, üye

likten ayrıldıktan itibaren bir senelik bir yararlanma mümkündür. Bir sene geçtikten sonra, artık eski üyenin sözleşmeden yararlanması bahis konusu olamaz. Zira, belirsiz bir süre için yapılan toplu iş sözleşmesi yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl sonra feshedilebilir (275 sayılı K. Md. 4/son). Ancak üyelik sıfatının sona ermesini takip edecek bir yıllık süre ile, sözleşmenin âkid taraflardan birinin feshi için geçecek bir yıllık süre birbirine eşit olmayabilir. Üyelikten ayrılmayı takip eden bir yıllık süre, sözleşmenin sona ermesi tarihinden önceye rastlarsa, mesele yoktur. Fakat feshi ihbar edilen sözleşme, üyelik sıfatının sona ermesini takip eden yıl içinde (fakat bu yıl bitmeden) sona ererse, bundan sonra da yararlanmaya devam bahis konusu olamayacaktır.

§ V

BANKALARDA TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ

Toplu iş sözleşmesi bakımından bankalar ile diğer işletmeler arasında bir fark yoktur; hepsi aynı hükümlere tâbi olduklarından, diğer sanayi ve ticaret işkollarında veya işyerlerinde uygulanan kaideler ve karşılaşılan problemler banka sektörü için de aynidir. Ancak, evvel-emirde bir noktaya işaret etmek gerekir. Devlet Personeli Sendikaları Kanunu, bu sendikaların ne gibi faaliyetlerde bulunabileceğini 13. maddede birer birer saymış ve fakat bu arada toplu iş sözleşmesini öngörmemiştir. Gerçekten, toplu iş sözleşmesi ancak hizmet akidlerini etkileyebilir; statü hukukuna, niteliği itibarıyla, dokunamaz, bunu değiştiremez, yerine bir toplu iş sözleşmesi rejimi getiremez. Bu sendikalar sadece «üyelerin personel hukukundan doğan maddî ve manevî hak ve yükümlerini, mesleğin ve üyelerin hak ve yararına en uygun şekilde halle çalışmak ve savunmak; personel hukukunu ilgilendiren mevzuat ve konular üzerinde incelemeler yapmak ve ilgili kurumlara tekliflerde bulunmak» yetkisine sahiptir. Bu böyle olunca bu sendikaların grev hakkı ve işverenlerinin de lokavt hakkı bahis konusu olamaz. Nitekim 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu bu hususu yasaklamış bulunmaktadır (Md. 27); ayrıca bu sendikalar her hangi bir grev teşebbüs ve faaliyetlerini destekleyici davranışlarda dahi bulunamazlar (624 sayılı K. Mad. 14/f, 657 sayılı K. Md. 27).

Bunları bir tarafa bırakırsak, diğer bankalarda karşılaşılan veya karşılaşılabilecek olan bir kaç meseleye değinmekle yetinelim.

I. — Toplu İş Sözleşmesi Yetkisi :

1. — İşyeri seviyesinde : Toplu iş sözleşmesi bir işyeri seviyesinde

yapılacaksa bu sözleşmeyi bir sendika yapabilir ve o işyerinde çalışanların yarısından fazlası o sendikaya üye olmalıdır.

Kanunun koyduğu bu prensiplerden tatbikatta bir çok zorluklar meydana gelmektedir. Şöyleki:

Sendika toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkili bir teşekkül olmakla beraber çoğunluğu her şube ve ajansta mı sağlayacak, yoksa bankanın tümü nazara alınarak ona göre mi tespit edilecek?

Bu noktada ilk uyuşmazlık İş Bankası İstanbul Şubesiyle Bank İş Sendikası arasında çıkmış ve İstanbul Asliye 21. Hukuk Mahkemesinin 9.12.1963 tarihli ve E. 211/K. 145 sayılı kararı, banka şubelerinin toplu iş sözleşmesi akdine yetkili olmadıklarını beyan etmiştir. Halbuki İstanbul 13. Asliye Hukuk Mahkemesinin Türk Ticaret Bankası hakkında ittihaz ettiği 31.12.1965 tarih ve 1089/1661 sayılı kararda banka şubelerinin müstakil birer işyeri olduğu ve şube müdürlerinin işveren vekili niteliğinde bulunduğu yolundaki görüşü Yargıtayca 1.2.1966 tarih ve E. 404/K. 696 sayılı kararı ile tasdik edilmiştir. Yargıtayın bu hususta ittihaz ettiği diğer bir kaç karar ile (buna aykırı kararları da olmakla beraber) durum bu gün böylece teessüs etmiş bulunmaktadır. **Kanaatımızca bu kararlar hatalıdır ve pratik bakımdan uygulanmaları büyük zorluklar doğuracaktır.**

Gerçekten, işçi sendikası toplu iş sözleşmesini işveren veya vekili ile yapabilir. İşveren ise, Ticaret Kanunu hükümlerine göre banka hükmi şahsiyettir; bunu da umum müdürlük, hatta yönetim kurulu icra organı olarak temsil eder. İşveren vekili ise, 274 sayılı kanuna göre «işletmenin bütününe işveren adına sevk ve idareye yetkili olan kimsedir». (Md. 3/2). Bir banka şubesi «işletme» değildir; zira işletme iktisadî bir cüzütamdır. Banka şubesi, İş Kanununa göre «işyeri» olsa bile, Sendikalar ve toplu iş sözleşmesi kanuna göre «işletme» olamaz. Ayrıca Şube Müdürü, İş Kanununa göre işveren vekili sayılırsa da; Sendikalar Kanununa göre böyle bir niteliği haiz değildir. Zira işletmenin bütününe değil, sadece küçük bir halkasını idare etmektedir ve bunu «işveren adına» değil, işveren vekili olan umum müdürlük adına yapmaktadır. Yani yetkilerini merkezden almakta ve onun adına, ondan alacağı direktifler ile ve onun denetim ve gözetimi altında işlerini yürütmektedir. Bu sebeble şubelerin müstakil birer işyeri sayılması kanunun metnine aykırıdır.

Diğer taraftan böyle bir anlayış Kanunun ruhuna ve toplu iş sözleşmesi sistemi ile güdülen amaca da uygun düşmemektedir. Gerçekten bir sendikanın bazı şubelerde, diğer bir sendikanın başka şubelerde çoğunluğu olur ve nihayet bazı şubelerde de hiç biri çoğunluk sağlayamazsa aynı banka personeli için iki ayrı toplu iş sözleşmesi

yapılacak ve bir kısım personel (sendikalı olsalar bile çoğunluk sağlanamadığından) sözleşme dışı kalacaktır. Yani aynı banka personeline üç ayrı statü uygulanacaktır. Hele personelin yer değiştirmeleri de nazara alınır, hangisine hangi statünün uygulanması gerektiği bir süre sonra tayin edilemez bir hal alacaktır. Halbuki banka bir bütün sayılıp (merkez ve şubeler personeli toplamı nazara alınarak) tümünde çoğunluğu sağlayan sendika ile tek toplu iş sözleşmesi yapılınca bu zorluklar ortaya çıkmayacaktır.

2. — İş kolu seviyesinde :

a) Evvelâ iş kolu seviyesinde sözleşme yapma yetkisi, işçi federasyonuna veya iş kolu esasına göre kurulmuş (milli) sendikaya aittir. (275 sayılı K. Md. 7/1). Adı Federasyon olsa bile ana tüzüğüne göre Konfederasyon niteliğinde olduğu anlaşılan bir üst teşekkülün bir banka ile toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkili olamayacağını Yargıtay 9. Dairesi 17.3.1964 tarih ve E. 1624/K. 1712 sayılı kararı ile kabul etmiştir (Denizcilik Bankası ve Ulaş-İş davası).

b) İşçi Sendika ve Federasyonu bankacılık «iş kolundaki işyerlerini kapsayan toplu iş sözleşmesi» yapabilmek için; bu işyerlerinin tümüne ait müşterek ve umumi hükümler ihtiva eden bir toplu iş sözleşmesi tasarısını müzakere konusu yapmalıdır. Fakat bunu kiminle müzakere edecektir? Kanuna göre «bir iş kolundaki işyerlerini kapsayan bir toplu iş sözleşmesi yapılması bahis konusu ise, bu sözleşmeyi yapmaya yetkili işçi federasyonu veya sendikası, o işkolunda bulunan işveren federasyonlarını, bu federasyonlara üye olmayan işveren sendikalarını ve bunlardan birine mensup olmayan işverenleri» toplu görüşmeye çağıracaktır. (Md. 9/1). Bu suretle bir yandan bir işçi teşekkülü, diğer yandan da bir işveren kitlesinin yeknesak bir sözleşme üzerinde uyuşmasının zorluğu düşünülecek olursa, müzakerelerin kısa zamanda çıkmaza gireceği kolayca anlaşılır. İşveren yönünden, kararların çoğunluk veya oybirliği ile mi alınacağı da belli değildir.

Ayrıca yetki itirazının Yargıtayca incelenebilmesi için bütün delillerin itiraz eden tarafından ibraz edilmesi gerektiği yolundaki içtihatlar, iş kolu seviyesinde toplu iş sözleşmesi yapılmasını büsbütün güçleştirmiştir (Yarg. 9. HD. 4.7.1964 tarih ve E. 4648/K. 4472 sayılı kararı).

c) Nihayet iş kolu (hatta işyeri) seviyesinde yapılacak toplu iş sözleşmeleri müzakerelerine kamu sektörü işveren bankaları da katılacaktır. Halbuki bu bankaların yönetim kurullarında, 440 sayılı İktisadî Devlet Teşekkülleri Reorganizasyon Kanunu gereğince, işçi tem-

silcileri de bulunacağından müzakere eşitliği ve dengesi bozulacak, toplu iş sözleşmelerinin in'ikadı bu bakımdan da engellenmiş olacaktır.

II.— Uyuşmazlık :

Bankalar bakımından önemli olan bir konu da, toplu iş uyuşmazlığı halinde işçi sendikası (veya federasyonu) tarafından grev hakkının kullanılmasıdır. Bu husustaki başlıca zorluklar şu noktalarda toplanmaktadır:

1. — Grevin uygulanacağı yer :

Yargıtayın kabul ettiği gibi, her şube ve ajans ayrı bir işyeri sayılacaksa; sendikanın müzakereye girişip sonuç alamadığı her şube için ayrı ayrı uzlaştırmaya gitmesi gerekecek ve uzlaştırma kurulu kararını kabul etmezse o şube veya ajans hakkında grev kararı alacaktır. Grev oylaması da her şube ve ajansta ayrı ayrı yapılmak icab edecektir. Bunun arz edeceği zorluklar bir tarafa, böyle ufak ufak grevlerin bir banka işletmesi tümüne ne dereceye kadar etkili olabileceği de düşünülmeğe değer bir noktadır.

Bilâkis bütün banka toplu olarak greve sokulacaksa, bunun etkinin çok daha büyük olacağı ve daha çabuk netice alınacağı tâbiidir. Grev oylaması da her şubede ayrı ayrı yapıлып merkezde birleştirilerek netice ona göre değerlendirilebilecektir.

2. — Grev kararının bildirilmesi süresi :

Kanuna göre grev kararı işverene bildirilir ve «6 iş günü geçmedikçe grev kararı yürürlüğe giremez.» (Md. 23/2). Yargıtay 5.4.1965 tarih ve E. 1694/K. 3238 sayılı kararında, grevin işverene tebliğini takip eden 7. günü başlaması veya sendikaca başlama tarihinin daha sonraya alınarak gününün önceden muhakkak surette bildirilmesi gerektiğini içtihat etmiştir. Kanunun metni böyle ikili bir alternatifte müsait değildir. Sendikanın yetkisi greve karar vermek, ödevi bu kararını işverene bildirmektir. O kadar. Bundan sonra 6 iş günü geçer ve grev kararı başkaca hiç bir müdahale veya irade açıklamasına yer olmadan kendiliğinden yürürlüğe girer.

Halbuki, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 15.2.1967 tarihli ve E. 9-990/K. 116 sayılı kararında ileri sürülen delillere iltifat etmemiş ve aynen:

«Anayasamız grevi temel bir hak olarak kabul etmiştir. O halde, bu hakkın sınırlanması kanunda kesin ve formel hükümler bulunması şartına bağlı olmak gerekir. Kanun kesin bir süreyle sınırlamış olmadıkça işçi teşekkülünün bildiri tarihinden itibaren 7 nci günü greve başlamak zorunda bulunduğu kabul edilemez.»

Ayrıca, uzlaştırma toplantısı ve sendikaca kararın bildirilmesi prosedürü sürpriz grevinden söz edilmesini imkânsız kılar... «Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere 275 sayılı Kanunun sistemi, grev hakkını belli bir tarihte veya uygulama günü önceden bildirilerek kullanılmasını zorunlu kılan bir sınırlamayı kabul etmemiştir.» (İlmî ve Kazâî İçtihatlar Dergisi, Mart 1967, sayı 75, sah. 5220-5226).

Derhal kayıt ve işaret edelim ki, bu karar sürpriz grevlerine en şiddetli şekliyle yol açacak bir nitelik taşımakta; ayrıca, kanunun lafzı ve maksadı dışına çıkmış bulunmakta ve en kötüsü lokavtları mecburî bir hale getirmektedir. Bu noktaları birer birer tahlil edelim. Gerçekten:

a) Karar, kanunun lafzına aykırıdır: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, grev kararının «uygulanması» ile grev kararının «yürürlüğe girmesi» ni karıştırmıştır. İşçi sendikası, 275 sayılı Kanuna göre, sadece grev kararı almak ve bunu karşı tarafa bildirmek yetkisine sahiptir. Sendika grev kararını yürürlüğe koyamaz. Bu yetkiyi kanun bizzat kendisi kullanmış ve mad. 23/bend 1. fık. 2'de açık olarak «söz konusu bildiri tarihinden itibaren başlayarak altı iş günü geçmedikçe grev kararı yürürlüğe giremez», demiştir. Yani, Kanunumuzun sistemine göre ve Yargıtayın düşüncesinden farklı olarak, sendika grev kararı verir, bunu işverene bildirir, 6 iş günü geçer ve grev kararı otomatikman (hasbel-kanun) yürürlüğe girer. Sendikanın önceden grevin başlayacağı tarihi tespitte mecbur olduğu ne kadar yanlış ise, 6 iş günü geçtikten sonra grevi istediği zaman başlatabileceği de o kadar hatalıdır. Grevin yürürlüğe gireceği (fransızca ifadesiyle, déclenché olacağı) günü Kanun açıkça bildirmiştir. Karar bildirildikten itibaren 6 iş günü bir tampon süredir. Bu sürede her iki taraf da gerekli gördükleri tedbirleri alırlar. İcabında grev oylamasına gidilir, İdare âmirleri arabuluculuk ederler veya kamu düzeninin korunması için gerekli tedbirleri alırlar. 6 iş günü geçtikten sonra grev kararı yürümeye başlar. Bu görüşümüzü teyiden şu yolda bir yorum da yapılabilir: Kanun ibaresi iki menfi ifade kullanmaktadır (... geçmedikçe... giremez). Bunu müspet bir ifadeye çevirirsek hüküm şöyle olur: «6 iş günü geçince grev kararı yürürlüğe girer» Yani, 7. gün grev kararı yürümeye başlar. Hükümet Tasarısı ile Millet Meclisi Geçici Komisyonu tarafından kullanılan ibareler de bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

b) Karar, sürpriz grevlerine yol açmaktadır. Yargıtay kararının iddiası hilâfına olarak, böyle bir sistemle sürpriz grevlerinin en şiddetlisine imkân verilmiş ve böylece Kanunun açıkça yasakladığı bu tip grevlere yol açılmıştır. Uzlaştırma prosedüründen geçmek, grev kararı bildirisini almak ve altı gün beklemek elbetteki bir çeşit sürpriz grevini önlüyor. Fakat grev kararı verilip altı gün geçtikten sonra grevin ne za-

man başlayacağını, onu idare edenlerden başka kimsenin bilmemesi ve tampon süreden sonra grevin her hangi bir anda başlayabileceği tehdidi de bir sürpriz grevi teşkil eder. Hatta, böyle bir grev diğer sürpriz grevinden daha da zararlıdır. Zira, grev kararı ilân edilen bir işletmede, grevin yarattığı gergin ve sınırlı hava içinde randımanlı çalışmak -hatta sadece çalışmak-, disiplin kaidelerini uygulamak, yeni işçi almak, işçi çıkarmak, nakiller yapmak, siparişler kabul etmek ve bunları zamanında teslim etmeyi taahhüt etmek imkânı tasavvur edilebilir mi? Özellikle, bankalar gibi sükûn, huzur ve karşılıklı güven istiyen işlerde böyle bir kararın uygulanması, malî bakımdan çok vahim neticeler doğurabilir. Her an grevin başlayabileceğini düşünen banka idarecileri yakın ve uzun vadeli işlere nasıl girişebilirler? Her an grevin başlayabileceğini düşünen personel günlük hesap ve muhaberat işlerini salim bir kafa ile nasıl yürütebilir? İş sahipleri ile nasıl meşgul olabilir? Her gün grevin başlayabileceğini düşünen iş sahipleri ve çok hassas olan mevduatçıların paralarını çekme istekleri ve bunun için banka kapılarında uzun kuyruklar teşkil etmeleri bir panik havası yaratmaz mı?

Bu karara göre girişilecek bir grevin, iş kolu seviyesinde (yani bütün bankaları içine alacak bir nitelikte) olması halinde, iç ve dış ödemeler dahil olmak üzere, sermaye piyasasının ne hale geleceğini de tahmin etmek zor olmasa gerektir.

Bütün bunlar kararın yerinde olmadığını ve sürpriz grevlerinden çok daha zararlı neticeler doğurabileceğini göstermektedir.

c) Lokavt mecburiyeti: Kararın yaratacağı bu neticelerden kurtulabilmek için baş vurulabilecek yegâne yol, sendikanın grev kararına karşı isverenin süresi içerisinde lokavt kararı vermesi ve bunu sendikaya bildirmesidir. 6 iş günü geçtikten sonra sendika 7. günü greve başlamazsa, işveren o gün lokavt kararını uygular ve bu suretle «sürpriz» faktörünü izale etmiş olur. Fakat buna karşılık lokavtın kendisine has bir takım zararları ortaya çıkacaktır. Bilindiği gibi, grevden farklı olarak lokavt halinde işyerinin faaliyeti tamamen duracak, sendikalı ve sendikasız her işçi işyerini terke mecbur olacaktır. Bu neticenin tek çıkar yol olduğu ve fakat tatmin edici, âdil, mâkûl (rasyonel) ve dengeli bir durum yaratmadığı, kendine göre de pek çok zararlar doğuracağı göz önünde tutulunca, Yargıtay Genel Kurulu Kararının yerinde olmadığı bir kere daha ortaya çıkmaktadır.

Netice olarak, en basit ve salim yol, Kanunu olduğu gibi anlamak, lâfzı ile yorumlamak, Yargıtayın dediği, fakat yapmadığı gibi, kanunu formel ve kesin olarak uygulamaktır. Kanun derki: sendika grev kararı alır, bunu 6 iş günü içerisinde karşı tarafa bildirir, bu bildiriden sonra 6 iş günü geçer ve grev kararı yürürlüğe girer. Sistem bu olunca,

grevin 6 iş günü geçmeden başlaması nasıl caiz değilse, 6 iş günü geçtikten sonra belirli veya belirsiz bir tarihte, başlaması da aynı şekilde caiz değildir.

3. — Grevin durdurulması :

Bankalarda grev yasağına dair en ufak bir işaret bulunmadığı gibi (Md. 20) i; karar verilmiş veya başlamış olan bir grevin Bakanlar Kurulunca durdurulmasına dair hüküm de (Md. 21) bankalar hakkında uygulanmaya müsait değildir. Gerçekten Bakanlar Kurulu grevi ancak «memleket sağlığını veya milli güvenliği bozucu nitelikte» olması halinde durdurabilir. Bankalardaki grev milli ekonomiyi ne kadar zedelerse zedelesin, iktisatçıların ifadesine göre, milli güvenlik kadar önemli bulunsun, kanunun açık ifadesi bu imkânı vermemektedir. Bankacılık iş kolundaki bir grev bütün memleketi iktisaden felce uğratabilecek bir nitelik taşısa da, idari yoldan durdurulmasına bunun müsait değildir.

İlâve edelim ki, mülkiye âmirlerine tanınan yetkiler (Md. 33) grevi durdurmaya kadar varmamaktadır.

4. — Greve katılamama :

Bankaların günü gününe yapmaları gereken bir çok işleri vardır. Bunların zamanında yapılmaması bankadan ziyade hak sahiplerine zarar verir. Bunları önlemek için kanunun «niteliği bakımından sürekli olmasında teknik zaruret bulunan işlerde faaliyetin devamlılığını» sağlamak veya «işyerinin güvenliliğini» temin etmek amacıyla «hiç bir suretle istihsal ve satışa mâruf olmamak kaydıyla» yeteri kadar işçinin grevden alakonması mümkündür (Md. 25). Bu hükme göre, yeni bir takım işlere girişmemek, yeni mevduat kabul etmemek, tahsil veya iskonto için kıymetli evrak almamak, teminat mektubu vermemek, yeni krediler açmamak gibi durumlara başvurmaksızın mevcut ve eldeki işlerin sadece gündelik icablarını yerine getirerek hakların ziyanına sebep olmayacak şekilde greve uğramış bir bankanın işlerinin ayarlanması mümkün olmalıdır.

NETİCE

Yurdun ekonomik yapısı itibariyle kamu ve özel sektörlerin yana bulunmaları İş Hukuku mevzuatının uygulanması bakımından bazı zorluklar doğurmaktadır. Bankaların bir istihsal fonksiyonundan çok bir hizmet fonksiyonu ifa etmeleri ve yurdun ekonomik hayatında oldukça önemli görevler yüklenmiş bulunmaları dolayısıyla, bu zorluklar bu işkoluna sirayet edince daha da karışık bir nitelik almaktadır.

Hele, kanunların birbirine ahenkli olmayışı (işveren vekilinin ayrı tarifleri gibi); bir çok boşluklar, müphem ifadeler, çelişik hükümler ihtiva etmeleri Yargıtay ve Danıştay kararlarının da değişik oluşu, bazan kökleşmiş mefhum ve prensipleri zorlamaları bankaların İş Hukuku problemlerini artırmakta ve huzursuzluklar yaratmaktadır. Bunların bir an evvel giderilmesi için gereken tedbirlerin alınması, yeni İş Kanunu, Toplu İş Sözleşmesi Kanununu değiştiren kanun tasarılarının gerçek ihtiyaçlara göre düzenlenmesini ve ayarlanmasını temenni etmek isteriz.

EMNİYET SANDIĞI

YUVA HESABI
ev sahibi olmanızı
kolaylaştırır.

EMNİYET SANDIĞI
gişelerinden izahat isteyiniz

(Basın: 16783)